

KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR VERSLO FAKULTETAS

Vaidas Dudavičius

UŽSIENIO INVESTICIJŲ POVEIKIS BALTIJOS ŠALIŲ APDIRBAMOSIOS
GAMYBOS KONKURENCINGUMUI

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovas, -ė prof. dr. Vaidas Gaidelys

KAUNAS 2016

**KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR VERSLO FAKULTETAS**

**UŽSIENIO INVESTICIJŲ POVEIKIS BALTIJOS ŠALIŲ APDIRBAMOSIOS
GAMYBOS KONKURENCINGUMUI**

Tarptautinė ekonomika ir prekyba (621L16001)

MAGISTRO DARBAS

Darbą atliko

(grupė, vardas, pavardė, parašas)

(data)

Vadovas

(pedagoginis vardas, mokslinis laipsnis, vardas, pavardė, parašas)

(data)

Recenzentas

(pedagoginis vardas, mokslinis laipsnis, vardas, pavardė)

(data)

KAUNAS, 2016

KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR VERSLO FAKULTETAS

(Fakultetas)

Vaidas Dudavičius

(Studento vardas, pavardė)

Tarptautinė ekonomika ir prekyba (621L16001)

(Studijų programos pavadinimas, kodas)

Baigiamojo magistro darbo

„Užsienio investicijų poveikis Baltijos šalių apdirbamosios gamybos konkurencingumui“

AKADEMINIO SAŽININGUMO DEKLARACIJA

20 _____ m. _____ d.

_____ Kaunas _____

Patvirtinu, kad mano **Vaido Dudavičiaus** baigiamasis magistro darbas tema „.....“ yra parašytas visiškai savarankiškai, o visi pateikti duomenys ar tyrimų rezultatai yra teisingi ir gauti sąžiningai. Šiame darbe nei viena dalis nėra plagijuota nuo jokių spausdintinių ar internetinių šaltinių, visos kitų šaltinių tiesioginės ir netiesioginės citatos nurodytos literatūros nuorodose. Įstatymų nenumatytų piniginių sumų už šį darbą niekam nesu mokėjęs.

Aš suprantu, kad išaiškėjus nesąžiningumo faktui, man bus taikomos nuobaudos, remiantis Kauno technologijos universitete galiojančia tvarka.

(vardą ir pavardę įrašyti ranka)

(parašas)

Dudavičius, Vaidas. Užsienio investicijų poveikis Baltijos šalių apdirbamosios gamybos konkurencingumui. Tarptautinės ekonomikos ir prekybos studijų programos magistro baigiamasis darbas / darbo vadovas. prof. Dr. V. Gaidelys. Ekonomikos katedra, Ekonomikos ir Verslo fakultetas, Kauno technologijos universitetas.

Socialiniai mokslai: Tarptautinė ekonomika

Raktiniai žodžiai: Tarptautinė ekonomika, užsienio investicijos, konkurencingumas, Baltijos šalys, apdirbamoji gamyba, ekonomika.

Kaunas, 2016. 97 p.

SANTRAUKA

Konkurencingumas - itin dažnai įvairių mokslininkų analizuojamas reiškinys. Tačiau ekonomistai iki šiol nėra sutarę dėl tikslaus konkurencingos šalies, ekonominės veiklos ar verslo apibrėžimo. Sutariama, kad vienas iš veiksnių, kuris daro įtaką ūkio subjekto konkurencingumui yra investicijos. Tai veiksnys, kuris dažniausiai pagerina ūkio šakos ar šalies infrastruktūrą, sustiprina rinkos dalyvius, padidina konkurenciją rinkoje ir galiausiai pagerina produktų ar paslaugų kokybę. Kalbant apie Baltijos šalis, nėra atlikta daug tyrimų, kurie analizuotų Baltijos šalių apdirbamosios gamybos konkurencingumą. Todėl sunku nustatyti ar ši ekonominė veikla šiose šalyse vykdoma teisingai. Didelio ekonomistų dėmesio nesulaukė ir tyrimai, kurie nusakytų koks iš tikrųjų yra investicijų poveikis Baltijos šalių konkurencingumui. Todėl svarbu ištirti ir pasiūlyti būdus, kaip būtų galima išnaudoti investicijas kuriant konkurencingą pramonę Baltijos šalyse. Šio darbo objektas yra investicijų poveikis apdirbamosios pramonės konkurencingumui Baltijos šalyse. Darbo tikslas - išanalizuoti ir įvertinti užsienio investicijų įtaką į Baltijos šalių apdirbamosios gamybos konkurencingumą. Šiam tikslui pasiekti yra keliami 4 uždaviniai: 1) išanalizuoti mokslinėje literatūroje išskirtus pagrindinius konkurencingumą lemiančius ir skatinančius veiksnius bei ekonominės veiklos konkurencingumo vertinimo priemones, 2) išanalizuoti investicijų sampratą, jos rūšis bei formas ir išskirti pagrindines investicijas šalyje lemiančius veiksnius, skatinančius investicijas, 3) remiantis GGSS ir Porter 5 jėgų modelio analizės įrankiais įvertinti Baltijos šalių apdirbamosios pramonės potencialą, 4) remiantis tyrimo metodais išanalizuoti investicijų poveikį Baltijos šalių apdirbamosios gamybos konkurencingumui. Šis darbas susideda iš įvado, keturių dėstymo dalių, išvadų ir rekomendacijų. Pirmoje dėstymo dalyje apibrėžiama problema ir poreikis tokiam tyrimui. Antroje dalyje analizuojami pagrindiniai veiksniai, kurie lemia ir skatina konkurencingumą bei investicijas. Taip pat pateikiami metodai, kaip galima pamatuoti konkurencingumą ir investicijas ekonominėje veikloje. Trečioje dalyje yra pateikiami tyrimo metodai. Paskutinėje dėstymo dalyje analizuojamas Baltijos šalių apdirbamosios gamybos konkurencingumas ir investicijų poveikis šios ūkio šakos konkurencingumui, naudojant GGSS ir Porter 5 jėgų analizės įrankius.

Dudavičius, Vaidas. Impact of Foreign Investment on the Competitiveness of Baltic States Manufacturing. Master's Final Thesis in International Economics and Trade / supervisor assoc. prof. Dr. V. Gaidelys. Department of Economics, the School of Economics and Business, Kaunas University of Technology.

Social Sciences: International Economics

Key words: Foreign Investment, Competitiveness, Baltic States, Manufacturing, Economics.

Kaunas, 2016. 97 p.

SUMMARY

Competitiveness is the phenomenon, which is analysed very often recently. However, economists still did not defined universal definition, which truly describe what is considered competitive nation, economic activity or business. One of the factor that would influence subject's competitiveness is investment. This is the factor, which usually improves infrastructure; strengthens market entrants; increases market competition and as a result enriches quality of products or services. Specifically there are not many researches made to describe Baltic States manufacturing competitiveness. Therefore, it is hard to determine whether this economic activity is developed correctly in these countries. Moreover, investigation of investment impact on the competitiveness has not took much attention by economists. Therefore, it is crucial to investigate and give recommendations regarding investment and manufacturing competitiveness. The object of this work is to analyse investment impact of Baltic States manufacturing competitiveness. The aim of this research is to analyse and evaluate foreign investment impact of Baltic States manufacturing competitiveness. Objectives of the research are: 1) to analyse factors that decide, stimulate and measure competitiveness using scientific literature, 2) to analyse conception of investment, its types and forms and to distinguish main factors that decide and stimulate investment, 3) using TOWS and Porter 5 force tools of analysis evaluate Baltic States manufacturing potential, 4) using research methods analyse impact of investment to Baltic States manufacturing competitiveness. The work consists of introduction, four parts, the conclusion and the recommendations. In the first part there are defined the problem and need of the analysis. In the second part, there are analysed main factors that decide, stimulate competitiveness and investment and provided methods that measure these two phenomena. In the third part there are provided methods of the research. Lastly, in the fourth part there are analysed Baltic States manufacturing and investment impact of the competitiveness using TOWS analysis and Porter 5 force model.

TURINYS

ĮVADAS.....	7
1. BALTIJOS ŠALIŲ KONKURENCINGUMO IR INVESTICIJŲ Į APDIRBAMĄJĄ GAMYBĄ ANALIZĖ.....	9
1.1. Baltijos šalių konkurencingumas ir ekonominė apžvalga	11
1.2. Investicijos Baltijos šalyse.....	13
1.3. Baltijos šalių apdirbamosios gamybos raida	15
2. KONKURENCINGUMO IR INVESTICIJŲ TEORINIAI ASPEKTAI.....	18
2.1. Ekonominės veiklos konkurencingumo samprata	18
2.1.1. Ekonominės veiklos konkurencingumą lemiantys veiksniai	19
2.1.2. Ekonominės veiklos konkurencingumo vertinimo rodikliai	22
2.1.3. Ekonominės veiklos konkurencingumo didinimo strategija	25
2.1.4. Šalies veiksmai didinant ūko šakos konkurencingumą	28
2.2. Investicijų samprata	32
2.2.1. Investicijų rūšys.....	33
2.2.1.1. Užsienio investicijos šalyje	33
2.2.1.2. Investicijos šalies viduje.....	38
2.2.2. Investicijų valdymas ir pritraukimas	39
3. INVESTICIJŲ POVEIKIO VERTINIMO METODIKA APDIRBAMOSIOS GAMYBOS KONKURENCINGUMUI BALTIJOS ŠALYSE	47
3.1. Tyrimo organizavimas ir vykdymas	47
3.2. Tyrime naudojamų priemonių aprašymas	47
3.2.1. GGSS (TOWS) analizė	47
3.2.2. Porter 5 jėgų modelis.....	49
4. INVESTICIJŲ POVEIKIO APDIRBAMOSIOS GAMYBOS KONKURENCINGUMUI BALTIJOS ŠALYSE VERTINIMAS.....	51
4.1. Apdirbamosios gamybos GGSS analizė Baltijos šalyse.....	52
4.1.1. Apdirbamosios gamybos GGSS analizė Lietuvoje	53
4.1.2. Apdirbamosios gamybos GGSS analizė Latvijoje	58
4.1.3. Apdirbamosios gamybos GGSS analizė Estijoje	64
4.2. Apdirbamosios gamybos Porter 5 jėgų modelio analizė Baltijos šalyse	71
4.2.1. UAB „Juodeliai“ Porter 5 jėgų modelio analizė	72
4.2.2. „AKZ Ltd“ Porter 5 jėgų modelio analizė	75
4.2.3. „Finlaid OU“ Porter 5 jėgų modelio analizė	77
IŠVADOS.....	82
REKOMENDACIJOS.....	84
LITERATŪRA.....	85
PRIEDAI.....	90

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 pav. Baltijos šalių augimas nuo 2003 iki 2016 metų (sudaryta pagal Ameco, 2015)	9
2 pav. Neto migracija ES 2011 – 2014 metais (sudaryta pagal Europos Migracijos Tinklo duomenis)	10
3 pav. Pramonės klasifikavimas (sudaryta darbo autoriaus)	15
4 pav. Apdirbamosios gamybos raida Baltijos šalyse	15
5 pav. Baltijos šalių apdirbamosios gamybos dalis tarp visų Europos šalių	16
6 pav. Ekonominės veiklos konkurencingumo vertinimo kiekybiniai rodikliai (sudaryta pagal Navickas, V., Malakauskaitė, A., 2010).....	22
7 pav. Pramonės konkurencingumo didinimo strategijos etapai (sudaryta pagal Dombrowski, U., Intra, C., Zahnb, T., Krenkel, P. 2015)	27
8 pav. Valstybės veiksmai skatinantys ūkio šakos / šalies konkurencingumą (sudaryta darbo autoriaus)	29
9 pav. Užsienio investicijų skirstymas (Samuolis. G. 2001).....	34
10 pav. Tiesioginių užsienio investicijų teorijos (sudaryta darbo autoriaus).....	35
11 pav. Institucijas lemiantys veiksniai šalyje (sudaryta darbo autoriaus)	40
12 pav. Investavimo procesas šalyje (sudaryta darbo autoriaus)	45
13 pav. Porter 5 jėgų analizės įrankio schema (Mitkutė, G., Nagreckaitė, L.)	49
14 pav. Ekonomikos augimo tempai Europoje 2012 – 2015 metais (Eurostat duomenys)	54
15 pav. Investicijos pagal ekonomines veiklas Lietuvoje 2011 – 2015 metais (sudaryta pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis)	56
16 pav. Darbo užmokestis pagal ekonomines veiklas Lietuvoje 2009 – 2012 metais (sudaryta pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis)	58
17 pav. Tiesioginės užsienio investicijos apdirbamosios gamybos veikloje Latvijoje (Latvijos banko duomenys)	60
18 pav. Apdirbamosios gamybos kuriama pridėtinė vertė pagal bendrą šalies BVP Latvijoje, 1995 – 2014 metais (Latvijos statistikos departamentas).....	61
19 pav. Europos šalių darbuotojų produktyvumas (Eurostat duomenys).....	63
20 pav. Energetinių išlaidų kainos nuo apdirbamosios gamybos įmonių visos pridėtinės vertės (Latvijos banko duomenys).....	63
21 pav. Pridėtinė vertė pagal ekonomines veiklas Estijoje 2011 – 2014 metais (Estijos statistikos departamento duomenys)	67
22 pav. Investicijų ir konkurencingumo sąveika apdirbamosios gamybos ūkyje Baltijos šalyse (sudaryta darbo autoriaus).....	69

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė. Baltijos šalių makroekonominės prognozės (sudaryta pagal DNB Banko prognozes)	12
2 lentelė. Ekonominės veiklos konkurencingumo kokybiniai vertinimo rodikliai (sudaryta darbo autoriaus).....	24
3 lentelė. Vidaus investicijų specifika (sudaryta darbo autoriaus).....	39
4 lentelė. Investicijas skatinantys veiksniai (sudaryta darbo autoriaus).....	43
5 lentelė. GGSS analizės įrankio matrica (sudaryta pagal Kendrick, S. 2011).....	48
6 lentelė. Apdirbamosios gamybos Lietuvoje GGSS analizė (sudaryta darbo autoriaus)	53
7 lentelė. Namų ūkių vartojimas Europos šalyse 2011 – 2014 metais (Eurostat duomenys)	55
8 lentelė. Apdirbamosios gamybos Latvijoje GGSS analizė (sudaryta darbo autoriaus)	59
9 lentelė. Apdirbamosios gamybos GGSS analizė Estijoje (sudaryta darbo autoriaus).....	64
10 lentelė. Eksportas Estijoje pagal ekonomines veiklas (Estijos statistikos departamento duomenys).....	65
11 lentelė. Vidutinis darbo užmokestis pagal ekonomines veiklas Estijoje (Estijos statistikos departamento duomenys)	68
12 lentelė. Porter 5 jėgų analizė Baltijos šalyse (sudaryta darbo autoriaus)	79

IVADAS

Šiuolaikiniame pasaulyje egzistuoja didžiulė kultūrų, tradicijų, papročių įvairovė. Tačiau, vis labiau išryškėja dominuojanti kultūra, kurios įtakoje atsiduria vis daugiau valstybių. Dominuojanti kultūra susiformuoja, kai apsijungia visų kultūrų privalumai į vientisą visumą. Atsiranda dominuojančios valstybės, kurios daro įtaką vienam ar kitam pasaulio regionui. Užtikrinant valstybių bendradarbiavimą formuojasi įvairūs aljansai ar tarptautiniai susitarimai. Šis procesas vyksta, nes nebendradarbiaudama su kitomis šalimis, valstybė nebus konkurencinga tarptautiniu lygmeniu. Taigi, valstybės nėra vienodai konkurencingos visose srityse, dažniausiai pirmajame vienoje ar kitoje srityje. Ši tendencija būdinga mažosioms šalims, kurios neturi tiek išteklių būti lyderiais visose srityse.

Šiuo metu visos šalys, net ir palaikančios puikius tarpusavio diplomatinius santykius, konkuruoja. Konkurencija vyksta žemės ūkio, pramonės, turizmo, technologijų ir kitose srityse. Šis procesas vyksta natūraliai, nes šalys siekia surinkti kuo daugiau lėšų į savo valstybės biudžetą ir sudaryti kuo palankesnes sąlygas savo gyventojams, ūkio šakoms ar verslui. Todėl siekiama didinti produktų ir paslaugų paklausą gerinant jų kokybę. Kaip buvo minėta, dažniausiai šalys orientuojasi į tam tikrą produktų ar paslaugų grupę ir tuo pačiu į tam tikrą vartotojų segmentą (-us). Valstybės, ūkio šakos ar verslo konkurencingumui nustatyti yra naudojami patys įvairiausi ekonominiai įrankiai. Paprasčiausias ūkio subjekto konkurencingumo nustatymo rodiklis - parduodamos produkcijos kiekis ir uždirbamas pelnas lyginant su konkurentais. Tačiau, pavyzdžiui, turizmo sektoriuje nebūtinai tai nustatoma pagal atvykusių turistų skaičių. Jei vienos šalies geografinė padėtis yra mažiau palanki turizmui, tačiau ji sulaukia panašiai turistų per tam tikrą laikotarpį, nei kita šalis, įsikūrusi palankioje turizmui vietovėje, galima teigti, kad pirma šalis yra netgi labiau konkurencinga turizmo sferoje, nei antroji. Todėl labai svarbūs veiksniai skatinantys ir lemiantys konkurencingumą.

Vienas iš veiksnių galinčių padidinti valstybės, ūkio šakos ar verslo konkurencingumą yra investicijos. Investicijomis dažniausiai siekiama plėsti ar tobulinti srities į kurią investuojama infrastruktūrą ir taip pagerinti jos produktyvumą ir kitus ekonominius - socialinius rodiklius. Tuo tarpu pats investuotojas dažniausiai ilguoju laikotarpiu taip pat siekia gauti pelno (pajamų). Todėl investavimas yra abipusiai naudingas procesas. Investicijų plėtrai turi būti sudarytos tinkamos sąlygos. Pirmiausia, rinka turėtų būti atvira ir galinti priimti investicijas. Antra, ūkio šaka į kurią investuojama turėtų būti patraukli investuotojui. Patrauklumas gali būti suprantamas, kaip tinkamas infrastruktūros turėjimas ir potencialas ateityje dirbant šioje veikloje gauti pelną. Investavimo procesas gali vykti skirtingais būdais ir į skirtingas veiklas. Pavyzdžiui, investuotojas gali investuoti į jau esamą įmonę ūkio šakoje ir padidinti jos potencialą arba steigti visai naują įmonę, kuri atliks tam tikras funkcijas. Investavimas gali vykti ir į tam tikrą infrastruktūrą, kuri pagerina sąlygas visoms įmonėms gaminant produkciją. Bet kuriuo atveju tai didina šalies, ūkio šakos ir įmonės konkurencingumą, nes sustiprėja

esami rinkos dalyviai ir atsiranda nauji rinkos dalyviai. Dėl to rinkos dalyviai gamina geresnius produktus bei teikia geresnes paslaugas, didėja jų pardavimai ir ūkio šaka tampa labiau konkurencinga. Todėl valstybės visuomet siekia, kad joje būtų kuo daugiau užsienio ar vidaus investicijų, kurios skatintų ekonominių veiklų konkurencingumą.

Temos aktualumas. Kiekvienos šalies politikai ir ekonominė bendruomenė nuolat priima ekonominius – politinius sprendimus, kuriais siekiama užtikrinti savo šalies gyventojų gerovę ir galimybę sėkmingai konkuruoti tarptautinėje rinkoje. Šalis užtikrinanti aukštą pragyvenimo lygį dažniausiai laikoma labiau konkurencinga. Dėl geresnių sąlygų įprastai pagaminami geresnės kokybės produktai. Tai lemia didesnę produktų paklausą. Dėl didesnio konkurencingumo, šalies ūkio šakose atsiranda didesnis investicijų srautas, kuris didina konkurencingumą. Tačiau konkurencingumas yra abstraktus reiškinys, kurį pamatuoti sudėtinga dėl skirtingos šalių geografinės, ekonominės, politinės aplinkų sąveikos. Vadinasi, svarbu išanalizuoti pagrindinius veiksnius bei investicijų įtaką ekonominės veiklos konkurencingumui.

Darbe tiriama problema: kokį poveikį turi investicijos apdirbamosios pramonės konkurencingumui?

Darbo objektas: investicijų poveikis apdirbamosios pramonės konkurencingumui Baltijos šalyse.

Darbo tikslas:

- Išanalizuoti ir įvertinti užsienio investicijų įtaką į Baltijos šalių apdirbamosios gamybos konkurencingumą.

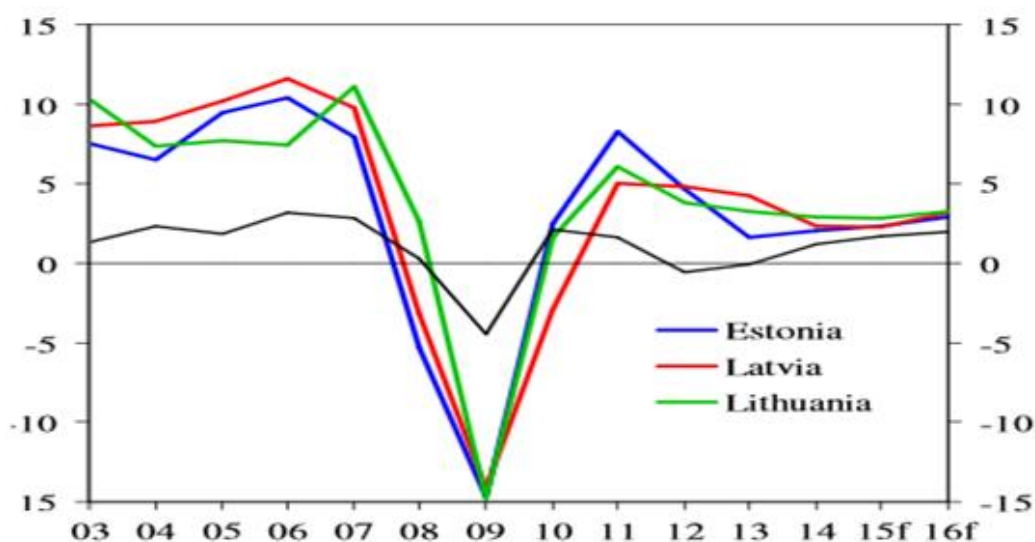
Darbo uždaviniai:

1. Išanalizuoti mokslinėje literatūroje išskirtus pagrindinius konkurencingumą lemiančius ir skatinančius veiksnius bei ekonominės veiklos konkurencingumo vertinimo priemones.
2. Išanalizuoti investicijų sampratą, jos rūšis bei formas ir išskirti pagrindines investicijas šalyje lemiančius veiksnius, skatinančius investicijas.
3. Remiantis GGSS ir Porter 5 jėgų modelio analizės įrankiais įvertinti Baltijos šalių apdirbamosios pramonės potencialą.
4. Remiantis tyrimo metodais išanalizuoti investicijų poveikį Baltijos šalių apdirbamosios gamybos konkurencingumui.

Tyrimo metodai: mokslinių literatūros šaltinių analizė, statistinių duomenų analizavimas ir apdorojimas, TOWS analizė, Porterio 5 jėgų modelio analizė.

1. BALTIJOS ŠALIŲ KONKURENCINGUMO IR INVESTICIJŲ Į APDIRBAMĄJĄ GAMYBĄ ANALIZĖ

Visos trys Baltijos šalys – Lietuva, Latvija ir Estija yra Europos Sąjungos (toliau – ES) narės nuo 2004 metų. Taigi jau 12 metų šios šalys yra stipriausioje Europos ekonominėje bendrijoje. Buvimus ES, daugumos ekonomistų nuomone, davė apčiuopiamos naudos visoms trimis Baltijos šalims. Iki pat 2008 metų ekonominės krizės buvo fiksuojami ko ne rekordiniai visų trijų Baltijos šalių ekonomikos augimo tempai. Krizės metu buvo fiksuojamas didelis nuosmukis, tačiau po to vėl visų trijų šalių ekonomikos pradėjo augti. Be to, visų trijų Baltijos šalių BVP augimas buvo daug ženklesnis, nei Europos Sąjungos šalių, įstojusių į sąjungą iki 2004 metų vidurkis (grafike šios šalys žymimos juoda spalva) (žr. 1 pav.). Paveikslo koordinacių plokštumoje „x“ reikšmės žymi metus (2015 ir 2016 metų reikšmės yra prognozuojamos), „y“ reikšmės žymi BVP pokytį lyginant su praėjusiais metais.

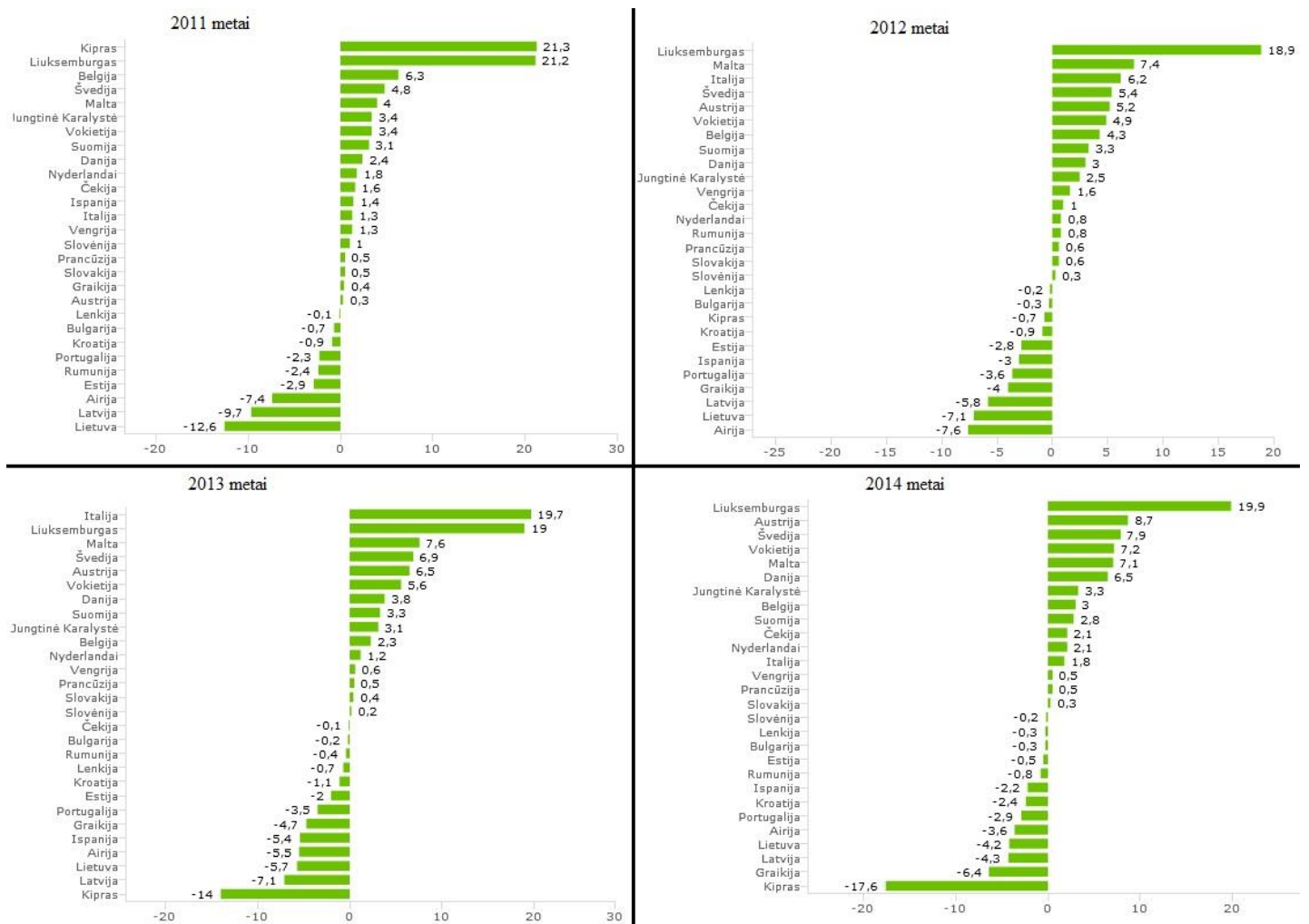

1 pav. Baltijos šalių augimas nuo 2003 iki 2016 metų (sudaryta pagal Ameco, 2015)

Taigi matoma, kad visų trijų Baltijos šalių ekonomikos augimo tempai yra aukšti. Šiam procesui įtakos turėjo ir Europos sąjunga. Nuo to laiko, kai visos šalyje yra šioje sąjungoje į jas buvo nemažai investuojama. Tai vyko struktūrinių fondų pagalba. Pirmasis paramos etapas vyko 2004 – 2006 metais, antrasis 2007 – 2013 metais bei trečiasis 2014 – 2020 metais.

Nepaisant šių teigiamų rodiklių, Baltijos šalys yra vienos iš gausiausiai gyventojus prarandančių šalių dėl emigracijos. Pagal Europos Migracijos Tinklo (toliau – EMT) pateikiamus duomenis, nuo 2004 iki 2014 metų iš Lietuvos emigruoja bent 25750 žmonių, o iš viso emigravo 476158 asmuo. Todėl vidutiniškai iš Lietuvos šiuo laikotarpiu per metus emigravo 43287 asmuo. Į Lietuvą taip pat imigruoja dalis žmonių, tačiau atvykstančių žmonių skaičius bent 4 kartus mažesnis, nei išvykstančių. Egzistuoja tokia sąvoka, kaip neto migracija - tai imigrantų ir emigrantų skaičiaus skirtumas, dažniausiai tūkstančių gyventojų. Šalių, į kurias daugiau žmonių atvyksta nei išvyksta (nes jos patrauklios ekonomiškai ar

vykdo migrantų pritraukimo programas), neto migracija yra teigiama, pavyzdžiui, Jungtinės Karalystės. Kitose šalyse išvykstančiųjų skaičius gerokai pranoksta atvykstančiuosius, pavyzdžiui, Lietuvoje ir Airijoje, todėl jų neto migracija – neigiama (žr. 2 pav.) (šaltinis - Europos Migracijos Tinklo interneto svetainė).

2 pav. Neto migracija ES 2011 – 2014 metais (sudaryta pagal Europos Migracijos Tinklo duomenis)

Kaip matoma pagal paveikslo duomenis, visos trys šalys kiekvienais metais daugiau prarado esamų, nei pritraukė naujų gyventojų. Dar daugiau, Lietuva ir Latvija 2011 – 2013 metais buvo daugiausiai gyventojų praradusios šalys visoje ES, išskyrus atitinkamai Airiją ir Kiprą 2012 ir 2013 metais. Estijos rodikliai šioje statistikos kategorijoje irgi nėra geri. Galima paminėti tik tai, kad Estija yra arčiau 0, vadinasi, kiekvienais metais praranda mažiau gyventojų, nei Lietuva ir Latvija. Be to, Estijos neto migracijos rodiklis 2014 metais tebuvo tik 0,5. Vadinasi Estija vis geriau sprendžia šią problemą.

Pagal statistinius rodiklius, Baltijos šalių konkurencingumą galima vertinti dviprasmiškai. Visos trys šalyse yra ekonominiame pakilime, tačiau jų gyventojai vis tiek emigruoja į kitas šalis. Vadinasi svarbu išanalizuoti ar tikrai šios šalys yra konkurencingos ir geba užtikrinti gerovę savo gyventojams.

Tolimesniuose šio skyriaus poskyriuose detaliau analizuojamas visų trijų Baltijos šalių konkurencingumas (1.1. Baltijos šalių konkurencingumas). Antrajame poskyryje aptariamas investicijos pobūdis Baltijos šalyse ir kokiais mastais jose yra investuojama (1.2. Investicijos Baltijos šalyse). Paskutinėje skyriaus dalyje yra aprašoma apdirbamosios gamybos pramonė Baltijos šalyse, jos potencialas ir investicijos į šį ūkio sektorių (1.3. Baltijos šalių apdirbamosios gamybos raida).

1.1. Baltijos šalių konkurencingumas ir ekonominė apžvalga

Žodis konkurencingumas naudojamas skirtingu kontekstu gali turėti skirtingą reikšmę. Konkurencingumas gali būti vertinamas pagal keturis lygius (Misztal, P. 2009):

1. Darbuotojo konkurencingumas;
2. Įmonės konkurencingumas;
3. Pramonės konkurencingumas;
4. Šalies konkurencingumas.

Kiekvienas iš šių konkurencingumo lygių tarpusavyje yra susiję ir gali daryti įtaką vienas kitam. Be to, gali būti naudojami skirtingi konkurencingumo vertinimo kriterijai, kurie gali būti tinkami vienam lygiui apibūdinti, tačiau netinkami kitam. Šiame darbe yra koncentruojamasi į trečiąjį ir ketvirtąjį lygius.

Kaip jau buvo pastebėta, Baltijos šalys per pastaruosius 10 metų rodo ženklus BVP augimo tempus. Vis dėlto, analizuojamos šalys Europos sąjungos šalių kontekste išlieka tarp skurdžiausių. Tačiau, lyginant Baltijos šalis viso pasaulio mastu jos priskiriamos prie pasaulio išsivysčiusių šalių. Pagal 2015 – 2016 metų pasaulinį šalių konkurencingumo indeksą, tarp visų šalių Estija yra 30 vietoje (praėjusiais metais buvo 29-a), Lietuva užima 36 vietą (praėjusiais metais buvo 41-a), o Latvija užima 44 vietą (praėjusiais metais buvo 42-a). Iš viso į šį reitingą yra įtrauktos 140 šalių. Palyginimui tokios šalys, kaip Ispanija, Italija, Turkija ar Slovėnija atitinkamai reitinge rikiuojasi 33, 43, 51 59 vietose. Kiekvienais metais yra sudaromas šalių ekonominės laisvės reitingas. Matuojant šalies ekonominę laisvę vertinama laisva prekyba, verslo laisvė, investavimo laisvė ir nuosavybės teisės. Iš viso yra vertinamos 186 pasaulio šalys. Šiame reitinge 2016 metais Lietuva užėmė 13 vietą, Latvija – 36-ąją, o Estija – 9 vietą (alkas.lt.). Lietuva pagal ekonominę laisvę – 13-ta pasaulyje, žemyn tempia darbo santykiai ir valdžios išlaidavimas. Pagal pateiktus duomenis galima pastebėti, jog pasaulio kontekste Baltijos šalyse atrodo ganėtinai konkurencingos.

Baltijos šalių tarptautinė ekonominė politika yra paremta liberaliosios ekonomikos principais. Būdamos ES narės šalys stengiasi liberalizuoti tarptautinę prekybą. Vadinas, šalių rinkose laisvai gali judėti prekės ir paslaugos iš skirtingų šalių, o tai skatina konkurenciją bei jų gamintojus gerinti

produkcijos kokybę. Teigiama, kad tokie veiksmai gerina šalių makroekonominę situaciją. Todėl galima teigti, kad vienas iš šių šalių konkurencinių pranašumų šiuo metu yra 1) politinė situacija.

Dar vienu Baltijos šalių konkurenciniu pranašumu galima laikyti 2) geografinę padėtį. Visos trys Baltijos šalys išsidėstę prie Baltijos jūros ir turi jūrinius uostus. Tai palengvina prekybą su kitomis šalimis. Uostų pagalba galima pervežti didelį kiekį produktų, kurie bus realizuoti ne tik šalies teritorijoje, bet ir kitose šalyse. Turėdamos priėjimą prie jūros, šalys gali užzsiiinti papildomomis ekonominėmis veiklomis.

Kitas Baltijos šalių konkurencinis pranašumas – 3) santykinai pigi darbo jėga. Visose trijose Baltijos šalyse gyventojai vis dar gauna ganėtinai nedidelį darbo užmokestį. Lietuvoje ir Latvijoje vidutinis darbo užmokestis yra atitinkamai 524 ir 557 eurų per mėnesį atskaičius mokesčius. Estijoje jis truputį didesnis – 841 euras per mėnesį. Tokiose šalyse kaip Vokietija, Nyderlandai, Prancūzija darbo užmokestis viršija 2000 eurų, Didžioje Britanijoje jie siekia beveik 2600 eurų, o Liuksemburge bei Danijoje jis viršija 3100 eurų. Vidutiniai darbo kaštai bei darbo užmokestis ES valstybėse siekia atitinkamai 23,7 €/val. ir 18,1 €/val. Tuo tarpu Lietuvoje šis skaičius beveik tris kartus mažesnis – tik 6,2 €/val. bei 4,4 €/val. (Malinauskas, S. Euras apnuogino Lietuvą – vidutine alga ES lenkiame tik Vengriją, Bulgariją ir Rumuniją). Tokie maži atlyginimai skatina užsienio kapitalo įmones vystyti veiklą Lietuvoje ir kitose Baltijos šalyse. Tuo tarpu vietiniai gamintojai turi galimybę pigesniais kaštais pagaminti analogišką produkciją ir realizuoti ją ES rinkoje. Dėl mažesnės produkcijos kainų, ją paprasčiau eksportuoti į užsienio rinkas.

Kaip teigiama DNB banko makroekonominėse prognozėse, Baltijos šalių ekonomikos ir toliau augs, nepaisant geopolitinės padėties rytų Europoje (žr. 1 lentelę). Pagal DNB 2015-11-17 prognozę.

1 lentelė. Baltijos šalių makroekonominės prognozės (sudaryta pagal DNB Banko prognozes)

Šalis	Lietuva		Latvija		Estija	
	2016	2017	2016	2017	2016	2017
Metai						
Realusis BVP, metinis pokytis, %	2,8	3	3	3,2	2,5	3,5
Vidutinė metinė infliacija, %	1,8	2	1,5	2,5	1,7	2,2
Vid. mėnesinis bruto atlyginimas, metinis pokytis, %	5	5	5,5	5,5	5,5	4,5
Sezoniškai išlygintas nedarbo lygis, %	8	7	8,5	7,5	5,5	5
Valdžios sektoriaus biudžeto balansas, santykis su BVP, %	-1,5	-0,7	-1	-0,5	-0,5	-0,5
Einamosios sąskaitos balansas, santykis su BVP, %	-2	-2	-2	-1,5	-1,5	-1,5

Pagal lentelėje pateiktus duomenis matoma, kad 2016-aisiais Baltijos šalių ekonomikos kils apie 3 %. Labiausiai turėtų didėti vidaus vartojimas, nemažės ir investicijos, didės eksporto mastai visose

trijose Baltijos šalyse. Baltijos šalių makroekonominės prognozėje teigiama, kad šalyse mažės nedarbo lygis, taip pat turėtų didėti ir darbo užmokestis. Teigiama, kad šalių eksportas taip pat turėtų padidėti. Tiesa, dėl Rusijos – Ukrainos konflikto, eksporto apimtys į Rusiją šiek tiek sumažėjo. Vis dėlto šalies gamintojams padidinus inovacijų taikymą gaminant savo produkciją, turėtų padidėti eksportas į Europos Sąjungos šalis ir kitas rinkas.

1.2. Investicijos Baltijos šalyse

Baltijos šalys kai kuriais atvejais skiriasi savo teisine, socialine ar ekonomine padėtimi, tačiau dėl savo mažos rinkos atskirose šalyse, dažniausiai užsienio investuotojų laikomos kaip viena bendra rinka. Įstojusios į Europos Sąjungą Baltijos šalys formavo politinius, ekonominius bei socialinius tikslus, kurių bendras tikslas – gerinti šalių padėtį ir taip netiesiogiai formuoti tinkamas sąlygas investuotojams. Vadinasi, Baltijos šalyse investicijoms ir jų įsisavinimui yra skiriamas dėmesys: bandoma koreguoti esamos sistemos problemas ir kurti naują infrastruktūrą, kad sistema galėtų funkcionuoti efektyviau

Investicijos - faktorius, kuris dažnai atvejais yra tiek šalies konkurencingumo priežastis, tiek ir pasekmė. Vadinasi, jei šalis yra konkurencinga, jos ekonomika auga, investuotojai norės plėtoti joje veiklą, o didesnis investuotojų skaičius dažnai lemia šalies infrastruktūros gerinimą, paklausos didinimą ir t.t., taigi tai dar labiau didina šalies konkurencingumą. Kaip jau darbe minėta prieš tai, Baltijos šalys yra vienos iš labiausiai augančių ekonomikų visoje ES. Galima teigti, kad dar vienas Baltijos šalių konkurencinis pranašumas - užsienio investicijos visose trijose šiose šalyse. Visų pirma, Europos sąjungos investicijos. Remiantis Europos komisijos pranešimu spaudai (2014), Lietuva, Latvija ir Estija 2014 – 2020 metais gaus ženklią paramą, kuri leis toliau sėkmingai vystyti infrastruktūrinius projektus. Pagal dabartinius planus kiekvienai šaliai yra skiriama atitinkamai:

- Latvijai 2014–2020 m. vykdant sanglaudos politiką bus skirtas 4,51 mlrd. EUR finansavimas (dabartinėmis kainomis, įskaitant Europos teritorinio bendradarbiavimo finansavimą), 1,07 mlrd. EUR – kaimo plėtrai ir beveik 140 mln. EUR – žuvininkystės ir jūrų sektoriaus plėtotei;
- Lietuvai 2014–2020 m. vykdant sanglaudos politiką bus skirtas 6,82 mlrd. EUR finansavimas (dabartinėmis kainomis, įskaitant Europos teritorinio bendradarbiavimo finansavimą), 1,61 mlrd. EUR – kaimo plėtrai ir beveik 63 mln. EUR – jūrų sektoriaus plėtotei ir bendros žuvininkystės politikos įgyvendinimui finansuoti;
- Estijai 2014–2020 m. vykdant sanglaudos politiką bus skirtas 3,59 mlrd. EUR finansavimas (dabartinėmis kainomis, įskaitant Europos teritorinio bendradarbiavimo finansavimą), 726 mln. EUR – kaimo plėtrai ir 101 mln. EUR – žuvininkystės ir jūrų sektoriaus plėtotei.

Baltijos šalyse yra įkurtos organizacijos, kurios skatina investicijas šiose šalyse. Viena iš organizacijų – Baltijos inovacijų fondas (BIF), sukurta Europos investicinio fondo iniciatyva. Šio fondo tikslas yra skatinti nuosavo kapitalo investicijas į Baltijos šalių įmones. ES funkcionuoja ir kiti fondai, kaip „BPM Mezzanine Fund“, „BaltCap Private Equity Fund II“, „Livonia Partners Fund“ ir „Karma Ventures Fund“, kurie bendrai per maždaug penkerius metus turėtų investuoti apie 300 mln. Eurų (remiantis UAB „Investicijų ir verslo garantijos“ pranešimu). Anot Europos investicinio fondo vadovų, Baltijos šalių rinka yra patraukli vieta investicijoms, todėl ES investicijos gali netgi didėti šiame regione.

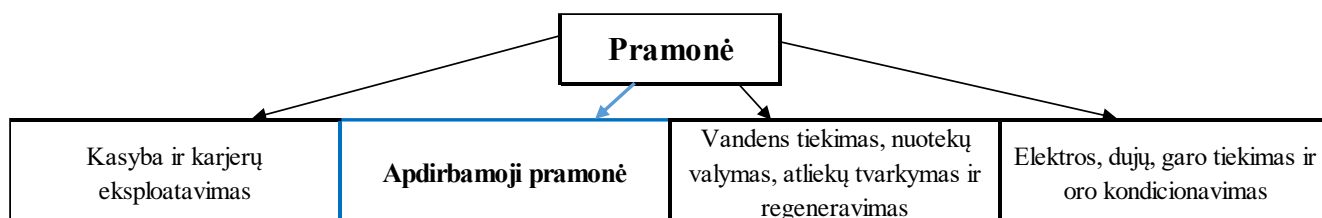
Tačiau Baltijos šalių investicijų kilmė nėra vien tik europietiška. Šalyse taip pat investuoja ir kiti pasaulio regionai bei šalys. Šiuo metu Baltijos šalyse vienu iš patraukliausių investavimo objektų laikomas nekilnojamas turtas, biurų, prekybos centrų patalpos, gyvenamieji būstai. Ekonomistai skaičiuoja, kad vidutinis biurų pelningumas Baltijos šalyse siekia iki 8 %, kai išsivysčiusiose Europos šalyse tesvyruoja iki 6 %. Išsivysčiusių šalių patirtis rodo, kad naujų finansavimo priemonių naudojimas duoda neabejotiną naudą, nes taip skatinamas ne tik NT rinkos, bet ir visos ekonomikos augimas. Taip pat išsivysčiusiose šalyse į nekilnojamąjį turtą labiausiai investuoja pensijų fondai ir draudimo kompanijos, kurios sudaro iki 30 % visų investicijų. Tuo tarpu Baltijos šalyse pensijų fondų investicijos tesudaro vos 2 – 3 %. Šis skirtumas atskleidžia, kad pensijų fondų portfelis turėtų greitu metu ženkliai augti ir skatinti ekonomikos augimą. Šiuo metu Baltijos šalių pensijų fondai yra sukaupę pakankamai lėšų: Lietuvos ir Estijos pensijų fondų turtas siekia atitinkamai 1,9 mlrd. ir 2,3 mlrd. Eurų, o Latvijos – 230 mln. Eurų (Žigienė, G. 2015).

Anot profesinių paslaugų bendrovės „EY“ („Ernst & Young“) atlikto tyrimo, 2015 metais 9 % buvo įgyvendinta daugiau projektų ir sukurta 31 % daugiau darbo vietų, nei 2014 – taisiais. Kitose ES šalyse vidutiniškai darbo vietų skaičius išaugo tik 12 procentinių punktų. Be to, kompanijos vadovas teigia, kad į šias šalis investuoja ne tik nauji investuotojai, tačiau taip pat vyksta ir reinvestavimo procesai. Vadinasi, Baltijos šalys sukuria teigiamą įvaizdį jose investuoti. Didžiausi investuotojai Baltijos šalyse išlieka Europos šalys, o kalbant apie trečiąsias šalis, daugiausiai investuoja investuotojai iš Jungtinių Amerikos Valstijų; ženkliai dalį užima ir investuotojai iš Kinijos (Irytas.lt, 2015). Tačiau tuo pačiu pripažįstama, kad didesnė investicijų dalis galėtų atkelti būtent iš šių šalių. Vis dėlto pastaruoju laikotarpiu Baltijos šalyse investuoja ir Kinija. Vienas iš pavyzdžių – 2015 metais Didžiausia Kinijos elektros prietaisų gamintoja „Jiangsu Linyang Electronics“ įsigijo 15 % Vilniaus elektros skaitiklių UAB „Elgama-elektronika“ akcijų. Per ateinančius metus Kinijos korporacija žada didinti investicijas ir įsigyti trečdali Lietuvos įmonės akcijų. Kaip teigia UAB „Elgamos grupė“, prezidentas šios investicijos yra svarbios visam regionui, nes tai yra aukštą pridėtinę vertę kurianti rinka, todėl galima tikėtis ir kitokio pobūdžio investicijų (Rutkauskaitė, R. 2015).

1.3. Baltijos šalių apdirbamosios gamybos raida

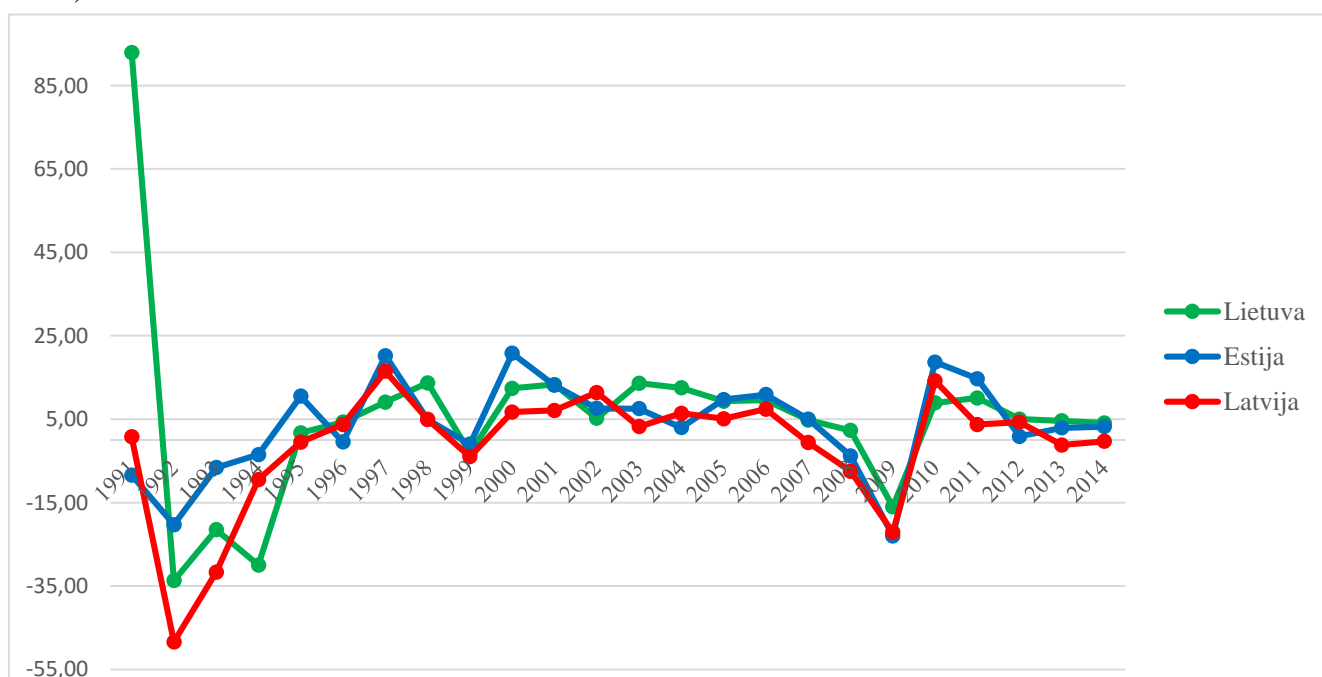
Apdirbamoji gamyba – tai procesas, kurio metu žaliava yra paverčiama baigtiniu produktu ir dažniausiai yra taikoma didelės apimties produkcijos pramoninėje gamyboje. Apdirbamoji gamyba yra glaudžiai siejama su inžinerija ir pramoniniu dizainu. Terminas „apdirbamoji gamyba“ dažnai naudojamas siekiant apibūdinti produkcijos gamybą ar net detalių surinkimo procesą. Detalių surinkimo procesas dažniausiai yra naudojamas tokiose pramonėse, kaip puslaidininkių ir plieno pramonėse. Vadinasi, jei pramoninkas turi gryną žaliavą, pavyzdžiui medieną ir iš jos pagamina konkretų daiktą, pavyzdžiui kėdę, tai yra laikoma apdirbamąja gamyba.

Pagal Lietuvos statistikos departamento pramonės klasifikaciją, apdirbamoji gamyba yra viena iš keturių pramonės kategorijų. Kitomis pramonės kategorijomis yra laikoma: kasyba ir karjerų eksploatavimas, elektros, dujų, garo tiekimas ir oro kondicionavimas bei vandens tiekimas, nuotekų valymas, atliekų tvarkymas ir regeneravimas (žr. 3 pav.).

3 pav. Pramonės klasifikavimas (sudaryta darbo autoriaus)

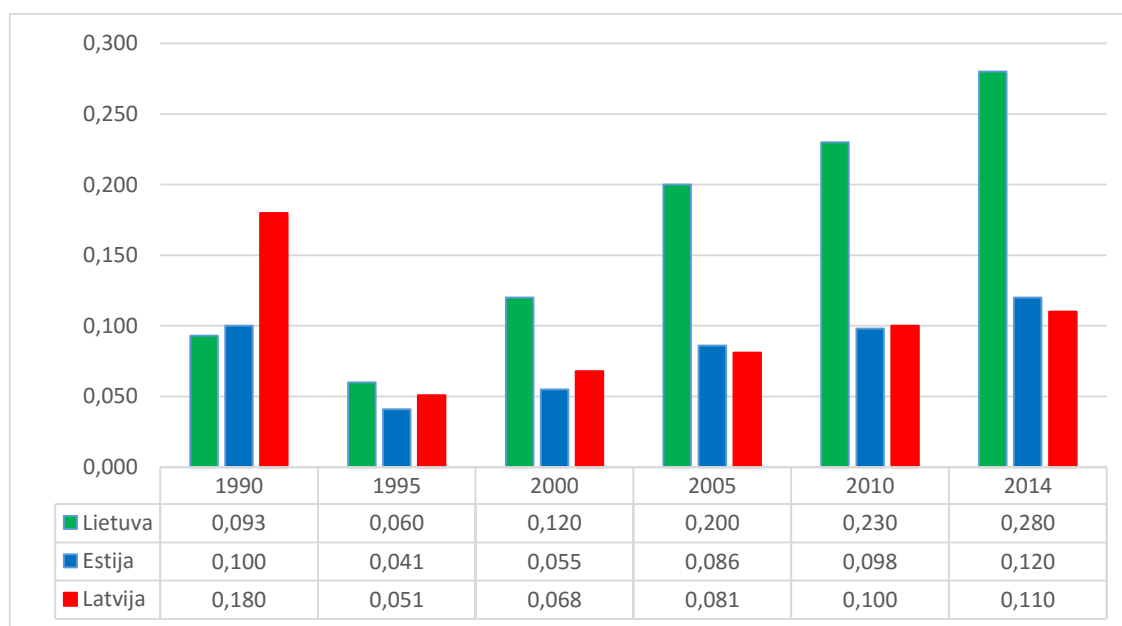
Apdirbamoji gamyba visose Baltijos šalyse iki šiol vystosi ganėtinai panašiai. (žr. 4 pav.). Paveiksle pateikta informacija apie apdirbamosios pramonės augimą, lyginant su praėjusiais metais. Šaltinis – Pasaulio makroekonominiai tyrimai 1970 – 2014 (angl.- *World macroeconomic research 1970-2014*).

4 pav. Apdirbamosios gamybos raida Baltijos šalyse

Visos šalys atgavusios nepriklausomybę ženkliai sumažino darbų apimtį apdirbamosios gamybos pramonėje. Kaip matoma 4 paveiksle, dar 1990 metais ypač Lietuvoje apdirbamoji pramonė sudarė itin didelę dalį šalies ūkio sektoriuje. Kitose šalyse apdirbamoji gamyba nesudarė tokios didelės dalies, tačiau vis tiek visose šalyse po nepriklausomybės atgavimo apdirbamosios pramonės dalis ženkliai mažėjo. Kritimas buvo fiksuojamas iki 1992 metų. Tačiau vėliau ji didėjo iki 1997 metų. Vėliau fiksuojamas nedidelis nuosmukis, tačiau jau 2000 metais apdirbamoji gamyba beveik pasiekė prieš tai buvusį, 1997 metų, lygį. Tačiau po 2000 metų apdirbamosios gamybos dalis visose šalyse pradėjo mažėti ir mažėjo iki pat ekonominės 2008 -2009 metų krizės. Po krizės apdirbamoji gamyba vėl didėjo iki 2010 metų, po to vėl stabiliai krito. Taigi apdirbamosios gamybos raida visose trijose Baltijos šalyse yra labai panaši. Jei analizuojant tik grafinius duomenis, tai apdirbamosios gamybos pokyčiai buvo ko ne identiški, skiriasi tik gryniesi skaičiai.

Taip pat galima pamatyti, kad Lietuvoje apdirbamoji gamyba užima kur kas didesnę dalį, nei kitose šalyse. 5 paveiksle pateikti duomenys, parodantys Baltijos šalių apdirbamosios gamybos procentinę dalį bendrame Europos šalių apdirbamosios gamybos ūkyje (duomenys pagal - Pasaulio makroekonominiai tyrimai 1970 – 2014). Į šį tyrimą įtrauktos 44 Europos šalys.

5 pav. Baltijos šalių apdirbamosios gamybos dalis tarp visų Europos šalių

Kaip matoma pagal 5 paveikslą duomenis, 1990 metais didžiausią apdirbamosios gamybos dalį tarp Baltijos šalių turėjo Latvija. Apdirbamosios gamybos indėlis į bendrą šią ūkio šaką Europoje buvo didžiausias. Vėlesniais laikotarpiais, Lietuva perėmė lyderės vaidmenį tarp Baltijos šalių. Nors ir 1995 bei 2000 metais šie skirtumai dar nebuvo tokie ženkliūs, tačiau vėliau skirtumas žymiai padidėjo. 2005, 2010 ir 2015 metais Lietuvos indėlis į bendrą ES apdirbamosios pramonės ūkį buvo didesnis, nei Latvijos ir Estijos kartu sudėjus. Kalbant apie Estiją, tai ši šalis 1990, 1995 ir 2000 metais sudarė mažiausią dalį visos Europos apdirbamojoje gamyboje tarp analizuojamų šalių. Tačiau vėliau Estija

susilygino, o 2005 ir 2014 metų atvejais netgi aplenkė Latviją pagal šį rodiklį (pilni duomenys pateikiami 1 priede).

Apibendrinant skyrių „Baltijos šalių konkurencingumo ir investicijų į apdirbamąją gamybą analizė“ galima teigti, kad skirtingi rodikliai gali siūlyti skirtingą nuomonę apie Baltijos šalių konkurencingumą ir potencialą. Žinant tai, kad visos šalys yra stipriausioje ekonominėje bendrijoje, Europos sąjungoje, galima manyti, kad jos turėtų būti konkurencingos pasaulio mastu. Vis dėlto, visose šiose šalyse egzistuoja nemaža migracija, o neto migracijos skaičiai yra neigiami. Todėl pagal šiuos rodiklius galima teigti, kad šios šalys nyksta. Tačiau Lietuva, Estija, Latvija būdamos Europos Sąjungoje, sulaukia investicijų iš ES sanglaudos ir kitų fondų. Baltijos, šalys yra patrauklios investuotojams, kurie nori investuoti į nekilnojamą turtą, šalyse taip pat yra neišnaudoto potencialo tarp kitų investavimo objektų. Kalbant apie visų Baltijos šalių apdirbamosios gamybos raidą, galima teigti, kad jos vystosi ganėtinai tolygiai ir itin panašiai. Nėra didelių skirtumų tarp makroekonominių rodiklių, be to, galima išvelgti labai panašias ekonomines tendencijas: ekonominio augimo, investicijų ir pramonės srityse. Analizuojant šių šalių apdirbamąją gamybą, pastebima, kad nuo nepriklausomybės atgavimo vystėsi ypač panašiai. Tačiau išlieka neaišku, kiek apskritai šios šalys yra konkurencingos pasaulio mastu, analizuojant skirtingus ekonominius rodiklius. Todėl labai aktualu išanalizuoti kiek šios šalys yra konkurencingos ir kokią įtaką investicijos daro šių šalių vystymuisi, konkurencingumui ir apdirbamosios gamybos plėtrai.

2. KONKURENCINGUMO IR INVESTICIJŲ TEORINIAI ASPEKTAI

Pirmajame šio skyriaus poskyryje analizuojama konkurencingumo sąvoka, kaip yra suvokiamas konkurencingumas (skyrelis – 2.1. Ekonominės veiklos konkurencingumo samprata). Šį poskyrį sudaro dar trys skyreliai, kuriuose aprašoma, kokios savybės lemia tai, kad ūkio šaką galima vadinti kaip konkurencinga (2.1.1. Ekonominės veiklos konkurencingumą lemiantys veiksniai), vėliau yra aptariama kokiais rodikliais ir metodais gali būti matuojamas ūkio šakos konkurencingumas (2.1.2. Ekonominės veiklos konkurencingumo vertinimo rodikliai). Paskutiniuose šio poskyrio skyreliuose analizuojami būdai, kaip gali būti padidintas ūkio šakos konkurencingumas. Skyrelyje „2.1.3. Ekonominės veiklos konkurencingumo didinimo strategija“ aprašoma strategija, kurią vykdo suinteresuotosios šalys norėdamos padidinti ūkio šakos ekonominės veiklos konkurencingumą, o paskutinėje skyrelio dalyje (2.1.4. Šalies veiksmas didinant ūkio šakos konkurencingumą) pateikiami politiniai sprendimai, kurie didina šalyje veikiančių ūkio šakų konkurencingumą.

Antrajame šio skyriaus poskyryje yra analizuojama, kaip yra suvokiamas terminas investicijos (2.2. Investicijų samprata). Šis poskyris turi du skyrelius, kuriuose aptariama, kaip gali būti skirstomos investicijos, kokios šių investicijų rūšių pagrindinės savybės (2.2.1. Investicijų rūšys). Šis skyrelis skirstomas į dvi dalis, vienoje dalyje aprašomos užsienio investicijos šalyje, kitoje aprašomos investicijos šalies viduje. Antrajame šio poskyrio skyrelyje analizuojama, kaip reikėtų valdyti investicijas ir kokiais būdais šalys galėtų jas pritraukti (2.2.2. Investicijų valdymas ir pritraukimas).

2.1. Ekonominės veiklos konkurencingumo samprata

Anot visuotinės lietuvių enciklopedijos, konkurencija suprantama, kaip varžybos, kurių metu juridiniai ir fiziniai asmenys, užsiimantys verslu, nepriklausomai veikdami rinkoje riboja vienas kito galimybes dominuoti toje rinkoje ir skatina vartotojams reikalingų prekių bei paslaugų gamybą ir siekimą didinti jų efektyvumą. R. Stanikūnas (2009) konkurenciją apibūdina kaip varžymosi procesą dėl rinkų ir vartotojų siekiant ekonominės naudos.

Šiuo metu konkurencingumas labai išplėta sąvoka, o apie konkurencingumą, kaip reiškinį rašo ne vienas mokslininkas. Todėl tyrėjų susidomėjimas apie konkurencingumą yra didžiulis. Pagrindinės dvi priežastys, kodėl taip aktualu ištirti konkurencingumą yra dvi: 1) globalizacija, kuri pakeikė šalių vaidmenį tarpusavyje konkuruojant ir 2) verslo konkurencija, kuri tapo vis aštresnė tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu lygmeniu (Chikan, 2008). Dažnais atvejais konkurencingumas ir šalies / įmonės / ūkio šakos ekonominis išsivystymas laikomas sinonimais. Ūkio subjekto sėkminga veikla dažnai priklauso nuo to, kiek jis yra konkurencingas. Kai rinkoje yra itin daug ir labai stiprių dalyvių, konkurencingumas pasireiškia ūkio subjekto sugebėjimu su jais susidoroti.

Tradiciškai konkurencingumas gali būti vertinamas trimis lygiais: įmonės, šakos ir šalies. Valstybės konkurencingumu yra laikoma sąlyga, kai rinkos ekonomikos aplinkoje šalis sugeba gaminti prekes ir teikti paslaugas, kurios atitinka vartotojų reikalavimus tarptautinėje rinkoje ir taip pat sugeba išlaikyti bei plėsti vidinę rinką ir didinti pajamas už šių prekių ar paslaugų realizavimą (Fagerberg, J. 2012). Įmonės konkurencingumą dažnai nusako jos akcijų vertė ar jos užimama dalis rinkoje. Šakos konkurencingumu gali nusakyti jos sukuriama BVP dalis ar eksporto apimtys. Anot McFetridge (1995), šakos konkurencingumas gali būti apibūdinamas kaip rinkinys konkurencingų tarp-regioninių ar tarptautinių įmonių, t.y. tokių įmonių, kurios nuolat dirba atviroje rinkoje ir yra pelningos. Šį teiginį galima papildyti tuo, kad konkurencinga ūkio šaka išpildo pirkėjų lūkesčius, įskaitant prekių bei paslaugų kokybę, kainą ar inovacijas bei suinteresuotų šalių lūkesčius, kaip pavyzdžiui suteikiant saugią darbo aplinką darbuotojams. Ūkio šaka yra konkurencinga tuomet, kai įmonės investuodamos ūkio šakoje gauna pelningą investicijų grąžą. Todėl kuriant konkurencinį pranašumą, neužtenka atsižvelgti tik į klientus ir į strategiją, kaip teisingai panaudoti išteklius. Svarbu kurti tinkamą aplinką visoms suinteresuotoms šalims: investuotojams, darbdaviams, pirkėjams ir visuomenei plačiaja prasme. Vadinasi, būtinas bendradarbiavimas tarp vyriausybinių ir nevyriausybinių organizacijų bei verslo įmonių, kuris skatintų sistemingą procesą, padėtų indentifikuoti visuomenės interesus siejant juos su konkurencingumu.

2.1.1. Ekonominės veiklos konkurencingumą lemiantys veiksniai

Kiekvienas ūkio subjektas vykdydamas veiklą bet kokioje aplinkoje nuolat konkuruoja. Kaip ūkio subjektas sėkmingai konkuruos su savo konkurentais priklauso nuo išorinių ir vidinių veiksnių. Vidiniai veiksniai - veiksniai, kuriuos ūkio subjektas dažniausiai gali kontroliuoti, nes tai susiję su paties subjekto veikla. Išoriniai veiksniai priklauso nuo aplinkos poveikio ūkio subjektui. Juos ūkio subjektas gali prognozuoti, tačiau kontroliuoti dažniausiai ne. Todėl planuojant veiklą atsižvelgiama į išorinių veiksnių prognozes.

Politiniais - teisiniais veiksniais dažniausiai laikomas stabilumas šalyje, demokratijos lygis, įstatyminė bazė, dalyvavimas pasaulinėse organizacijose ir sąjungose. Svarbus veiksnys yra ir įsitraukimas į tarptautinę prekybą, kurią sąlygoja ekonominiai, technologiniai, ekologiniai, socialiniai veiksniai) *Ekonominiai veiksniai* tai - stabili makroekonominė šalies situacija, ekonominis augimas, bendrosios infrastruktūros vystymas, valstybės parama konkrečiam ūkio sektoriui. *Ekologiniai* – tai kokią dėmesį šalies atstovai skiria aplinkosaugai, kokie sprendimai yra priimami tausojant gamtą ar naudojant atsinaujinančius energijos šaltinius ūkio šakoje. *Technologiniai* veiksniai, tai informacinių ir komunikacinių technologijų plėtra šalyje, technologijų ir inovacijų vystymas. Aktualu, kaip šalyje skatinama inovatyvių produktų gamyba bei turima infrastruktūra. Nemažiau svarbu ir tai, kaip šalyje išplėtotas atsinaujinančių energijos šaltinių bei apskritai energetinių šaltinių pasirinkimas šalyje.

Socialiniai veiksniai gali būti gyventojų išsilavinimo lygis bei jų demografinė sudėtis, taip pat gyventojų nuostatos ir įsitikinimai. Aktualu ir tai, kokia gyventojų darbo kultūra. Visi paminėti veiksniai tarpusavyje tarpiai susiję vieni kitiems darantys neišvengiamą įtaką. Pavyzdžiui, pasikeitus teisiniam reglamentavimui, gali stipriai pasikeisti šalies demografiniai duomenys, t.y. jei šalies politikai nusprendžia padidinti išmokas už vaikų auginimą, dažniausiai padidėja gimstamumas šalyje. Taip pat naujas įstatymas ar mokestinio tarifo pakeitimas šalies teisinėje bazėje, gali pakeisti ekonominius rodiklius ūkio šakoje, padidinti ar sumažinti tam tikro produkto vartojimą.

Ekonominės veiklos konkurencingumą galima sieti ir su verslo konkurencingumu. Kadangi paprastai verslas konkuruoja tiek vidinėje, tiek išorinėje rinkose, galima įvertinti ūkio šakos konkurencingumą pagal ūkio šakoje veikiančių įmonių veiklą konkuruojant su tarptautinėmis įmonėmis. Kiekviena ūkio šaka neatsiejama nuo darbo jėgos, todėl žmoniškųjų išteklių konkurencingumas taip pat neatsiejamas veiksnys tiriant ekonominės veiklos konkurencingumą. Mokslinėje literatūroje išskiriami įvairūs konkurencingumą lemiantys veiksniai, tačiau dažniausiai jie siejami su skirtingais ekonominiais rodikliais, pavyzdžiui produktyvumu, produktų kokybe, prekybos balansu, naudojamomis technologijomis, rinkos dalimi, pelningumu, augimo mastais ir t.t. Bhawsar, P. ir Chattopadhyay. U. (2015) išskyrė 3P struktūrą į kurią įeina konkurencingas vykdymas (angl. – performance), konkurencingas potencialas (angl. – potential) ir konkurencingas procesas (angl. – process). Kalbant apie ūkio šakos konkurencingumą galima išskirti skyrelio įvade minėtus BVP rodiklius ir eksportą. Bendras šakos produktyvumas ir jo augimas, inovacijos bei technologijos taip pat svarbūs veiksniai konkurencingumo proceso vystymuisi. Tiriant ekonominės veiklos konkurencingumą analizuojama BVP dalis, kurią sukuria ūkio šakoje dirbantys verslininkai. Eksportas – dar vienas ekonominis rodiklis, kuris nusako, kaip efektyviai dirba ūkio šakos verslininkai. Jei jie sugeba parduoti didelę dalį produkcijos užsienyje reiškia, kad jų gaminiai yra geresni, nei analogiška veikla užsiimančių kompanijų gaminiai. Analizuojant ekonomines veiklas šalies viduje, jei vienos ekonominės veiklos produktų eksporto mastai didesni, nei kitos ekonominės veiklos, vadinasi, tokia veikla suteikia daugiau pridėtinės vertės šaliai ir yra labiau konkurencinga. Anot M. E. Porter (1998), reikšminga konkurencingumo samprata nacionaliniu lygiu yra produktyvumas. Vienas iš svarbiausių šalies tikslų yra sukurti aukštus ir vis augančius gyvenimo standartus šalies piliečiams, o tai priklauso nuo šalyje veikiančių ūkių subjektų pajėgumo pasiekti aukšto našumą ir jį vis didinti. Porter teigia, kad gerovė yra tokia, kurią galima sukurti atliekant ekonominę veiklą, o ne prigimtinė – gaunama naudojant turimus gamtos išteklius. Vadinasi, jei šali turi gausius, pavyzdžiui, naftos išteklius ir juos parduoda, tai negalima laikyti našumu ir priešingai, jei šalies gyventojų išsilavinimo lygis aukštas ir leidžia kurti aukštos pridėtinės vertės produktus, tai galima laikyti našumu. Tiesa, produktyvumas priklauso nuo to, koku būdu gaminama produkcija: darbo išteklių produktyvumą paprastai parodo darbo užmokestis, o kapitalo panaudojimo efektyvumą – pajamos (Valentinavičius, S. 2000). Ekonominės veiklos konkurencingumą

lemia ir taikomos inovacijos bei infrastruktūra. Jei ūkio šakoje vyrauja technologijų pažanga, produkcija yra pagaminama daug greičiau, efektyviau ir kokybiškiau. Tinkama infrastruktūra, kuri leidžia vykdyti veiklą be didelių trukdžių, taip pat svarbus kriterijus ūkio šakos konkurencingumui. Apibendrinant galima teigti, jog ekonominė veikla konkurencinga tuomet, kai sektorius rodo aiškų potencialą augti bei patrauklią investicijų grąžą. Atsižvelgiant į ekonominius veiksnius kurie lemia konkurencingumą, išskiriami šie kriterijai: 1) ekonominės veiklos BVP dalis, 2) eksporto mastai, 3) ūkio šakos produktyvumas ir jo augimas, 4) inovacijos bei technologijos bei 5) žmogiškųjų išteklių žinios ir išsilavinimas.

Analizuojant ekonominės veiklos konkurencingumą, svarbu pabrėžti, kad kartais jis yra tapatinamas su šalies konkurencingumu. Todėl ekonominės veiklos konkurencingumui didelę įtaką turi šalies politikų priimami sprendimai. Norint skatinti technologijų diegimą, prie to turėtų prisidėti ir šalies politikai. Pavyzdžiui, sukurti palankią mokestinę sistemą, kuri skatintų verslininkus uždirbtą pelną investuoti naujų technologijų įsigijimui ar sudarant lengvesnes galimybes skolintis. Be to, politikai turėtų priimti tokius sprendimus, kurie skatintų šalyje pagamintos produkcijos eksportą, padėtų pritraukti investicijas, rūpintųsi aplinkos apsauga, gerintų socialinę apsaugą, stabilumą ir socialinį teisingumą. Socialinis veiksnys lemiantis ūkio šakos konkurencingumą gali būti laikomas šalies inovatyvumas ir gebėjimas pasiūlyti idėjas ir žinias, kurios galėtų būti pritaikomos versle ne tik vietiniu, tačiau ir pasauliniu mastu (Reiljan, J., Henrikus, M., Ivanov. 2000). Verta pabrėžti tai, kad besivystančiose šalyse įprastai trūksta mažų ir vidutinių įmonių indėlio į bendrą ekonominės veiklos konkurencingumą, tuo tarpu išsivysčiusiose šalyse tokių įmonių indėlis kur kas didesnis. Tai aiškinama dvejopai: besivystančiose šalyse įprastai suvaržyta verslo aplinka bei sunkumai gauti finansinę paramą.

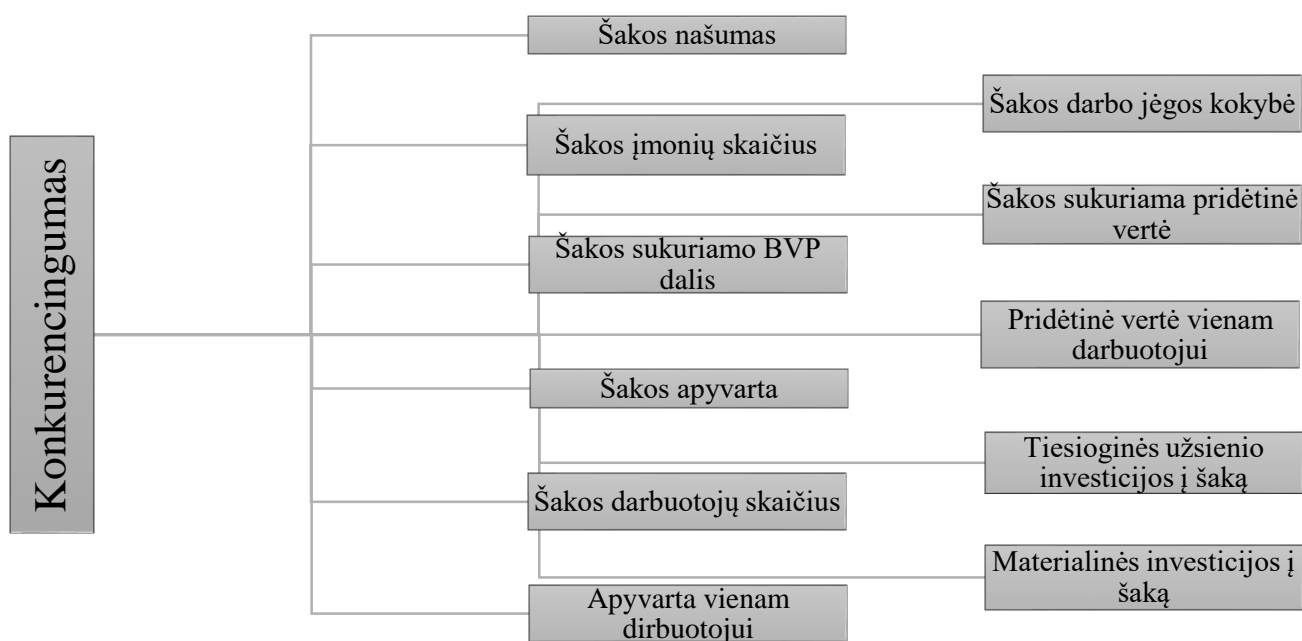
Ekonominės veiklos konkurencingumą formuojančius veiksnius šalies mastu galima suskirstyti į šias grupes (Meilienė, E., Snieška, V. 2010):

- Veiksniai, kurie negali būti kontroliuojami (geografinės sąlygos);
- Nektontroliuojami veiksniai trumpuoju laikotarpiu, tačiau kurie gali būti kontroliuojami ilguoju (mokymo lygis, tyrimų ir plėtros infrastruktūra);
- Administracinių valstybės institucijų kontroliuojami veiksniai, kurių kontrolės lygmuo priklauso nuo politinių aspektų ir lobizmo (vyriausybės socialinė – ekonominė politika);
- Aukščiausių valstybės institucijų kontroliuojami veiksniai, apimantys ūkio subjekto išteklius ir priemones, galinčias padidinti ūkio subjekto darbo efektyvumą.

2.1.2. Ekonominės veiklos konkurencingumo vertinimo rodikliai

Ekonominės veiklos konkurencingumas gali būti vertinamas kiekybiškai ir kokybiškai. Vertinant konkurencingumą kiekybiškai remiamasi skirtingais statistiniais rodikliais, kurie yra pateikiami tiek nacionalinių institucijų (pavyzdžiui Lietuvos statistikos departamentas), tiek tarptautinių institucijų (pavyzdžiui Eurostat). Šiuo atveju vertinami ūkio šakos makroekonominiai rodikliai, kaip pavyzdžiui šakos pardavimų apimtys, darbuotojų skaičius ir panašiai. Tiriant konkurencingumą analizuojamo regiono rodikliai lyginami su pasaulio ar kito regiono (kaip atskaitos taško) analogiškais rodikliais. Taigi atliekama lyginamoji analizė. Ūkio šaka konkurencinga yra tada, kai pasirinktos ūkio šakos rodikliai viršija atskaitos taško vidutinius rodiklius. Tam, kad analizės rezultatai būtų tikslesni, reikalinga atlikti rodiklių pokyčių dinamiką ilguoju laikotarpiu. Didžiausia šio metodo problema yra ta, kad statistiniai duomenys gali būti nepatikimi, t.y. gali būti sudėtinga gauti visiškai vienodus duomenis tam pačiam laikotarpiui ir pagal lygiai tokį patį rodiklį. Be to, kai kuriais atvejais sudėtinga rasti susistemintus statistinius rodiklius visai ūkio šakai, o egzistuoja duomenys tik atskiroms įmonėms. (Navickas, V., Malakauskaitė, A. 2010)

Analizuojant ūkio sektoriaus konkurencingumą tiriami 11 ekonominių rodiklių (žr. 6 pav.). Kiekvieno iš jų aprašymas pateikiamas po paveikslu.

6 pav. Ekonominės veiklos konkurencingumo vertinimo kiekybiniai rodikliai (sudaryta pagal Navickas, V., Malakauskaitė, A., 2010)

1. **Šakos našumas.** Šis rodiklis matuojamas €/val. Šakos našumas - ūkio šakoje sukuriamos pridėtinės vertės ir darbo valandų santykis.

2. **Šakos įmonių skaičius.** Įmonių skaičius matuojant vienetais (vnt.). Šis rodiklis nurodo, kiek ūkio šakoje veikia įmonių analizuojamu laikotarpiu. Įmonė įprastai laikoma veikiančia, jeigu joje dirba bent vienas darbuotojas ir įmonė per atitinkamą laikotarpį uždirbo pajamų.
3. **Šakos sukuriama BVP dalis.** Šis rodiklis skaičiuojamas procentais nuo viso šalies sukuriama BVP. Šio rodiklio pokytis lyginant su praėjusiais metais skaičiuojamas lyginant einamųjų metų duomenis su praėjusių metų duomenimis.
4. **Šakos apyvarta.** Šakos apyvarta skaičiuojama atitinkama valiuta, pavyzdžiui mln. €. Šiuo atveju skaičiuojama parduotų prekių bei suteiktų paslaugų ir už jas gautų pajamų suma. Analizuojant individualias įmones, įtraukiamos visos piniginės įplaukos, kurias gauna įmonė.
5. **Šakos darbuotojų skaičius.** Įprastai šis rodiklis skaičiuojamas vienetais (vnt.). Tai iš esmės yra visi ūkio šakos įmonėse dirbantys darbuotojai, įtraukiant įmonių darbuotojus, individualių įmonių savininkus, vadovaujama personalą, asmenis dirbančius ne visą darbo dieną ar dirbančius tik sezono metu.
6. **Apyvarta vienam darbuotojui.** Šio rodiklio mato vienetas €/darb. sk. Šis rodiklis skaičiuojamas dalinant ekonominės veiklos tiriamo laikotarpio apyvartą iš vidutinio ekonominėje veikloje dirbančių asmenų skaičiaus.
7. **Šakos darbo jėgos kokybė.** Šis rodiklis skaičiuojamas procentais. Ūkio šakos darbuotojų darbo kokybė skaičiuojama sukuriama pridėtinę vertę ūkio šakoje dalinant iš darbo jėgos kainos. Tai yra matematinė darbo kokybės išraiška, tačiau darbuotojų darbo kokybei nustatyti gali būti naudojami įvairūs sertifikatai ir kitos priemonės, kurių negalima apskaičiuoti absoliučiais skaičiais.
8. **Šakos sukuriama pridėtinė vertė.** Šis rodiklis skaičiuojamas atitinkama valiuta, pavyzdžiui mln. €. Jis skaičiuojamas iš sukurtos produkcijos vertės atėmus tarpinio vartojimo vertę
9. **Pridėtinė vertė vienam darbuotojui.** Šio rodiklio mato vienetas – €/darb. sk. Kitaip tariant tai ūkio šakoje sukurtos pridėtinės vertės ir dirbančių ūkio šakoje darbuotojų santykis.
10. **Tiesioginės užsienio investicijos į šaką.** Šis rodiklis skaičiuojamas atitinkama valiuta, pavyzdžiui mln. €. Į šį rodiklį įtraukiama tiesioginių užsienio investicijų suma, įskaitant visus piniginius įnašus (pirminį kapitalo indėlį ir vėlesnes ekonomines operacijas), kuriuos investuotojas investavo ūkio šakoje. Daugiau apie tiesiogines užsienio investicijas yra aprašoma poskyryje „2.2. Investicijų samprata“.

11. Materialinės investicijos į šaką. Mato vienetas – mln. € (arba kita valiuta). Tai yra visos išlaidos skirtos ilgalaikiam materialiam turtui įsigyti, pastatyti ar renovuoti. Šiuo atveju renovacija suprantama, kaip turto naudingo tarnavimo laiko prailginimas ar jo turimų savybių pagerinimas.

Taip pat egzistuoja tam tikri kokybiniai rodikliai kuriais remiantis galima matuoti ekonominių veiklų konkurencingumą. Ūkio šakos konkurencingumą galima analizuoti kartu su šalies konkurencingumu. Be to, pačios šalys taip pat ženkliai prisideda prie ekonominių veiklų konkurencingumo. Remiantis mokslininkų išvadomis galima išskirti kokybinius konkurencingumo vertinimo rodiklius (Rakauskienė, G., Tamošiūnienė, R. 2013). Rodikliai aprašomi 2 lentelėje.

2 lentelė. Ekonominės veiklos konkurencingumo kokybiniai vertinimo rodikliai (sudaryta darbo autoriaus)

Kriterijus	Vertinimo charakteristikos	Aprašymas
Ekonominės veiklos rezultatai	Ekonomikos dydis, augimo tempai, BVP rodikliai, tarptautinės prekybos mastai, investicijos.	Šie veiksniai dažniausiai yra išreiškiami skaitinėmis reikšmėmis. Jie įprastai vertinami iš makroekonominės pusės. Šalys yra vertinamos pagal pasaulinius kredito reitingus, kurie reiškia, šalies pajėgumą imti paskolas ar padengti įsiskolinimus. Taip pat svarbūs tokie kriterijai, kaip valstybės skola ar biudžeto deficitas. Aktualūs tokie makroekonominiai rodikliai, kaip vidutinis darbo užmokestis ūkio šakoje, BVP, infliacija, nedarbo lygis ir t.t. (Ali, Rehman, Yilmaz, Aslam Khan, Afzal, 2010).
Vyriausybės veiklos efektyvumas	Politinė sistema, šalies institucijų funkcijos ir galios, verslo teisinė bazė, rinkos koncentracija, fiskalinė šalies politika bei viešieji finansai.	R. Nelson (2008) teigimu, fizinės technologijos ir socialinės technologijos tiesiogiai priklauso viena nuo kitos. Šalies politikai turi operatyviai reaguoti į technologines naujoves ir skatinti ūkio šakų verslininkus šias inovacijas plėtoti. Skatinimas suprantamas kaip tam tikrų privilegijų suteikimas. Anot autorių Freeman ir Louca ekonomika yra produktyvi tada, kai valstybės institucijos koordinuoja savo veiksmus remiantis rinkos padėtimi. Tačiau tuo pačiu priduriama, kad skirtingos technologinės naujovės ar rinkos padėtis dažniausiai reikalauja skirtingų politinių sprendimų. Todėl šalių vyriausybėms svarbu remti naujas firmas ateinančias į rinką, taip pat skatinti investicijas. Tai pasireiškia tam tikrų įstatymų ar teisės aktų priėmimu ir adaptavimu esamai situacijai. Svarbu ir tai, kad turi būti užtikrinta tokia darbo rinka, kurioje naujos įmonės galėtų nesunkiai pritraukti reikiamos kvalifikacijos ir įgūdžių darbuotojus. Todėl čia svarbiu veiksmu tampa švietimo politika. Dėlto labai svarbu, kaip greitai šalies politikai geba priimti sprendimus, kurie ūkio šakoms suteikia ekonominės naudos.
Verslo efektyvumas	Darbo rinkos dydis, darbuotojų ir darbdavių našumas, verslo dalyvių vertybės, etika ir sąžiningumas.	Kaip teigia McMullen ir Shepherd (2006) gyventojų noras ir gebėjimai - pagrindinis komponentas kuriant verslą. Manoma, jei visuomenėje, kultūroje verslumas yra vertinamas ir skatinamas, o verslininkai turi gerą įvaizdį, gyventojai yra labiau linkę kurti verslą, taip pat patys pozityviau vertina darbdavius. Todėl investuotojai planuodami investuoti šalyje visada įvertina gyventojų verslumą. Anot Acs, Z. J., Desai, S, Hessels, J. (2008), svarbu išnagrinėti kokia dalis naujai sukurtų įmonių išgyvena pirmuosius jos egzistavimo metus. Aktualus veiksnys verslumas ir imlumas, t.y. kokia dalis darbingo amžiaus gyventojų yra sukūrę verslą, taip pat kokia dalis gyventojų tiesiogiai nekuria verslo, tačiau netiesiogiai prisideda prie jo kūrimo, pavyzdžiui tam tikros ne pelnos siekiančios organizacijos.

Infrastruktūros	Transporto, technologijų, inovacijų lygis.	Šalis yra vertinama pagal infrastruktūros lygį šalyje. Pavyzdžiui, kaip yra išvystytas kelių transporto tinklas, kokie yra magistraliniai keliai, kokia jų kokybė bei pravažumas. Aktualu ir tai, kokie yra alternatyvūs susisiekimo būdai: vandens, oro transportas, geležinkeliai. Priklausomai nuo ekonominės veiklos pobūdžio investuotojas įvertina infrastruktūros potencialą ir sprendžia investavimo galimybes ūkio šakoje. Svarbu kaip yra prižiūrima ši infrastruktūra. Taip pat vertinama ryšių infrastruktūra: interneto ir telefono ryšys, jų greitis bei kokybė. Svarbios ir kitos šalies infrastruktūros formos, kaip cheminės laboratorijos, mokslinių tyrimų centrai ir t.t.
-----------------	--	---

Išanalizavus ekonominės veiklos konkurencingumą lemiančius veiksnius ir rodiklius pagal kuriuos konkurencingumas gali būti matuojamas, kitame skyrelyje tiriama, kokiais būdais galima padidinti ūkio šakos konkurencingumą.

2.1.3. Ekonominės veiklos konkurencingumo didinimo strategija

Analizuojant skirtingus ūkio sektorius galima įžvelgti skirtingus konkurencingumo skatinimo veiksnius. Toliau šiame darbe labiau analizuojamas pramonės konkurencingumas, aprašoma kokiais būdais šalies pramonę galima paversti labiau konkurencinga.

Paskutiniu metu ženkliai išaugo keliami reikalavimai pramonei. Pramonės gaminių vartotojai tikisi, kad gamintojai greičiau atnaujins savo produktų gamą, įtraukiant daugiau produktų pasirinkimų, be to, atnaujins technologijas naudojamas produktų gamyboje. Tam, kad įmonė išsiskirtų ir taptų labiau konkurencinga, lyginant su kitomis įmonėmis, svarbu turėti gamybos strategiją. Strategijos turi atliepti kitas įmonės strategijas ir skirtingų vartotojų lūkesčius. Dėl nuolat kintančių rinkų, norint išlikti konkurencingiems, būtina tinkamai prognozuoti rinkos dalyvių elgesį ir, jeigu reikia, adaptuoti savo strategiją, pagal rinkos pokyčius. Didžioji dalis šalies gyventojų suinteresuota, kad šalies pramonė būtų konkurencinga. Todėl ją turėtų koordinuoti šalies vyriausybė kartu įtraukiant visas suinteresuotas šalis. Kaip jau buvo minėta, suinteresuotos šalys gali būti patys pramonės dalyviai, verslininkai, darbdaviai, darbuotojai. Taip pat aktualu įtraukti ir investuotojus bei pačią visuomenę.

Pramonės strategijoms keliami tam tikri reikalavimai, kuriuos turi išpildyti kiekvienas šias strategijas ruošiantis subjektas:

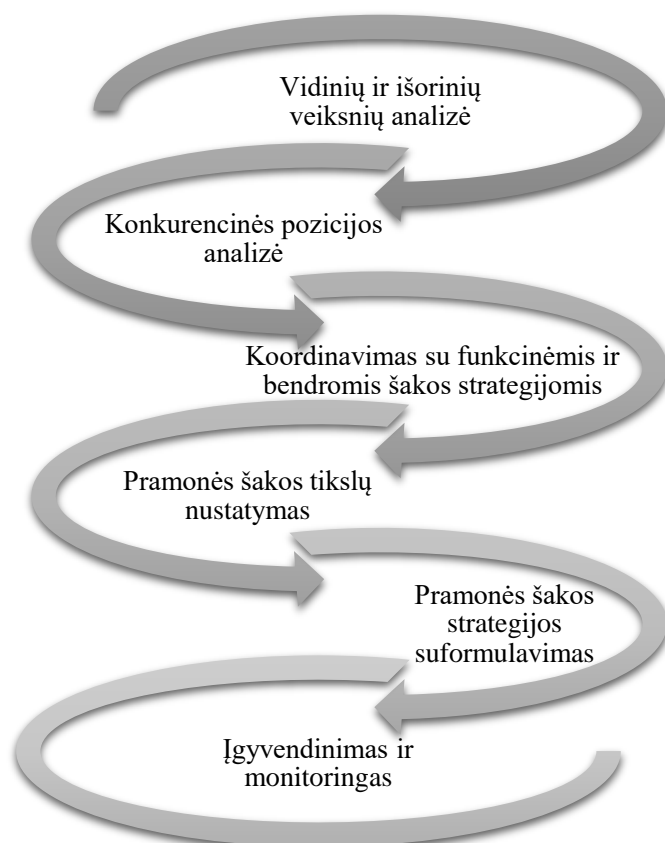
- **Pirmas reikalavimas.** Gamybos strategija turėtų būti suformuluota taip, kad ji prisidėtų prie įmonės konkurencingumo didinimo. Vadinasi gamybos strategija turėtų būti implikuota į bendrąją pramonės šakos strategiją ir atlieptų pagrindinius įmonės tikslus, viziją ir misiją.
- **Antras reikalavimas.** Gamybos strategija turėtų būti koordinuojama su kitomis įmonės funkcinėmis strategijomis. Pabrėžiama, kad vykdant šią strategiją svarbu atsižvelgti į mokslinių tyrimų ir plėtros strategiją, finansų ir marketingo strategiją. Rengiant gamybos strategiją svarbu atsižvelgti į įmonės žmogiškųjų išteklių valdymo strategiją.

- **Trečias reikalavimas.** Rengiant gamybos strategiją svarbu atsižvelgti į įmonės tikslus ir konkrečią rinką, kurioje veikia pramonė. Svarbu atsižvelgti, kokios technologijos vyrauja pramonėje, kokioje geografinėje vietoje ji išsidėsčiusi ir pan.
- **Ketvirtas reikalavimas.** Kuriant gamybos strategiją būtų įvertintos specifinės pramonės dalyvių žinios ir įgūdžiai, kurie leistų padidinti pramonės efektyvumą ir galiausiai pagerintų visos pramonės konkurencingumą. Pavyzdžiui, jei šalies ūkio sektorius turi stiprų žmogiškąjį kapitalą gaminant tam tikrą produktą, būtina šias žinias panaudoti, kad būtų įgautas konkurencinis pranašumas lyginant su kitos šalies tokia pačia pramonės šaka. Ypač tais atvejais, kai šalies pramonės atstovai turi ypač specifinių gebėjimų, kurių konkurentai negali nukopijuoti trumpuoju laikotarpiu, galima pasiekti konkurencinį pranašumą ir toliau vystant pramonę gaminti kur kas geresnį produktą, nei kitų šalių pramonininkai.

Mokslininkų teigimu, kuriant gamybos strategiją pasirenkamas vienas iš dviejų metodų. Pirmuoju atveju, strategijos kūrėjai labiau orientuojasi į bendrus pramonės tikslus, viziją ir misiją. Antruoju atveju labiau orientuojamasi į įmonės kitas funkcines strategijas. Tačiau pasirinkus bet kurį iš šių metodų vis tiek reikia atsižvelgti į prieš tai aprašytus reikalavimus (Dombrowski, U., Intra, C., Zahnb, T., Krenkel, P. 2015).

Kai yra nusprendžiama vykdyti gamybos strategiją, pirmiausia analizuojami pramonės vidiniai ir išoriniai veiksniai. Vėliau yra tiriami pramonės konkurencinė pozicija regione. Trečiuoju žingsniu strategija yra koordinuojama su funkcinėmis ir bendromis pramonės šakos strategijomis. Ketvirtuoju žingsniu strategijos rengėjai nustato strateginius pramonės tikslus. Vėliau yra nustatoma pramonės strategija, o šeštuoju žingsniu rengėjai įgyvendina ir, jeigu yra poreikis, peržiūri parengtą strategiją. (žr. 7 pav.).

Esant konkurencingai rinkai, kiekvienos ūkio šakos verslininkai stengiasi parduoti kuo daugiau produkcijos, taip didinant gamybos apimtis. Todėl šiuo atveju svarbu taikyti strategijas, dėl kurių ekonominė veikla įgytų konkurencinį pranašumą.

7 pav. Pramonės konkurencingumo didinimo strategijos etapai (sudaryta pagal Dombrowski, U., Intra, C., Zahnb, T., Krenkel, P. 2015)

1. **Vidinių ir išorinių veiksnių analizė.** Esant šioje pramonės strategijos kūrimo stadijoje aktualu ištirti ūkio šakos vidinius ir išorinius veiksnius. Išoriniai veiksniai yra aprašyti skyrelio „2.1.1. Ekonominės veiklos konkurencingumą lemiantys veiksniai“ pradžioje. Tiriant vidinius veiksnius svarbu išanalizuoti ūkio šakos silpnybes ir stiprybes. Kuriant gamybos strategiją taip pat svarbu žinoti ir ūkio šakos potencialą, todėl svarbu ištirti ir galimybes bei grėsmes. Taigi šiame etape naudojami SSGG arba GGSS analizės įrankiai. Atlikus vieną iš šių analizių, išsiaiškinamos esminės ūkio šakos savybės, kurios vėliau galima išnaudoti (stiprybių atveju) arba neutralizuoti (silpnybių atveju).
2. **Konkurencinės padėties analizė.** Šiuo žingsniu analizuojama konkurencinio pranašumo priežastis, t.y. ar jis atsiranda dėl turimų išteklių, ar dėl turimos infrastruktūros. Todėl analizuojant konkurencinę padėtį, reikėtų išsiaiškinti kliento ir rinkos poreikius ir, atitinkamai, priimti tinkamus sprendimus.
3. **Koordinavimas su kitomis funkcinėmis ir bendromis šakos strategijomis.** Pirmuose dvejuose žingsniuose ištyrus pramonės šakos stiprybes, silpnybes, grėsmes ir galimybes bei žinant konkurencinio pranašumo priežastis, trečiajame žingsnyje gamybos strategija pritaikoma prie jau turimų kitų funkcinų strategijų bei pramonės šakos tikslų. Žinant, kokios technologijos bei infrastruktūra naudojama gaminant produkciją, žinant vietovę, kurioje kuriamas pramoninis

produktas galima svarstyti į kokią tikslinę rinką turėtų orientuotis pramonės šakoje dirbantys verslininkai. Priklausomai nuo kitų strategijų, turimų išteklių bei gebėjimų turėtų būti kuriama tokia gamybos strategija, kuri leistų padidinti konkurencingumą.

- 4. Pramonės šakos tikslų nustatymas.** Šiame etape numatomi tikslai, kurie turėtų padidinti pramonės šakos konkurencingumą. Koordinuojant su kitomis strategijomis, nustatomi tokie tikslai, kurie įgalintų išnaudoti turimas stipriąsias savybes. Gamybos strategijos tikslai turėtų leisti pagerinti produktų konkurencingumą kokybės, kaštų ir laiko prasmėmis, o taip pat ir atliepiant individualius vartotojų poreikius.
- 5. Pramonės šakos strategijos suformulavimas.** Šiame etape formuojama gamybos strategija. Strategija turėtų sąlygoti kryptingą pramonės šakos konkurencingumo didinimą ir nurodyti veiksmus, kurie būtini atlikti, kad strategija būtų įgyvendinta, išlaikant ar suteikiant papildomus išteklius ir pajėgumus. Taip pat turėtų būti nustatytos priemonės, kurios padėtų išmatuoti strategijos veikimą.
- 6. Įgyvendinimas ir monitoringas.** Šiuo žingsniu, pagal numatytus tikslus ir planą, yra įgyvendinama strategija. Norint užtikrinti sklandų strategijos veikimą, nuolatinis vertinimas ir stebėseną yra būtina. Esant pokyčiams, gali būti keičiami strategijos tikslai, uždaviniai bei priemonės.

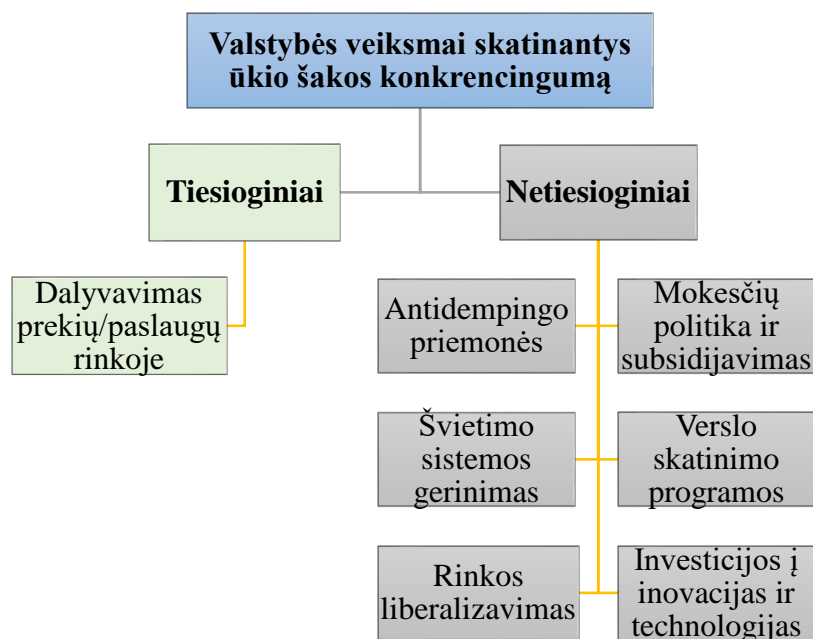
2.1.4. Šalies veiksmai didinant ūko šakos konkurencingumą

Konkurenciją tarp šalių reglamentuoja įstatymai ir įvairūs poįstatyminiai aktai. Dažniausiai jų tikslas yra užtikrinti, kad tam tikroje rinkoje neišsivystytų monopolinė aplinka. Tačiau tie patys įstatymai neturėtų riboti ir sveikos konkurencijos ar mažinti šalies piliečių gerovę. Vis dėlto kartais šalių vyriausybės formuodamos pramonės politiką taiko dotacijų, subsidijų ar kitų finansinių priemonių politiką. Taip šalių vyriausybės bando apsaugoti vietinius gamintojus ar visą ūkio šaką nuo pigesnių importuojamų prekių iš užsienio. Tačiau, tai galimai pažeidžia konkurenciją ir kartais net šalies gyventojų gerovę. Taigi susformuoja sąvoka - konkurencijos politika, kuri gali būti suprantama, kaip šalies vyriausybių taikomos priemonės veikiančios konkurenciją įvairiose rinkos struktūrose ir juose veiklą vykdančių subjektų elgesį. (Stanikūnas, R. 2009). Galima teigti, kad egzistuoja tiesioginiai vyriausybės veiksniai, kurie didina šalies konkurencingumą bei netiesioginiai veiksniai, kurie skatina ūkio šakos konkurencingumą. Europos sąjungoje konkurencijos politiką prižiūri Europos Komisija (toliau – EK). Šios institucijos uždaviniai konkurencijos politikos atžvilgiu yra (remiantis EK straipsniu):

- Bendrovių susitarimų, kuriais apribojama konkurencija monitoringas. Tai gali būti karteliai arba kiti nesąžiningos bendrovių susitarimų atvejai.

- Stebima ar nepiktnaudžiaujama dominuojančia padėtimi, t. y. ar stambūs rinkos dalyviai nebando išstumti konkurentų.
- Analizuojama įmonių jungimosi ir kiti oficialių susitarimų atvejai, kuriais bendrovės visam laikui ar laikinai susijungia.
- Rinkų liberalizavimo stebėseną tokiose srityse, kaip transportas, energetika, pašto paslaugos ir kt. Daugelį šių sektorių anksčiau kontroliavo valstybinės monopolijos, tad itin svarbu užtikrinti, kad liberalizavimo procesas vyktų taip, kad senosioms monopolijoms nebūtų suteiktas nesąžiningas pranašumas.
- Valstybės finansinė parama bendrovėms, kurią teikia ES vyriausybės. Ją leidžiama teikti, jeigu dėl jos nebus iškraipoma sąžininga ES šalių konkurencija ir nenukentės ekonomika;
- Užtikrina institucijų bendradarbiavimą skirtingose ES šalyse, siekdama užtikrinti, kad ES konkurencijos teisė būtų vienodai taikoma visoje ES.

Vyriausybės veiksmai, kurie didina šalies konkurencingumą yra pateikti 8 paveiksle.

8 pav. Valstybės veiksmai skatinantys ūkio šakos / šalies konkurencingumą (sudaryta darbo autoriaus)

Tiesioginiai veiksmai. Tai dažniausiai laikoma vyriausybės tiesioginis dalyvavimas rinkoje, kai valstybė yra rinkos dalyvis tam tikroje prekių ir paslaugų rinkoje. Dalyvavimas rinkoje gali būti suvokiamas dvejopai, t.y. kai valstybės institucijos teikia tam tikras paslaugas arba perka tam tikras paslaugas. Šie veiksmai, esant rinkos ekonomikos atveju, taikomi retai.

Kur kas dažnesni yra vyriausybės **netiesioginiai veiksmai**. Vienas iš jų 1) *antidempinginė politika*. Šalys ir skirtingų šalių gamintojai dažnai tarpusavyje konkuruoja neleistiniais būdais. Tokių veiksmų užfiksavimas dažnai užtrunka daug laiko. Importuotojai norėdami įsitvirtinti kitos šalies ūkio šakos

rinkoje dirbtinai sumažina savo produkcijos kainas, kurios kai kuriais atvejais būna mažesnės, nei produktų gamybos sąnaudos. Taip siekiama įsigalėti užsienio rinkose o tokios priemonės taikomas tol, kol vietiniai gamintojai pasitraukia iš konkurencinės kovos arba su jais sudaromas kontrolinis susitarimas. Vėliau naujasis rinkos dalyvis atstato kainas į prieš tai buvusį ar netgi didesnę lygį. Tačiau tuomet importuotojui konkuruoti yra lengviau, nes rinkoje egzistuoja mažiau rinkos dalyvių. Šis procesas vadinamas dempingu (Dubauskas, G. 2013). Šalys norėdamos išvengti neigiamų dempingo veiksnių taiko ekonomines priemones, kurios riboja šį procesą. Paprasčiausias ir griežčiausias būdas - draudimas įvežti užsienio gamintojų prekes, kurių kainos kur kas mažesnės, nei vietos gamintojų prekės, į šalį. Tai vadinama embargu. Kita priemonė - griežtos importo kvotos. Taikant šią priemonę importuotojui leidžiamą įvežti tik nustatytą produkcijos kiekį. Tai įvykdžius užsienio gamintojui nėra prasmės dirbtinai mažinti produkcijos. Trečia priemonė - įvežamoms prekėms gali būti taikomi importo muitai. Tokiu būdu importuotojas įvežęs prekę į užsienio šalį, privalo sumokėti mokesčius, o tai savaime padidina įvežamos produkcijos kainas.

Dar viena netiesioginė priemonė – 2) *mokesčių naštos mažinimas* gyventojams ir verslui. Pavyzdžiui, jei šalyje egzistuoja maži pelno, pridėtinės vertės ar kiti mokesčiai, šalyje veikiantis verslas gali lengviau konkuruoti produkcijos kainos prasme. Dėl mažesnių mokesčių, atsiranda galimybė paskirstyti laisvus piniginius išteklius kitoms reikmėms arba padidinti produkcijos kainą bei gautas lėšas naudoti inovacijų diegimui. Taigi maži mokesčiai gali pritraukti investuotojus ar kitų šalių verslininkus registruoti įmones šalyje ir taip didinti ūkio šakos konkurencingumą. Taip pat, jei šalis subsidijuoja verslo įmones, pastarosios įgauna konkurencinį pranašumą prieš kitose šalyse veikiančias įmones. Šalys norėdamos padidinti ūkio šakų konkurencingumą 3) *gerina švietimo sistemą šalyje*, įskaitant pradinį, aukštąjį išsilavinimą bei papildomus, neformalaus švietimo kursus. Studijų programų gerinimas vyksta dvejopai: a) tobulinamos pačios švietimo programos atsižvelgiant į rinkos poreikius, b) nuolat tobulinama ir didinama pedagogų ir dėstytojų kvalifikacija, taip užtikrinant geresnę informacijos įsisavinimą. Anot Sahlberg (2006), efektyvi švietimo politika skatina šalies, ūkio šakos ir verslo konkurencingumą, jei šalies gyventojai:

- Gerai apmokyti ir visada turi galimybę mokytis,
- Geba naudotis (teisine, ekonomine) informacija,
- Geba prisitaikyti prie inovacijų ir technologinių naujovių.

Šalys norėdamos tapti konkurencingesnėmis taip pat steigia 4) *valstybines programas*, kurios skatina verslą ar fizinius asmenis užsiimti veikla, kuri suteikia materialią naudą. Pavyzdžiui, verslo startuolių (angl. – *start-up*) programa Čilėje, pradėta 2010 metais į šalį pritraukia vis daugiau investuotojų. Skaičiuojama, kad nuo 2010 iki 2014 metų vidurio šalis pritraukė 750 įmonių ir 1500

verslininkų į šalį. Tokiu būdu didinamas pačių gyventojų verslumas, be to, vyksta didesnis bendradarbiavimas tarp švietimo įstaigų ir verslininkų. Kitose šalyse kuriamos bendros verslininkų ir universitetų ganėtinai siauros, bet įgijus kvalifikaciją dideles pajamas atnešančios studijų programos. Jose įprastai studijuoja didesnių, nei vidutinių gabumų studentai, kurie geba jau studijų laikais kurti didelę pridėtinę vertę turinčius produktus. Šios valstybinės programos didina šalies konkurencingumą, nes pritraukia jaunos žmones iš kitų šalių atvykti studijuoti, be to užsienio verslininkai taip pat tokiose šalyse steigia savo padalinius (Bilbao-Osorio, B. 2014).

Dar vienas itin svarbus faktorius skatinantis konkurencingumą – kuo labiau 5) *liberalizuoti produktų rinką* ir sumažinti barjerus patekti į ją. Tačiau tai neturėtų pažeisti vartotojų teisių, dėlto būtinas atidus ir aiškus šios srities teisinis reglamentavimas. Šalies pramonė turėtų būti perleista į privačių asmenų rankas, o valstybės institucijos turėtų atlikti tik priežiūros vaidmenį. Rinkai tapus monopolinei ar oligopolinei, šalies valdžia turėtų įsikišti ir skatinti kitus verslininkus dalyvauti šioje rinkoje taip gerinant mikro ekonominę aplinką. Vyriausybės norėdamas didinti ūkio šakos konkurencingumą taip pat turėtų skatinti įmones 6) *diegti inovacijas ir technologijas*. Anot R. Stanikūno (2010), kuo anksčiau įmonės pradeda naudoti technologijas, tuo anksčiau jos gali sumažinti savo išlaidas ir padidinti pajamas. Be to, inovacijų taikymas įgalina gerinti jau esamų produktų kokybę ir greičiau atliepia vartotojų poreikius. Technologines naujoves taip pat turėtų naudoti ir valstybinis sektorius, kuriame turėtų būti naudojamos elektroninės paslaugos, kaip pavyzdžiui, galimybė steigti įmonę internetu, operatyvus pažymų pristatymas internetu ir pan. Šalys turėtų skatinti ryšio technologijas, kurios palengvintų verslą ir kitas veiklas vykdyti interneto dėka.

Visi veiksniai tiesioginiai ar netiesioginiai turėtų didinti veiklos efektyvumą ir mažinti neefektyvų valdymą. Tačiau pabrėžiama, kad bet koks valdžios įsikišimas reguliuojant ūkio šakų ir verslo konkurencingumą dažnai atneša nenumatytų padarinių. Vienas iš jų padidėjusios išlaidos. Be to, vyriausybės intervencija į rinką gali destabilizuoti rinką, kai tam tikri rinkos dalyviai įgauna pranašumą prieš kitus rinkos dalyvius. Kitas galimas neigiamas padarinys piniginių išteklių trūkumas. Pavyzdžiui, mokesčius sumažinimas gali lemti piniginių lėšų trūkumą rengiant verslo skatinimo programas ar gerinant švietimo sistemą. Todėl bet koks šalies įsikišimas didinant ūkio šakos konkurencingumą turi būti tinkamai apsvarstytas.

Svarbu pabrėžti tai, kad konkurencija tarp šalių gali būti analizuojama skirtingais aspektais. Pavyzdžiui, konkurencija dėl rinkų, dėl investicijų ir pan. Tačiau kiekvienos šalies pagrindinis tikslas užtikrinti tolygų šalies gyventojų gyvenimo standartų augimą ar bent jau jų palaikymą aukštame lygyje. Tam pasiekti naudojamos įvairios priemonės, kaip šalies gamybos efektyvumo didinimas, eksporto skatinimas, užsienio investicijų pritraukimas, socialinės apsaugos sistemos gerinimas ir pan. Jei šalis geba pasiūlyti savo piliečiams galimybę gauti gerai apmokamą darbą, suteikti socialines garantijas,

pavyzdžiui parama sergant ar didelė pensija sulaukus pensinio amžiaus, tuomet teigtina, kad tokia šalis yra konkurencinga (Rakauskienė, G., Tamošiūnienė, R. 2013).

Apibendrinant pirmąjį antrojo skyriaus poskyrį galima teigti, kad pastaruoju metu konkurencingumas yra plačiai analizuojama sąvoka. Konkurencingumas gali būti tiriamas iš skirtingų perspektyvų: šalies, ūkio šakos ar verslo. Konkurencingumo sąvoką galima apibrėžti, kaip sėkmingą ūkio subjekto konkuravimą su kitais rinkais dalyviais, kai jis geba parduoti daugiau produktų, teikti geresnes paslaugas ir patenkinti suinteresuotų šalių poreikius. Ūkio šakos konkurencingumą gali nulemti keletas veiksnių. Jie gali būti skirstomi į vidinius ir išorinius, į pastaruosius įtraukiant politinius – teisinius, ekonominius, technologinius, socialinius ir ekologinius veiksnius. Kalbant ekonomine terminologija ūkio šakos konkurencingumą lemia ūkio šakos BVP dalis, eksporto mastai, ūkio šakos produktyvumas, inovacijos bei žmogiškieji išteklių. Ūkio šakos konkurencingumas vertinamas remiantis ekonominiais kiekybiniais ir kokybiniais rodikliais. Kiekybiniai rodikliai - apskaičiuojami ekonominiai rodikliai, kuriuos įvertinus galima spręsti ar ūkio šaka yra konkurencinga. Kiekybiniais rodikliais gali būti šakos našumas, apyvarta, darbuotojų skaičius šakoje, jos sukuriama BVP dalis, kokybė ir kt. Kokybiniai rodikliai gali būti ekonominės veiklos rezultatai, vyriausybės veiklos efektyvumas, verslo efektyvumas ir infrastruktūra ūkio šakoje. Galima teigti, kad visos suinteresuotos šalys siekia, kad ūkio šaka taptų labiau konkurencinga. Suinteresuotų šalių iniciatyva kuriamos strategijos, kurios didina gamybos ūkio šakoje galimybes parduoti didesnę dalį produktų ar paslaugų ir patenkinti didesnės dalies vartotojų poreikius. Prie ūkio šakos konkurencingumo didinimo ženkliai prisideda ir šalies politikai. Vyriausybė gali priimti tokius sprendimus, kurie tiesiogiai arba netiesiogiai skatintų ūkio šakos konkurencingumą. Pavyzdžiui, gali būti gerinama švietimo sistema, kuri paruoštų geresnės kvalifikacijos darbuotojus ar didintų esamų darbuotojų kvalifikaciją. Be to, šalių vyriausybės skatina gyventojus dalyvauti verslo kūrime; įmones naudoti technologijas gamybos procesuose. Egzistuoja ir daugiau priemonių, kuriomis siekiama didinti konkurencingumą, o pagrindinis šalies tikslas užtikrinti kuo palankesnes sąlygas jos gyventojams ir verslui vystyti veiklą šalyje.

2.2. Investicijų samprata

Remiantis Vilniaus pedagoginio universiteto parengtu „Ekonomikos terminai ir sąvokos“ mokomuoju žodynu, investicijos yra ūkinė veikla, kurios metu išteklių naudojami kuriant naują realų kapitalą. Bendriausia prasme investicijos yra veikla, kurios naudingumas išryškėja ne iškart, o ateityje. Vadinasi, užsiimdami šia ūkine veikla, asmenys įgyja turto, tačiau įsigijimo momentu jis dažniausiai nėra apčiuopiamas pinigine forma, o jo nauda atsiranda tik po kurio laiko. Grynosios investicijos - „Tai yra bendrosios investicijos, atskaičius iš jų pagrindinio kapitalo amortizacijos sumą. <...> Taigi grynosios investicijos išplečia pagrindinį kapitalą“. Todėl galima teigti, kad investicijos reikalauja ir tam tikrų išlaidų, kurios gali atsirasti dėl investavimo procesų. Kai kuriais atvejais išlaidos gali būti netgi

didesnės, nei gauta nauda dėl investavimo. Todėl investavimas yra ir rizikingas procesas, kuris gali atnešti ir nuostolių, tinkamai nepasvėrus rizikos.

2.2.1. Investicijų rūšys

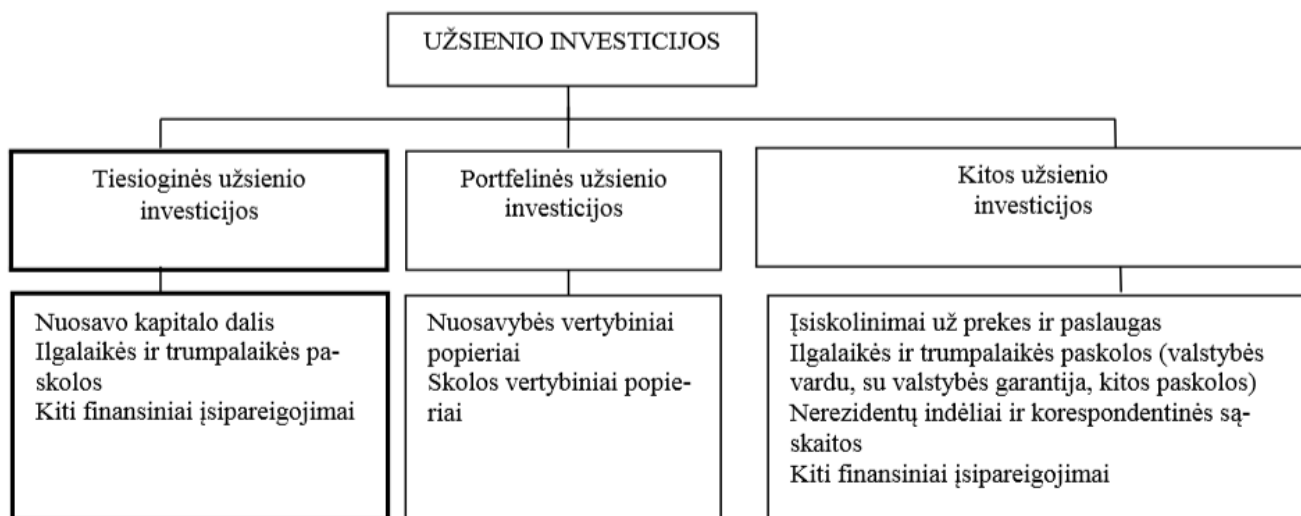
Anot Treigienės (2010) investicijas galima skirstyti remiantis penkiais požymiais: 1) pagal investavimo objektą, 2) pagal investuotojo įtaką ūkio subjektui, 3) pagal investuotojo nuolatinę buveinę (rezidavimą), 4) pagal investuotojo statusą, 5) pagal investuotojo organizacijos tipą. Pirmąjį iš šių požymių galima skirstyti į dvi grupes: tiesioginės investicijos ir netiesioginės investicijos. Trečiasis požymis taip pat paprastai yra analizuojamas iš dviejų perspektyvų vidaus investicijos ir užsienio investicijos. Toliau šiame skyrelyje yra aptariamas pagrindinės investicijų rūšys.

2.2.1.1. Užsienio investicijos šalyje

Kaip teigia Samuolis (2001), užsienio investicijos yra skirstomos į tris kategorijas: tiesioginės užsienio investicijos (toliau – TUI), netiesioginės (portfelinės) užsienio investicijos ir kitos užsienio investicijos (žr. 9 pav.). Anot autoriaus, TUI priskiriamos tokios investicijos, kaip nuosavo kapitalo dalis, ilgalaikės ir trumpalaikės paskolos, kiti finansiniai įsipareigojimai. Vadinasi, jei ūkinis vienetas įsigijo ilgalaikio turto kitoje šalyje ar nupirko dalį kitos užsienio įmonės akcijų, tai yra laikoma investicija. Tokiu būdu yra formuojami ilgalaikiai santykiai tiek su kitos šalies įmone, tiek su pačia šalimi. Pabrėžiama, kad tik šio tipo užsienio investicijų atveju investuotojas gali daryti įtaką įmonės valdymui. Anot Naulickaitės, J., Solnyškinienės, J. (2015) TUI dar galima skirstyti į dvi dalis, t.y. horizontaliąsias bei vertikaliąsias. Pirmosiomis dažniausiai laikoma investicijos, kurių tikslas – patekimas į naujas rinkas, mažinant transportavimo kaštus, vengiant prekybos apribojimų ir pan. Tai dažniausia grindžiama vietinės rinkos pranašumu. Vertikaliomis tiesioginėmis užsienio investicijomis siekiama mažinti gamybos sąnaudas ir pasinaudojant užsienio šalyje esančiais pigesniais gamybos kaštais maksimizuoti pelną. Straipsnio autorės pabrėžia, kad vertikaliųjų investicijų atveju, produkcija tik gaminama toje šalyje, kurioje yra investuojama, tačiau realizuojama kitose šalyse.

Kalbant apie netiesiogines užsienio investicijas, teigiama, kad jų pagrindinis tikslas – diversifikuoti savo vertybinių popierių riziką ir tokiu būdu gauti didesnę pelną (Garg, R, Dua, P., 2014). Vadinasi, ūkio subjektas perka kitos (kitų) užsienio įmonės (įmonių) akcijas, taip išskirsto savo piniginius išteklius ir savotiškai apsidraudžia nuo netikėtų grėsmių, pavyzdžiui įmonės ar įmonių grupės bankroto. Tačiau pagrindinis šio užsienio investicijų tipo skirtumas nuo tiesioginių užsienio investicijų yra tai, kad netiesioginių investicijų atveju, įsigyta kapitalo dalis nesuteikia investuotojui galimybės daryti nemažą įtaką ūkio subjektui (LR investicijų įstatymas). Investuodamas ūkio subjektas sumažina

riziką prarasti visą ar dalį savo turto, jei bankrutuotų pagrindinė įmonė ir tuo pačiu nėra atsakingas už įmonės veiklą, į kurią investavo, todėl jos bankroto atveju iš esmės išvengtų bet kokios atsakomybės.

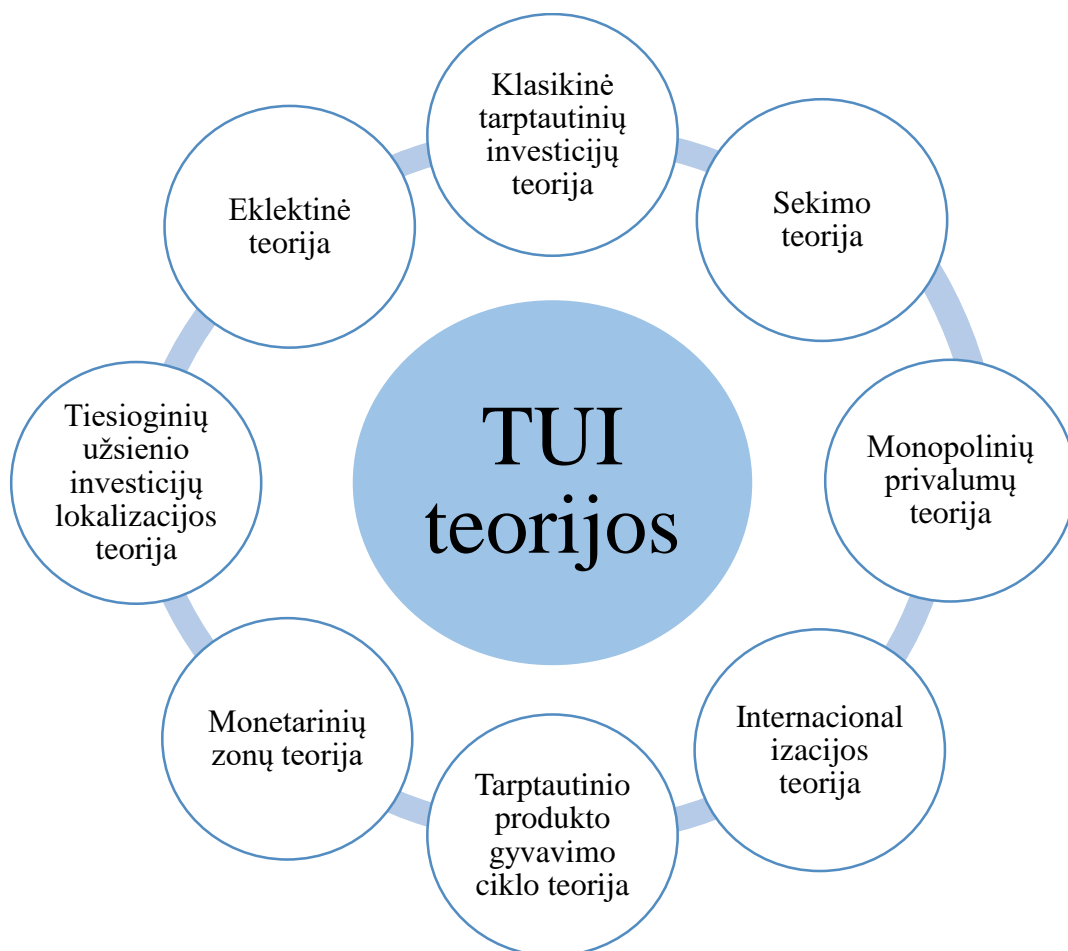
9 pav. Užsienio investicijų skirstymas (Samuolis. G. 2001)

Kitomis užsienio investicijomis yra laikomi įsiskolinimai už prekes ir paslaugas, taip pat ilgalaikės ir trumpalaikės paskolos ir kiti įsipareigojimai.

Tiesioginių užsienio investicijų (TUI) teorijos

TUI yra laikomos vienu iš pagrindinių būdų, kaip įmonės gali pradėti vystyti savo veiklą užsienio rinkose. Todėl svarbu išnagrinėti, kokiomis teorijomis remiantis, gali būti vykdomos TUI. Pirmasis TUI fenomeną bandė aiškinti Rikardas remdamasis santykinio pranašumo teorija. Ši teorija grindžiama dvejais produktais dvejose šalyse esant tobulo mobilumo sąlygomis. Tačiau šis TUI aiškinimas nebuvo sėkmingas, nes toks modelis netgi neleistų tiesioginių investicijų. Vėliau bandyta remtis portfelio analize, tačiau ji taip pat buvo nesėkminga, nes ji labiau remiasi investicijomis į vertybinius popierius, o ne į tiesiogines turto ar kapitalo investicijas.

Teigiama, kad TUI teorijų yra daug, tačiau dažnai jų sampratos yra panašios, o skiriasi tik tam tikri kriterijai. Todėl analizuojant TUI teorijas, kai kuriais atvejais jos yra sujungiamos, kitais atvejais jos išskaidomos į kelias skirtingas teorijas (Žukauskas. 2006). Iki šiol mokslininkai nėra sukūrę bendros visą TUI specifiką apimančios teorijos, tačiau populiariausios teorijos iliustruojamos 10 paveiksle. Jų aprašymai pateikiami po paveikslu. Autoriai teigia, kad TUI aiškinančias teorijas galima skirstyti į skirtingų tipų teorijas, kurios: 1) aiškinamos iš įmonių perspektyvos, 2) siejamos su investicijomis į šalį, 3) turi pirmųjų dviejų teorijų bruožų (Naulickaitė, J., Solnyškinienė, J., 2015). Tiriant ūkio šakas, svarbu išanalizuoti teorijas, kurios apibrėžia investicijas tiek į įmones, tiek į šalį. Ūkio šakoje dirbančių įmonių pajėgumas dažnai apibrėžia ūkio šakos konkurencingumą, o šalys dažnai skatina ekonominių veiklų konkurencingumą. Todėl investicijos tiek į atskiras įmones, tiek į šales turi yra reikšmingos visam ekonominių veiklų konkurencingumui.

10 pav. Tiesioginių užsienio investicijų teorijos (sudaryta darbo autoriaus)

Klasikinė tarptautinių investicijų teorija teigia, jog pagrindinis veiksnys, lemiantis kapitalo srautus iš vienos šalies į kitą yra pelno normų skirtumai tarp valstybių. Jei egzistuoja vienodas rizikos laipsnis, kapitalas persikelia iš šalies, kur maža pelno norma, į tą šalį, kurioje yra egzistuoja aukšta pelno norma (Žukauskas, 2006).

Sekimo teorija. Jau pagal teorijos pavadinimą galima suprasti, kad vienas ūkio subjektas turėtų sekti kitą. Šiuo atveju taip ir vyksta, t.y. įmonė seka savo konkurentų veiksmus, kai jie investuoja užsienyje ir savo klientų veiksmus, kurie pradeda vykdyti kažkokią veiklą kitoje šalyje ar dalis jų pradeda vartoti konkurentų produktus, kurių įmonė arba išvis negamina, ar gamina mažomis apimtimis. (Pilinkienė, 2009). Taip vyksta dėlto, kad įmonė nenori prarasti klientų, todėl privalo kopijuoti konkurentų/vartotojų veiksmus. Mokslininkai sutaria, kad jei įmonė nesugebės pateikti inovacijų ir naujų produktų rinkai, ji gali greitai prarasti savo klientus. Dar daugiau, nėra būtina, kad nauji produktai būtų iš esmės kitokie, dažnai pakanka tik kitokios vienos ar kelių savybių ir tai sudomins klientą. Tai ypač aktualu itin didelį žinomumą turinčioms įmonėms.

Monopolinių privalumų teorija. Šios teorijos užuomazgos prasidėjo dar XX a. vid., tačiau galutinai išplėtota 1983 metais. Taigi prie šios teorijos prisidėjo nemažai skirtingų mokslininkų. Ji remiasi iš esmės dvejais pagrindiniais TUI skatinančiais veiksniais: 1) konkurencijos pašalinimas, 2)

įmonės konkurencinis pranašumas tam tikroje veikloje (Denisia, V. 2010). Vadinasi, jei įmonė turi pranašumą gaminant tam tikrą produktą, ji stengsis investuoti į tokią šalį, kurioje būtent to produkto rinka nėra išplėtotą ir kurioje įmonė galėtų nesunkiai užimti monopolinę poziciją. Todėl šiuo atveju įmonei svarbu žinoti šalies į kurią investuojama gyventojų perkamąją galią, poreikius ir toje rinkoje esančius konkurentus. Aktuali ir šalyje esanti infrastruktūra, t.y. ar įmonė galės išnaudoti savo produkto gamybos privalumus.

Tarptautinio produkto gyvavimo ciklo teorija. Šios teorijos pradžia – septintasis XX amžiaus dešimtmetis. Šią teoriją sukūrė amerikiečių ekonomistas R. Vernon. Jo teigimu produkto gyvavimo ciklą sudaro keturios stadijos: jo kūrimas, augimas, branda ir nuosmukis. Remiantis Vernon, pirmoji stadija reiškia, kad kuriant naują produktą būtina aukšta kvalifikacija ir investicijos į kapitalą, kurios dažniausiai siejamos su viena šalimi ir to produkto pradininke. Vėliau brandos etape, kai produkto kūrimo etapas įvyko, jo gamyba perkeliama į besivystančias šalis taip sutaupant pinigus dėl mažesnių atlyginimų šiose šalyse. Taigi produktą kuria ta pirmoji šalis, kuri investuoja į besivystančią šalį, tačiau pastaroji tampa produkto eksportuotoja (Navickas, 2009). Ši teorija praktikoje dažniausiai pritaikoma produktams, kuriems sukurti būtini inovatyvūs sprendimai (išsivysčiusiose šalyse), tačiau kuriuos pagaminti nėra sudėtinga (besivystančiose šalyse).

Tiesioginių užsienio investicijų lokalizacijos teorija. Analizuojant šią teoriją svarbu išskirti keturis veiksnius lemiančius TUI: 1) politiniai, instituciniai veiksniai, 2) kaštų veiksniai, 3) rinkos veiksniai ir 4) prekybos barjerų veiksniai. Politiniai, teisiniai veiksniai dažniausiai laikomi šalies fiskalinė politika, įvairūs teisės aktai, ekonominis stabilumas bei apskritai ar šalis patraukli investicijoms. Kaštų veiksnius dažniausiai sudaro gamybos veiksnių prieinamumas šalyje ir jų kaina. Vadinasi aktualu, koks vidutinis šalies darbuotojų ar tos rinkos, kurioje norima investuoti darbuotojų atlyginimas ir kiti finansiniai klausimai. Rinkos veiksniais dažniausiai laikomas šalies rinkos dydis, augimo potencialas, konkurentų skaičius, išsivystymo lygis ir pan. Rinkos veiksnys dalinai susijęs su politiniais veiksniais, nes taip pat paliečia prekybinius barjerus, pavyzdžiui muitinės procedūros, licenzijų būtinumas, vietinių gamintojų subsidijavimas ir pan.

Monetariųjų zonų teorija. Remiantis šios teorijos šalininkų nuomone, prielaidos TUI atsirasti – skirtinga nacionalinių valiutų padėtis tarptautinėje pinigų rinkoje. (Naulickaitė, J., Solnyškinienė, J., 2015). Kiekviena kompanija susieja savo turtą su kažkokia valiuta. Įprasta susieti savo kapitalą, su tos šalies, kurioje vykdoma veikla valiuta. Pastebėta, kad tarptautinės užsienio investicijos įprastai vykdomos tų kompanijų, kurių turtas susietas su stipresne valiuta į tas šalis, kurių valiuta ir sąlyginai silpna. Pabrėžiama, kad tai ne vienintelė priežastis investuoti silpną valiutą turinčioje šalyje. Investavimo priežastis taip pat skatina tokie veiksniai, kaip: kompanijos monopolinė situacija, užsienio rinkos dydis ar mokesčių lygis investuojamoje šalyje.

Eklektinė teorija. Šią teoriją sukūrė britų ekonomistas J. H. Dunningas. Ji dar vadinama OLI teorija, o kiekviena iš šių trijų raidžių turi unikalią reikšmę. Teigiama, kad investavimą skatina trys veiksniai: nuosavybė (angl. – *Ownership*), vieta (angl. – *Location*), internacionalizacija (angl. – *Internationalization*). Įmonės nuosavybė įprastai skirstoma į kelias grupes: tai materialus turtas (pastatai, automobiliai ir pan.) bei nematerialus turtas (patentai, žinios). Jei ši turima nuosavybė ir dėl jos įgaunamas konkurencinis pranašumas nusveria riziką, kurią įmonė gali patirti investuodama užsienio rinkoje, ji būtinai stengsis investuoti. Vieta taip pat svarbi investuojant: jei įmonė sugeba skirtingose vietovėse užimti pirmaujančią poziciją ar turėti ženkliai rinkos dalį, ji dažniausiai bus sėkminga tarptautiniu mastu. Internacionalizacijos veiksnys didina įmonės žinomumą ir gerinti savo įvaizdį tarptautinėje arenoje. Pabrėžiama, kad ši teorija naudojama dažniausiai analizuojant TUI.

Šiuo metu yra nemažai teorijų aiškinančių tiesioginių užsienio investicijų fenomeną, tačiau nėra tiksliai apibrėžtos ir visiems atvejams taikomos teorijos. Vis dėlto, taikant bent keletą teorijų, kaip kompleksą, galima paaiškinti TUI priežastis ir galimas pasekmes.

Tiesioginės užsienio investicijos gali taip turėti ir skirtingas formas. Anot Kvainauskaitės (2003) tiesiogines užsienio investicijas galima skirstyti į tris formas:

- 1) Naujų įmonių steigimas. Šis investavimas reiškia, kad investuotojas kuria visai naują įmonę. Šis investavimas parankus tuo, kad investuotojas gali pats pasirinkti, kurioje geografinėje vietoje steigs ofisus ar gamybines patalpas. Be to, investuotojas pradėdamas viską nuo pradžių, neturi kažkokių prieš tai buvusių įsipareigojimų ar skolų. Kuriant visai naują įmonę, investuotojas gali pats pasirinkti kokius darbuotojus samdyti, taigi nereikia prieš tai buvusių darbuotojų adaptuoti prie pageidaujamos darbo kultūros. Tačiau naujos įmonės kūrimą gali stabdyti tam tikri teisiniai dalykai, taip pat naujų pastatų ir ofisų statyba reiškia, kad investuotojui pirmiausia reikia įsigyti sklypus statyboms, gali prireikti įrengti infrastruktūrą ir pan., todėl tai gali padidinti įmonės steigimo kaštus. Dar vienas trūkumas yra tai, kad nuo investavimo pradžios iki realios veiklos gali prireikti nemažai laiko ir todėl gali pasikeisti ekonominė, socialinė ar politinė padėtis šalyje.
- 2) Egzistuojančių užsienio įmonių pirkimas. Kai investuotojas įsigyja jau esamą įmonę, jis susiduria su nemenku kapitalo poreikiu. Kai yra perkama egzistuojanti įmonė, investuotojas perima viską, ką turėjo: pastatai, įrengimai, nekilnojamas turtas, įvairūs patentai ir licenzijos. Tačiau taip pat perima ir perkamos įmonės įsipareigojimus bei skolas, jei įmonė tokių turėjo. Investuotojas įgauna ir žmogiškuosius išteklius. Taigi šios investavimo formos pagrindinius privalumus - investuotojai labai greit įeina į rinką ir gali kurti produktus naujoje rinkoje. Esant šiai investicijų formai investavimas vyksta greičiau, lyginant su naujos įmonės steigimu. Tačiau tokia forma turi ir trūkumų, pavyzdžiui, perkama įmonė gali turėti nuslėptų

įsipareigojimų ir susitarimų, kurių pirkėjas taip greitai gali ir nepastebėti. Be to, investuotojas gali susidurti su žmogiškojo kapitalo problema, kai reikės perkvalifikuoti dalį darbuotojų ar tiesiog juos pakeisti kitais. Jų pakeitimas taip pat gali turėti papildomų nuostolių.

- 3) Bendros su užsienio kapitalu ir užsienio kapitalo įmonės. Tokios investavimo formos pasekmė – dviejų ar daugiau įmonių sprendimas vykdyti bendrą veiklą. Viena iš įmonių, tai bendra su užsienio kapitalo įmonė, kuriai būdinga gamybinė ir komercinė veikla, bendras pelnas ar nuostolis bei rizika jį pasidalinti. Kita įmonė, tai užsienio kapitalo įmonė, kurios kapitalas priklauso užsienio investuotojui. Šis investavimo būdas patogus tuo, kad investuotojas būdamas partneriais su vietine įmone gauna pilną informaciją apie šalies rinką ir verslo šaką, kurioje įmonės vykdo savo veiklą. Tačiau dažnais atvejais investuotojams dažnai būna sunku rasti verslo partnerį, kuris sutiktų noriai bendradarbiauti ir vystyti bendrą veiklą. Esant šiai investavimo formai galimi tam tikri nesutarimai, kaip reikėtų valdyti organizaciją, kokias marketingo ar finansų politikas taikyti vykdant verslą.

Galima teigti, kad kiekviena užsienio investicijų forma turi savo privalumų ir savo trūkumų, todėl skirtingais atvejais investuotojas pasirinks skirtingą strategiją. Pavyzdžiui, jei investuojamoje šalyje nekilnojamas turtas, sklypai yra pigūs, o konkurentų nėra sąlyginai daug, jam patogiau steigti visiškai naują įmonę. Jei šalyje konkurentų taip pat nėra daug, tačiau nekilnojamas turtas yra ribotas ir brangus, investuotojas norėdamas vykdyti veiklą šalyje, tikėtina, pirs kitą įmonę ir perims jos turtą. Jei rinka yra labai didelė, joje daug veikiančių įmonių, investuotojams gali pasirinkti trečiąją formą taip pirmiausia norėdamas sužinoti apie rinkos specifiką.

2.2.1.2. Investicijos šalies viduje

Vidaus investicijos – tai rezidentų investicijos savo šalyje, pavyzdžiui, Lietuvos valstybės, Lietuvos fizinių ir juridinių asmenų bei juridinio asmens teisių neturinčių įmonių investicijos Lietuvoje (Treigienė, D., 2010). Vadinasi, bet kokio ūkio subjekto ar fizinio asmens investicijos į kitą ūkio subjektą toje pačioje šalyje yra laikomos vidaus investicijomis. Kaip ir paminėta autorės sąvokoje, investuoti gali labai daug skirtingų asmenų, asmenų grupių. Kadangi šiuo metu visos trys Baltijos šalys yra ES narės, tai ir ES investicijos į šias šalis visos Europos Sąjungos mastu būtų laikomos vidaus investicijomis. Taigi galima teigti, kad vidaus investicijos yra labai plati sąvoka. Todėl įvardyti visas sritis, į ką gali investuoti ūkio subjektas yra sudėtinga. Tačiau galima išskirti, kad investuotojais į kitą ūkio subjektą gali būti šie asmenys:

- Privatūs asmenys,
- Verslo įmonės,
- Valstybinės institucijos (investuojama vyriausybės nutarimu ir/ar valstybinių fondų pagalba).

3 lentelė. Vidaus investicijų specifika (sudaryta darbo autoriaus)

Investuotojas	Investavimo objektas	Investavimo tikslai
Privatus asmuo Verslo įmonės Valstybės institucijos	Šalies infrastruktūra	Šalies gyventojų, verslo įmonių ir pačios valstybės funkcionavimo gerinimas.
	Ekonominis sektorius	Sektoriaus / rinkos veiklos efektyvumo didinimas lyginant su konkuruojančiomis šalimis tarptautiniu lygmeniu.
	Rinka	
	Įmonė ar įmonių grupė	Ypač svarbių (pagal jų dydį ar reikšmę šalies istorijai) įmonių išsaugojimas; vietinių gamintojų apsauga.

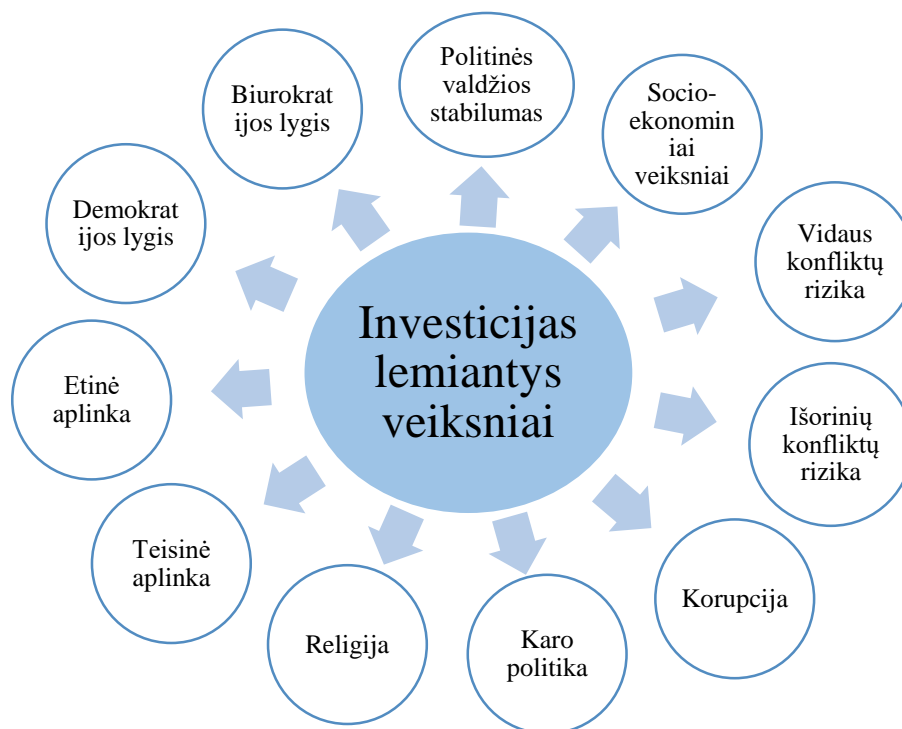
Atsižvelgiant į ekonominę perspektyvą dažniausiai yra investuojama į šalies infrastruktūrą, į ekonominę veiklą, į tam tikrą rinką ar tiesiog į įmones ar įmonių grupes (žr. 3 lentelę). Investavimu į šalies infrastruktūrą dažniausiai siekiama pagerinti šalies gyventojų ir įmonių gyvavimo kokybę. Investavimu į ūkio sektorių ar rinką dažniausiai siekiama padidinti šio sektoriaus (rinkos) veiklos efektyvumą. Jei investuojama būtent į šią sritį, galima daryti prielaidą, kad šiame sektoriuje šalis nėra konkurencinga ir investuotojai tikisi pagerinti padėtį tarptautiniu mastu. Investavimu į įmonę ar įmonių grupę, investuotojai siekia pagerinti šios įmonės ekonominę situaciją. Vis dėlto investavimas į vieną įmonę pažeidžia tobulos konkurencijos principus, kai viena įmonė yra subsidijuojama, o kitos ne. Vadinasi, toks investavimas vyksta, kai įmonė turi ypatingai svarbią padėtį rinkoje ar turi ypač galias tradicijas šalies istorijoje. Dar viena įmonės ar sektoriaus subsidijavimo priežastis, kai tame sektoriuje dirba ypač didelė dalis šalies gyventojų, o vienos įmonės griūtis gali paskatinti nedarbą. Kita priežastis subsidijuoti vieną įmonę ar įmonių grupę – siekis apsaugoti ją nuo užsienio įmonių, kurios išstumia vietinius gamintojus iš rinkos. Vidaus investicijomis taip pat galima laikyti įmonės investavimą į savo pačios infrastruktūrą ar žmogiškąjį kapitalą. Pavyzdžiui, kai įmonė siunčia savo darbuotojus į kvalifikacijos kėlimo kursus ar apmoko potencialius naujus darbuotojus.

2.2.2. Investicijų valdymas ir pritraukimas

Tiesioginių užsienio investicijų priežastis galima skirstyti į vidinius ir išorinius veiksnius. Vidiniai veiksniai įprastai siejami su įmonių ypatybėmis, kaip firmos dydis, veiklos rūšis, technologijų naudojimas ir pan., o išoriniai veiksniai dažniausiai įvardijami kaip priimančiosios šalies privalumai, lemiantys TUI pritraukimą. Visus šiuos veiksnius didele dalimi formuoja valstybės institucijos, taip pat ir verslo įmonės bei šalies gyventojai. Teigiama, kad tinkami valstybės institucijų priimti sprendimai skatina investavimą šalyje. Vienas iš jų tiesiogiai susijęs su valstybės ekonominiu augimu: didėjant

darbo našumui ir gerėjant šalies infrastruktūrai, dažniausiai didėja ir užsienio investicijos šalyje. Antra priežastis – silpna šalies institucijų veikla (pavyzdžiui dideli korupcijos mąštai) lemia didesnius kaštus investuotojams. Trečia priežastis - investuotojui investicijos į šalį dažnai gali būti negrįžtamos arba grįžtančios tik po kurio laiko, todėl valdžios sprendimų nenuspėjamumas, įstatymai neaiškumas ar silpna šalies teisinė sistema gali investuotoją vykdyti veiklą kitoje šalyje.

Anot Busse, M., Hefeker, C. (2005), egzistuoja tam tikri ryšiai tarp investicijų kiekio ir specifinių valstybės savybių. Pavyzdžiui, egzistuoja neigiamas ryšys tarp šalies institucijų neapibrėžtumo, korupcijos šalyje ir užsienio investicijų šalyje. Vadinasi, jei šalyje nėra aiški politinė situacija arba šalyje egzistuoja didelė korupcija, investuotojai vengs investuoti tokioje šalyje. Teigiamas ryšys fiksuojamas tarp intelektinės nuosavybės saugojimo ir TUI. Vadinasi, jei šalyje teisės aktais užtikrinama, kad įmonės intelektinė nuosavybė yra saugojama ir jos paprastai negalės nukopijuoti konkurentai, tokioje šalyje noriai investuos užsienio įmonės. Egzistuoja ir daugiau veiksnių, kurie lemia investicijų lygį kiekvienoje šalyje (žr. 11 pav.).

11 pav. Institucijas lemiantys veiksniai šalyje (sudaryta darbo autoriaus)

Politinės valdžios stabilumas. Valdžios gebėjimas operatyviai priimti sprendimus ir prisitaikyti prie besikeičiančios geopolitinės padėties. Vadinasi šiuo atveju investicijoms palanki tokia politinė valdžia, kuri priima gerai apgalvotus sprendimus ir kurios veiksmai yra labiau prognozuojami. Investuotojams dažniausiai neparanku investuoti į tokią šalį, kurioje dažnai keičiasi politinė valdžia, o šios sprendimai gali būti nenuspėjami.

Socio – ekonominiai veiksniai. Tai yra laikoma darbuotojų spaudimu darbo vietoje, kas gali priversti vyriausybę imtis tam tikrų veiksnių ir taip sukelti laikiną socialinės aplinkos destabilizaciją.

Vadinasi, investuotojui svarbu, kaip šalies gyventojai jaučiasi savo darbo vietose, kokios darbo kodekso ir kitų darbą reglamentuojančių teisės aktų nuostatos. Šiam veiksniai aktualu ir gyventojų demografinė situacija. Investuotojui aktualu, koks yra vidutinis gyventojų amžius, išsilavinimas. Kai kuriais atvejais investuotojui labiau reikalingi aukštąjį išsilavinimą turintys žmonės, kitais atvejais, investuojama dėl mažesnių kaštų investuojamoje šalyje, kai reikalingi vidutinio ir žemesnio išsilavinimo darbuotojai.

Vidaus konfliktų rizika. Tai laikoma rizika, kuri gali kilti dėl šalies viduje galimų teroristinių išpuolių, civilinių karų ir kitų susirėmimų. Tai be abejo daro didelę įtaką visai valstybės raidai, todėl ir investuotojui svarbu ar tokia grėsmė apskritai egzistuoja. Jei taip, investuotojui tokia šalis gali atrodyti nepatraukli.

Išorinių konfliktų rizika. Šis veiksnys apibūdina geopolitinę situaciją aplink investicijas galimai priimančią šalį. Tai gali reikšti ne tik karinius konfliktus, tačiau taip pat ir tam tikrą kaimyninių šalių diplomatinį spaudimą priimant sprendimus ar prekybinius apribojimus.

Korupcija. Šis veiksnys nusako korupcijos lygį šalyje. Korupcija daro didelę žalą šalies raidai, kaip sprendimų priėmimo prailginimas, nelegaliai išaugę įmonės kūrimo kaštai ir pan. Vadinasi, investuotojui užtrunka daugiau laiko vykdyti savo veiklą korupcija pasižyminčioje šalyje.

Karo politika. Manoma, kad jei šalis stipriai militarizuota, jai arba gresia karinė grėsmė, arba ji pati ruošiasi karui, tai investuotoją veikia neigiamai. Taip yra dėlto, kad investavęs piniginius išteklius į tam tikrus ūkio subjektus, investuotojas kilus karui, gali juos greitai prarasti. Vengdamas tokių nuostolių jis gali aplenkti tokią šalį.

Religija. Šis veiksnys apibūdina religijos svarbą šalyje. Analizuojama ar šalyje yra užtikrinama religijos laisvė. Investuotojas įvertina religijos skirtumus toje šalyje ir motininėje šalyje bei bando įvertinti, kaip abi visuomenės vertins investuotojo veiksmus.

Teisinė aplinka. Šis veiksnys apibūdina šalies teisinę sistemą bei pagrindinius teisės aktus. Analizuojant šį veiksnių labai svarbūs įstatymo viršenybės ir objektyvumo faktoriai. Svarbu, kaip yra reglamentuojama ta sritis ar tas sektorius, kuriame galimas investuotojas vykdo savo veiklą kitoje (-se) šalyje (-se).

Etiniai veiksniai apibūdina įtampos lygį tarp etinių grupių, skirtingų tautybių šalyje. Jei investuotojo pagrindinė įmonė yra internacionalinė, svarbu, kaip ji vertins investicijas priimančios šalies gyventojai.

Demokratijos lygis. Šis veiksnys dažniausiai apibūdina šalies politinių institucijų atsakomybę šalies gyventojams, pastarųjų galimybę išreikšti savo nuomonę viešai ir laisvai. Taip pat svarbu, kokią įtaką turi šalies gyventojai ir verslas, kai valstybės institucijos priima politinius sprendimus.

Biurokratijos lygis. Šis veiksnys apibūdina valstybinių institucijų tvarumą ir kokybę priimant sprendimus. Investuotojui svarbu, kaip greitai vyksta biurokratiniai procesai, kiek laiko užtrunka įkurti įmonės padalinį ir pan.

Taigi 11 paveiksle pateikti veiksniai, šalių savybės, kurios lemia investicijas šalyje. Pabrėžiama, kad visus veiksnius reiktų analizuoti kartu, nes jie vienas kitam daro svarbią įtaką. Kai kurių veiksmų šalis pakeisti negali, arba jie gali būti pakeičiami tik per ilgąjį laikotarpį. Pavyzdžiui etiniai aplinkai ar religiniams veiksmams pasikeisti gali prireikti daug laiko. Teigiama, kad kuo didesnė kultūrinė, etinė, geografinė distancija tarp šalių, tuo mažesnė tikimybė vienos šalies investicijų atsiradimui kitoje. Kaip jau minėta, jei šie veiksniai sunkiai koreguojami, sulaukti investicijų gali būti sudėtinga. Vis dėlto egzistuoja tam tikri investicijas lemiantys veiksniai, kurių pokyčių dinamika greitesnė. Tokiais veiksniais galima laikyti šalies socio – ekonominius veiksniai, politinės valdžios stabilumą, biurokratijos ir demokratijos lygius ir pan. Galima teigti, kad jei šalies politikai pastebi bent vieną iš šių veiksmų, kaip trikdį investicijoms gali imtis veiksmų jį pašalinti. Pavyzdžiui, priimti tam tikrus įstatymus, kurie palengvintų ir pagreitintų biurokratinių sprendimų priėmimą. Remiantis Tarptautinio Vystymo Departamento (toliau – TVD) ataskaita (2015), Bangladeše verslo registravimas buvo sutrumpintas nuo 35 dienų iki 1 dienos. Teigiama, kad tai ženkliai pagerino verslo aplinką šalyje, o per 2 metus buvo įregistruota 19 tūkst. Naujų įmonių. Be to, skaičiuojama, kad toks įmonės įregistravimo sutrumpinimas bendrai įmonėms sutaupė apie 30 mln. \$. Teisiniai reguliavimai yra itin svarbūs tiek užsienio, tiek vidaus investicijoms. Kai kuriose Afrikos šalyje TVD įsteigė alternatyvią teisinių ginčų instituciją, kuri sprendė teisnius verslininkų ginčus. Teigiama, kad bylų skaičius ir jų tyrimo atsilikimas turėtų sumažėti nuo dabartinių 6 metų iki 6 mėnesių. Kaip teigiama ataskaitoje, svarbu gerinti pačių verslininkų žinias teisinėje sferoje taip užtikrinant, kad kiekvienas verslo dalyvis tiksliai žinotų savo teises ir pareigas bei pasekmes, kurios įvyks, jei šie nesilaikys numatytų reikalavimų.

Investicijoms šalyje reikšmingas rinkos atvirumas bei dalyvavimas tarptautinėse organizacijose. Vienas iš svarbiausių veiksmų - šalies gebėjimas parduoti savo produktus tiek vidinėje rinkoje, tiek užsienyje. Pavyzdžiui, jei Kinija turėtų ribotą ekonominę prieigą su kitomis pasaulio šalimis, ypač su JAV, vakarų Europa ir Japonija, tuomet vietinė rinka neužtikrintų ženklaus investicijų lygio piniginių išteklių ir energijos prasme. Tokie prekybos barjerai, kaip muitai ir mokestiniai tarifai yra didelis stabdis investicijoms šalyje, kadangi jie riboja prekybą ir didina produktų kainas. Todėl labai svarbūs tarptautiniai susitarimai, kurie įgalina produktų eksportą bei importą tik su minimaliais kaštais, mokesčiais. Todėl, jei šalis nėra sudariusi tarptautinių susitarimų, investavimo kaštai joje išaugs. Itin svarbu, kokią mokesčių naštą turi verslininkai vykdydami savo veiklą šalyje. Jei mokesčiai yra mažesni, tai taps svarbiu kriterijumi daugianacionalinėms korporacijoms investuoti šalyje. Pabrėžiama, kad TUI pritraukimui labai svarbus šalies ekonominis stabilumas ir kilimas. Pastebėta, kad šalyse, kuriose

ekonomika traukiasi, investuotojai linkę persikelti iš šių šalių į kitas. Todėl šalies politikai pirmiausia turėtų būti suinteresuoti ekonominės padėties gerėjimu. Dar vienu iš svarbiausių TUI investicijas skatinančių veiksnių laikomos finansinio sektoriaus reformos. Jos užtikrina veiksmingą kapitalo paskirstymą, įmonių monitoringą ir investicinės rizikos sumažinimą. Vadinasi, šalies vyriausybė turėtų užtikrinti, stabilią finansų politiką ir stebėti stebimas įmonių skolinimąsi. Be to, svarbus teisingas verslo apmokestinimas, pagal veiklos rūšį ar dydį. Vadinasi, visos įmonės turėtų turėti vienodas skolinimosi sąlygas veikti rinkoje, tačiau tuo pačiu skatinant ir mažų bei naujų įmonių veiklą. Skatinamąjį poveikį TUI šalyje turi ir buvę ar esami TUI srautai šalyje. Prie finansinio stabilumo, taip pat didelę reikšmę turi ir politinis šalies stabilumas. Vadinasi valdžios atstovai turėtų laikytis pastovios politikos, nepriimant skubotų sprendimų, ypač investavimo sektoriuje. Pastebėta, kad jei šalyje fiksuojamos didelės investicijos, kiti verslo dalyviai taip pat stengiasi investuoti tokioje šalyje, nes tai reiškia, kad šalis yra patraukli investicijomis. Tai laikoma ir psichologiniu efektu, kai investuotojai kopijuoja savo konkurentų veiksmus, nenorėdami nuo jų atsilikti (Sakalauskaitė, R., Miškinis, A. 2014).

Norint sulaukti daugiau investicijų šalis turėtų vykdyti investicijų skatinimo programas didinant jos žinomumą ir įvaizdį tarptautinėje arenoje. Taigi turėtų būti atliekamas tam tikras šalies marketingas. Šalies atstovai turėtų reklamuoti šalį, kaip puikią vietą investicijoms, labiau pateikiant stipriąsias savybes. Tuo tarpu silpnosios savybės turėtų būti akcentuojamos, kaip priežastys investuoti ir užimti tuščią nišą. Pavyzdžiui, Lietuvoje veikė viešoji įstaiga „Investuok Lietuvoje“, kurios tikslas – pritraukti į Lietuvos Respublikos pramonės ir paslaugų sektoriaus tiesiogines užsienio investicijas, ypač kuriančias pridėtinę vertę. Kaip teigiama ataskaitoje, 2014 metais „Investuok Lietuvoje“ pritrauktų TUI projektų dalis sudarė 53 % visų investicijų šalyje. Be to, teigiama, kad dauguma jų vykdo aukštesnę pridėtinę vertę kuriančią veiklą (Investuok Lietuvoje. Metinė veiklos ataskaita 2014). Tokie projektai sukuria teigiamą įvaizdį apie šalį ir pritraukia užsienio investitorius.

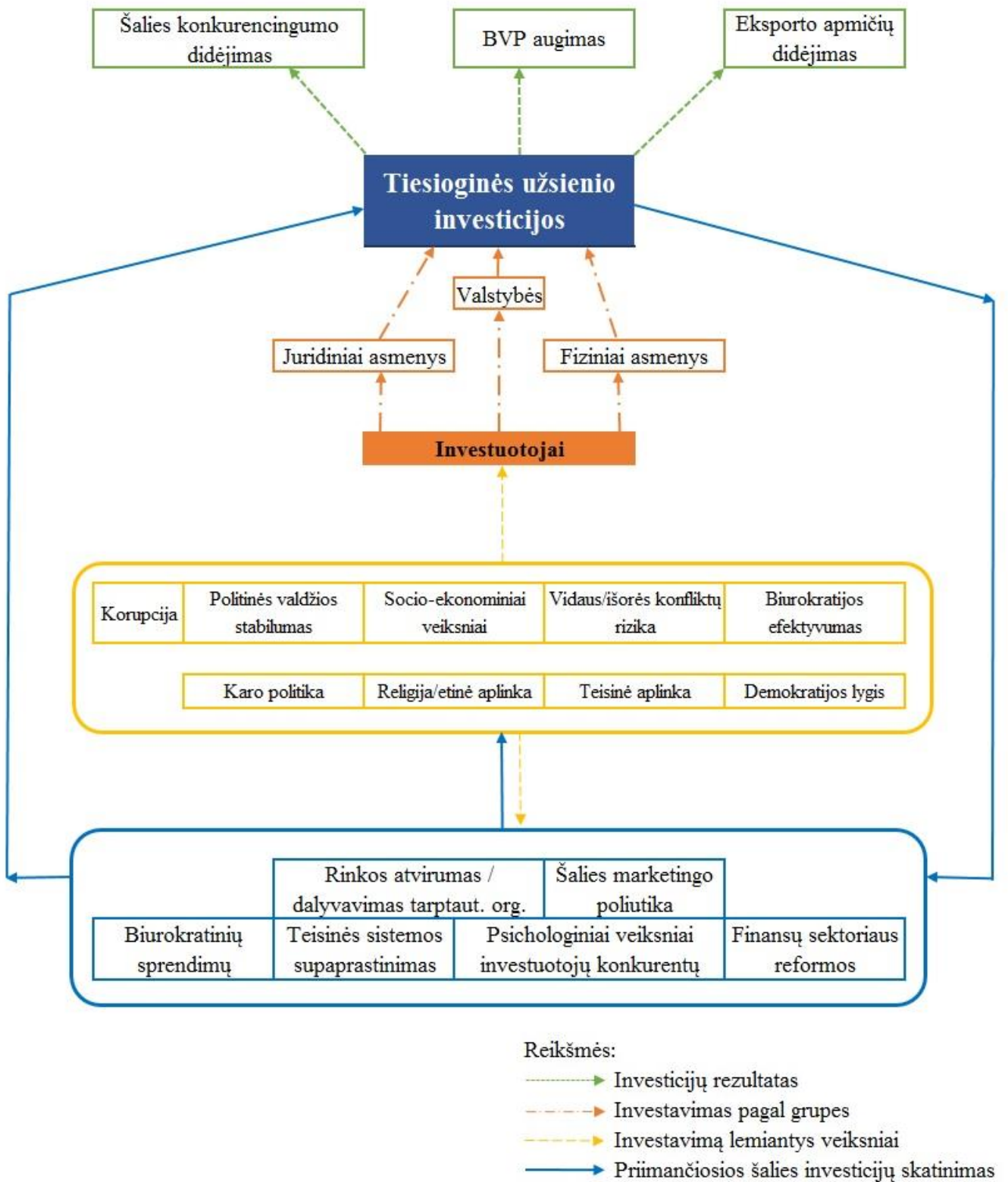
4 lentelė. Investicijas skatinantys veiksniai (sudaryta darbo autoriaus)

Veiksnių pavadinimas	Tikslas	Reikalingi veiksmai
Biurokratinių sprendimų lengvinimas	Pagreitinti verslo kūrimo procedūras investuotojams ar vietiniams verslininkams	Šalies politikai turėtų stengtis, kad tiek teisinė sistema, tiek biurokratinis aparatas veiktų teisingai ir operatyviai. Vadinasi, sprendimai kuriant įmonę ir sprendžiant teisinius ginčus turi būti priimami operatyviai. Todėl biurokratinė sistema turi būti neperkrauta besidubliuojančiomis funkcijomis, o teisinė sistema turėtų remtis aiškiais teisės aktais.
Teisinės sistemos supaprastinimas	Pagreitinti teisinių ginčų sprendimą	
Rinkos atvirumas ir dalyvavimas tarptautinėse organizacijose	Sumažinti produkcijos muitinį ar kitokio tipo apmokestinimą bei padidinti ekonominį bendradarbiavimą su kitomis regiono šalimis.	Šalis turėtų stengtis kuo labiau integruotis į tarptautinę politiką, būti sudariusi sutartis su tarptautinėmis organizacijomis. Tokie veiksmai lemia, kad investicijos šalį pasiekia daug greičiau. Bendradarbiaujant su tarptautinėmis organizacijomis investuotojams reikia mokėti mažesnius maito tarifus ir kitus mokesčius.

Finansų sektoriaus reformos	Teisingai paskirstyti kapitalą šalyje, vykdyti įmonių monitoringą ir riziką, susijusią su investicijomis.	Šios reformos turėtų palengvinti kapitalo judėjimo srautus. Vadinasi, investuotojai galėtų paprasčiau pasiimti kreditus verslui vystyti. Esami ir nauji verslininkai turėtų vienodas sąlygas vykdyti savo veiklą, tačiau tuo pačiu užtikrinant, kad neišsigalėtų monopolija, o naujiems investuotojams būtų nesunku patekti į rinką.
Vykdyti šalies marketingo politiką	Vykdam marketingo politiką nurodyti šalį, kaip palankią investicijoms.	Šalies atstovai turėtų vykdyti protingą marketingo strategiją, pabrėžiant stipriausias šalies puses ir nurodant sėkmingą kitų investuotojų patirti šalyje. Tokiu būdu skatinama ir kitus investuotojus vykdyti veiklą šalyje taip neatsilikant nuo konkurentų. Rengiant tokias strategijas svarbu paminėti ir silpnąsias šalies puses, kaip neišnaudotas galimybes ir perspektyvas šalyje.
Psichologiniai investavimo veiksniai	Pritraukti kuo daugiau investuotojų, pabrėžiant teritoriją, kaip patrauklią investicijoms.	

Investicijų pritraukimui į šalį didelę įtaką daro ir šalies gyventojai. Investuotojui aktualu ar investicijas priimančioje šalyje darbo jėga sugebės atlikti pageidaujama darbą. Todėl didelę įtaką turi gyventojų įgūdžiai, žinios ir išsilavinimas bendrąja prasme. Anot Porter, ypatingai svarbi konkurencingumo sąlyga darbo našumas, nes jei šalis nesugeba konkuruoti aukšto našumo rinkose, kuriose dominuoja dideli atlyginimai, šalies gyventojų gyvenimo kokybė gali stipriai suprastėti (Fagerberg, J. 2012). Vadinasi, neturėdamas reikiamų įgūdžių šalies žmogiškasis kapitalas negebės pritraukti investuotojų, kurie mokėtų didelius atlyginimus. Galima teigti, kad visus anksčiau darbe išvardintus investicijas lemiančius veiksnius veikia žmogiškieji ištekliai, nes ūkio šakose dirba šalies gyventojai. Veiksniams, kurie skatina investicijas žmogiškieji ištekliai daro didžiulę įtaką, nes tiek šalies gyventojai, tiek verslo aplinkos žmonės bei politikai priima sprendimus, kurie galėtų padėti ar kaip tik sutrukdyti pritraukti investicijoms. Todėl žmogiškųjų išteklių gebėjimai daro reikšmingą įtaką šalyje.

Užsienio investicijas šalyje apibūdina 12 pav. Paveiksle iliustruojamas visas investavimo procesas ir dėl investavimo gaunami teigiami rezultatai. Pirmiausia reikia pabrėžti, kad pagrindiniais užsienio investuotojais yra laikomi juridiniai asmenys, t.y. įmonės ar didelės korporacijos, kurios dėl tam tikrų šalies privalumų joje investuoja. Tačiau investuotojais gali būti ir fiziniai asmenys ar valstybės (tarptautinės organizacijos). Kiekviena investicijas priimančioji šalis turi tam tikras savybes, kurios gali ir paskatinti investicijas, ir taip pat mažinti norą investuoti. Šie veiksniai paveiksle apibrėžti geltonu stačiakampiu ir yra aprašyti 2.2.2. skyrelyje. Kiekviena šalis taip pat bando gerinti savo turimas savybes neutralizuojant trūkumus ir didinant privalumus. Taigi vykdoma investicijų skatinimo politika (paveiksle nurodoma mėlyname stačiakampyje). Investicijas skatinantys veiksniai aprašyti 4 lentelėje. Investicijų skatinimas – tai nenutrūkstamas procesas, kurio metu investicijas priimančioji šalis nuolat tobulina savo teisinę aplinką, gerina biurokratinius procesus, stengiasi slopinti vidinius ar išorinius konfliktus, vykdo šalies marketingą, gerina infrastruktūrą ir t.t. Kai šalyje investuojama, paprastai yra gaunama ekonominė nauda, gerėja BVP ir eksporto rodikliai, šalis apskritai tampa labiau konkurencinga tarptautiniu lygmeniu.

12 pav. Investavimo procesas šalyje (sudaryta darbo autoriaus)

Apibendrinant antrojo skyriaus antrąjį poskyrį galima teigti, kad kiekviena šalis tikisi sulaukti kuo daugiau investicijų. Investicijos skirstomos į dvi dalis: tiesioginės investicijos ir netiesioginės investicijos. Tiesioginės užsienio investicijos dar turi tris porūšius t.y. tiesioginės užsienio investicijos, portfelinės užsienio investicijos ir kitos užsienio investicijos. Netiesioginių investicijų atveju, įsigyta kapitalo dalis nesuteikia investuotojui galimybės daryti didelę įtaką ūkio subjektui. Tiesioginės užsienio investicijos mokslinėje literatūroje yra aprašomos kur kas plačiau ir jos netgi yra apibūdinamos pagal skirtingas teorijas: klasikinė tarptautinių investicijų teorija, sekimo teorija, monopolinių privalumų teorija, internacionalizacijos teorija, tarptautinio produkto gyvavimo ciklo teorija, monetarinių zonų teorija, tiesioginių užsienio investicijų lokalizacijos teorija, eklektinė teorija. Svarbu pabrėžti ir tai, kad tiesioginės užsienio investicijos turi skirtingas formas: investuotojai gali steigti naują įmonę, nusipirkti jau egzistuojančią įmonę, įkurti bendrą įmonę su investicijas priimančioje šalyje egzistuojančia įmone. Investuotojais gali būti tiek fiziniai asmenys, tiek privačios firmos, tiek ir valstybės. Be to investicijas priimančioje šalyje lemia labai daug veiksnių, o pagrindiniais jų galima įvardyti politinės valdžios stabilumas, socialiniai – ekonominiai veiksniai, korupcijos lygis šalyje, šalies teisinė aplinka, biurokratijos ir demokratijos lygiai. Šie veiksniai tarpusavyje yra tarpiai susiję ir vienas kitam daro įtaką. Kiekviena šalis norėdama pritraukti investuotojus koreguoja šias savo savybes pagal didžiosios dalies investuotojų poreikius. Norint pritraukti investicijas itin svarbu palengvinti biurokratinius procesus steigiant įmones, dar vienas labai svarbus veiksnys – teisinės sistemos aiškumas ir paprastumas. Taip pat šalis turėtų dalyvauti atviroje, pasaulinėje rinkoje bei tarptautinėje organizacijose; aktualu ir tai, kad šalis nebūtų įsiskolinusi ir turėtų stabilią finansinę situaciją. Šalies atstovai turėtų vykdyti marketingo strategiją, pateikiant stipriąsias savo savybes ir reklamuoti save tarptautinėje arenoje, pabrėžti sėkmingą investuotojų patirtį šalyje, taip pritraukiant kitus investuotojus investuoti šalyje ir neatsilikti nuo savo konkurentų. Teoriškai išanalizavus investicijas galima teigti, kad šalims itin aktualu pritraukti užsienio investicijas, nes jos didina šalies konkurencingumą tarptautinėje arenoje, o tai dar labiau skatina investuotojus vykdyti veiklą šalyje.

3. INVESTICIJŲ POVEIKIO VERTINIMO METODIKA APDIRBAMOSIOS GAMYBOS KONKURENCINGUMUI BALTIJOS ŠALYSE

Šiame skyriuje yra aprašoma kaip bus organizuojamas ir vykdomas šio darbo tyrimas (poskyryje 3.1. Tyrimo organizavimas ir vykdymas), taip pat aprašoma metodika, kuri yra taikoma atliekant tyrimą (3.2. Tyrimo naudojamų metodų aprašymas). Šis poskyris susideda iš dviejų skyrelių: viename iš jų yra aprašomi TOWS analizė principai (skyrelis 3.2.1. TOWS analizė), toliau šiame poskyryje aprašomas Porter 5 jėgų modelis (skyrelis 3.2.2. Porter 5 jėgų modelis).

3.1. Tyrimo organizavimas ir vykdymas

Atliekant tyrimą - investicijų poveikis į apdirbamosios pramonės konkurencingumą taikomi kokybinio tyrimo metodai. Kokybinis tyrimas apibūdinamas, kaip sistemingas, nestruktūrizuotas atvejo ar individų situacijos ar įvykio tyrimą natūralioje aplinkoje, siekiant suprasti tiriamuosius reiškinius bei pateikti interpretacinį, holistinį jų paaiškinimą. Kokybinio tyrimo tikslas įprastai yra suprasti tam tikrą reiškinį, asmenį, asmenų grupę, jų elgesį ir ištirti fizinės, socialinės ar psichologinės aplinkos poveikį (Kardelis, 2007). Be to, kokybinių tyrimų atveju, duomenys analizuojami ne matematiškai, bet analitiškai. Vadinasi, tyrime yra naudojama ir interpretuojama analizuojamų šalių atitinkamų institucijų pateikta statistinė informacija. Darbe yra taikomas lyginamasis metodas, nes tyrime yra lyginami statistiniai duomenys kiekvienoje Baltijos šalyje. Be to, tiriami ir lyginami skirtingi statistiniai rodikliai ir nustatomas priežastinis ryšys.

Tyrime yra naudojama content (turinio) analizė. Remiantis teorinėje dalyje išnagrinėtais moksliniais šaltiniais tyrime yra analizuojama investicijų įtaka konkurencingumui apdirbamosios gamybos apimtims Baltijos šalyse. Vadinasi, analizuojamas investicijų gavimas ir jų įsisavinimas vystant ekonomiką. Analizuojama, kiek konkrečiai skiriama apdirbamajai gamybai ir kokią įtaką investicijos daro šios pramonės šakos apimtims šalyje. Aiškinamasi, kiek Baltijos šalys realizuoja apdirbamosios gamybos produktų užsienio rinkose siekiant išryškinti apdirbamosios gamybos konkurencingumą Baltijos šalyse.

3.2. Tyrime naudojamų priemonių aprašymas

Tyrimu siekta išsiaiškinti poveikį Baltijos šalių apdirbamosios gamybos konkurencingumui. Tyrimui įgyvendinti naudojama GGSS analizė bei Porter 5 jėgų modelio įrankiai Baltijos šalyse. Tyrime aiškinamasi Baltijos šalių apdirbamosios gamybos konkurencingumas ir potencialas.

3.2.1. GGSS (TOWS) analizė

Verslo įmonių vadovai visuomet yra suinteresuoti, kad kompanija pasiektų savo tikslus ir įvykdytų verslo plane numatytą misiją. Analogiškai elgiasi ir šalių vyriausybės. Šalies politikai žinodami savo

šalies teigiamas ir neigiamas savybes rengia strateginius planus, numato savo tikslus ir nurodo uždavinius bei priemones, kaip tuos tikslus pasiekti. Tam pasiekti naudojami įvairūs įrankiai, kaip pavyzdžiui SSGG (angl. - *SWOT*) ar GGSS (angl. - *TOWS*) analizės įrankiai. Šie analizės įrankiai yra itin panašūs, nes ir abejais atveju tiriamos silpnybės, stiprybės, galimybės bei grėsmės, tačiau SSGG analizė labiau akcentuoja vidinę aplinką, o GGSS – išorinę. (Hamel, G., Media, D. 2008). Šiame darbe yra naudojamas GGSS analizės įrankis.

Abiejų šių įrankių dėka yra tiriama, kaip ūkio subjektas išnaudoja savo galimybes bei stiprybes ir susidoroja su grėsmėmis bei neutralizuoja silpnybes. GGSS analizės atveju, pirma tiriamos grėsmės ir galimybės (išorinė aplinka), o po to analizė persikelia į ūkio subjekto stiprybių ir silpnybių tyrimą. Atliekant TOWS analizę reiktų remtis tokia lentele (žr. 5 lentelę).

5 lentelė. GGSS analizės įrankio matrica (sudaryta pagal Kendrick, S. 2011)

	<u>STRIPRYBĖS – ST</u>	<u>SILPNYBĖS – SI</u>
	1. 2. 3. ... 10.	1. 2. 3. ... 10.
<u>GALIMYBĖS – GA</u>	ST - GA	SI – GA
1. 2. 3. ... 10.	1. 2. 3. ... 10.	1. 2. 3. ... 10.
<u>GRĖSMĖS – GR</u>	ST - GR	SI – GR
1. 2. 3. ... 10.	1. 2. 3. ... 10.	1. 2. 3. ... 10.

Šioje lentelėje pateikiama GGSS analizės matrica. Pabrėžtina tai, kad analizuojant naudojami išoriniai ir vidiniai veiksniai. Išoriniais veiksniais laikomos galimybės ir grėsmės, o vidiniais – stiprybės ir silpnybės. Svarbu paminėti ir tai, kad kiekvienam veiksniai apibūdinti dažniausiai naudojami 3-5 kriterijai, tačiau jų gali būti ir daugiau. Esminė taisyklė – kiekvienas veiksnys turėtų turėti apylygi skaičių kriterijų. GGSS analizės įrankis parankus tuo, kad kiekvieno (išorinio) veiksnio (-ių) kriterijus (-ai) suporuojamas su (vidinio) veiksnio (-ių) konkrečiu kriterijumi (-ais). Taigi iš esmės kiekvienas (išorinis) veiksnys turi savitas strategijas su kitais (vidiniais) veiksniais.

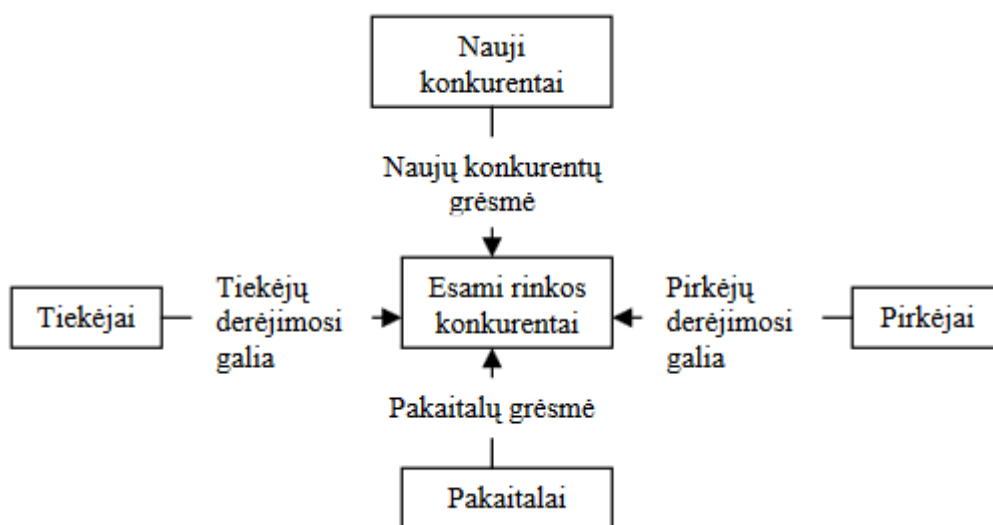
- **ST - GA.** Šiuo atveju yra naudojamos vidinės ūkio subjekto stiprybės išnaudojant išorines galimybes. Pavyzdžiui, jei įmonė turi stiprų inžinerinę ir ji veikia tokioje rinkoje, kurioje yra daug vartotojų, norinčių įsigyti individualius produktus, tai įmonė ir turėtų labiau gaminti tokius produktus, kurie yra pritaikyti prie individualių žmonių poreikių.
- **SI - GA.** Gerinti savo silpnąsias savybes naudojantis išorinėmis galimybėmis. Pavyzdžiui, automobilių gamintojas prieš keletą metų nesėkmingai bandė pateikti į vidutinių automobilių

rinką, todėl šiuo metu gamina kompaktiško dydžio automobilius, kurie yra vieni populiariausių šiame segmente.. Vis dėlto paskutiniu metu rinkoje atsirado ypač didelis poreikis vidutinės klasės automobilių. Tokiu atveju įmonė turėtų pasiūlyti naujus produktus ir naujas technologijas patenkant į vidutinių automobilių rinką.

- **ST - GR.** Šios strategijos esmė – naudojant vidines ūkio subjekto stiprybes, išvengti išorinių grėsmių. Pavyzdžiui, egzistuoja didelė grėsmė šaliai prarasti ES sanglaudų fondų paramą vystant turizmo infrastruktūrą. Tačiau šalis yra ypač patogioje geografinėje padėtyje: išsidėsčiusi prie jūros, turi puikų susisiekimą tiek oro, tiek kelių transportu. Be to, šalyje vyrauja šiltas klimatas. Šalis turėdama tokius neabejotinai privalumus turizmo sferoje, net ir sumažėjus užsienio investicijoms, turėtų vis tiek investuoti į naujas paslaugas, plėtoti šalies turizmo marketingo strategiją stengiantis pritraukti naujus turistus ir išlaikyti nuolatinius turistus.
- **SI - GR.** Ši strategija yra neabejotinai sudėtingiausia, o jos metu ūkio subjektas dažniausiai bando naudotis gynybine pozicija. Kuriant šią strategiją dažniausiai stengiamasi išvengti grėsmių ir sumažinti savo silpnybes. Dažniausiai ji naudojama, kai ūkio subjektas yra prastoje pozicijoje. Pavyzdžiui, šalis investuoja į 10 įmonių, gaminančių analogišką produkciją. Viena iš šių įmonių, įmonė A, negeba pagaminti tokios produkcijos, kuri patenkintų vartotojų lūkesčius ir dėlto įmonei kyla grėsmė prarasti finansavimą. Tokiu atveju įmonei A būtų naudinga susijungti su kita įmone taip suvienijant jėgas ir stengiantis neprarasti finansavimo (Kendrick, S. 2011).

3.2.2. Porter 5 jėgų modelis

Tyrime taip pat yra naudojamas vienas iš populiariausių tyrimo įrankių ūkio subjekto konkurencingumui nustatyti – Porter 5 jėgų modelis.

13 pav. Porter 5 jėgų analizės įrankio schema (Mitkutė, G., Nagreckaitė, L.)

Šis modelis M. Porter buvo sukurtas dar 1990 metais ir taip pat yra vadinamas Deimanto modeliu. Šio modelio esmė – nustatyti ūkio subjekto konkurencingumą vertinant 5 kriterijus bei jų tarpusavio sąveiką: nauji konkurentai, pakaitalai, pirkėjai, tiekėjai bei jau rinkoje esantys konkurentai (žr. 13 pav.).

Kiekviena iš šių penkių jėgų turi savitus veiksnius, kurie daro įtaką ūkio subjekto konkurencingumui. Visos jėgos yra analizuojamos atskirai, tačiau pabrėžiama, kad jos viena kitai taip pat daro didelę įtaką. M. Porter teigimu, ūkio subjekto ar pramonės šakos konkurencingumas būtent ir priklauso nuo šių penkių jėgų efektyvumo, pelningumo ir jų tarpusavio ryšio. Teigiama, kad tiekėjai daro didžiulę įtaką produktų kainoms rinkoje: kuo daugiau tiekėjų rinkoje, ar lengviau pereiti iš vieno tiekėjo pas kitą, tuo produktų kaina bus mažesnė. Tuo tarpu pirkėjų skaičius įprastai lemia kainų mažėjimą / didėjimą. Jei rinkoje egzistuoja keli stambūs pirkėjai, jie įprastai gali diktuoti kainas rinkoje ir nustatyti jiems priimtinesnes kainas. Anot Porter (1998) pirkėjų derybinė galia yra didelė tokiose situacijose, kai: 1) pavieniai pirkėjai perka didelėmis apimtimis, 2) didelę pirkėjų išlaidų dalį sudaro prekės ar paslaugos, 3) pačios prekės yra standartinės ir mažai diferencijuojamos, 4) mažas prekių ar paslaugų pelningumas, 5) prekių paslaugų kokybė nėra pagrindinis kriterijus, 6) pirkėjas turi visą informaciją apie prekę ar paslaugą. Esami konkurentai taip pat daro didelę įtaką produktų kainai ir jų paklausai. Jei esami konkurentai geba parduoti iš esmės tokios pačios kokybės produktus už tokią pačią kainą pirkėjai bus mažiau prisirišę prie konkretaus gamintojo. Kita vertus, jei esami konkurentai negeba gaminti analogiškų (kokybės, kainos kriterijai) produktų, gamintojas turi didžiulį privalumą rinkoje. Pakaitalai taip pat turi didelę reikšmę. Jei ūkio subjektas gamina tokias prekes ar paslaugas, kurias nesunkiai galima pakeisti kitais produktais, įsitvirtinti rinkoje gali būti sudėtinga. Tačiau, jei gamintojas gamina unikalius produktus, pavyzdžiui, sudėtingą programinę įrangą, kuri neturi pakaitalų, gamintojas įgyja didžiulį privalumą. Nauji konkurentai taip pat turi didelę įtaką, ypač tuomet, kai patekti į rinką nėra sudėtinga. Tačiau, jei rinkoje egzistuoja dideli barjerai, būtina turėti tam tikras licenzijas ar brangią įrangą, rinkoje esantys gamintojai turi didesnes galimybes gauti didesnę pelną.

Remiantis Porter 5 jėgų modeliu svarbu atsižvelgti į tokius kriterijus kaip: masto ekonomija, kapitalo poreikis, vartotojų ar tiekėjų lojalumas, produktų diferenciacija, vyriausybės apsauga, pirkėjų koncentracija, ūkio subjekto vykdančio veiklą patirtis ir pan. Šie veiksniai turi įtakos ūkio subjekto konkurencingumui, todėl atliekant tyrimą naudojantis šiuo analizės įrankiu, svarbu iširti šiuos kriterijus.

4. INVESTICIJŲ POVEIKIO APDIRBAMOSIOS GAMYBOS KONKURENCINGUMUI BALTIJOS ŠALYSE VERTINIMAS

Tiriant apdirbamąją gamybą svarbu išskirti pagrindines šios ekonominės veiklos rūšis. Visos ekonominės veiklos yra skirstomos ir klasifikuojamos. Didžiojoje dalyje pasaulio šalių ekonomines veiklas yra priimta klasifikuoti pagal Jungtinių Tautų sudarytą pramonės klasifikavimo sistemą (angl. - International Standard Industrial Classification [ISIS]). Jungtinės Tautos pirmą kartą ekonomines veiklas klasifikavo 1958 metais, 2008 metais buvo išleista ketvirtoji ir šiuo metu naudojama ekonominių veiklų klasifikacija. Remiantis šia sistema apdirbamoji gamyba įprastai yra įvardijama "C" raide arba skaičiumi 3. Kai kurios ekonominės veiklos dar yra skirstomos į skirtingas rūšis. Pagal paskutinę ISIS klasifikaciją apdirbamojoje gamyboje išskiriamos 24 veiklos rūšys: maisto produktų gamyba, gėrimų gamyba, tabako gamyba, tekstilės gaminių gamyba, drabužių siuvimas (gamyba), odos ir odos dirbinių gamyba, medienos bei medienos ir kamštienos gaminių, išskyrus baldus, gamyba; gaminių iš šiaudų ir pynimo medžiagų gamyba, popieriaus ir popieriaus gaminių gamyba, leidyba ir spausdinimas, naftos produktų gamyba, chemijos produktų gamyba, vaistų pramonės gamyba, guminių ir plastikinių gaminių gamyba, nemetalinių mineralinių produktų gamyba, produktų iš pagrindinių metalų gamyba, metalo gaminių, išskyrus mašinas ir įrenginius, gamyba, kompiuterinių, elektroninių ir optinių gaminių gamyba, elektros įrangos gamyba, niekur kitur nepriskirtų mašinų ir įrangos gamyba, motorinių mašinų ir priekabų gamyba, transporto įrangos gamyba, baldų gamyba, papuošalų, juvelyrinių dirbinių, muzikos instrumentų, žaislų gamyba, mašinų ir įrangos remontas ir įrengimas (United Nations, 2008).

Baltijos šalyse taip pat naudojama ši klasifikacijos sistema. Tačiau šalyse vieni rodikliai pateikiami detalizuojant duomenis pagal veiklos rūšis, kiti rodikliai pateikiami bendrai visai ekonominei veiklai. Latvijos statistikos departamentas daugelyje rodiklių pateikia apibendrintus duomenis visai ekonominei veiklai, Lietuvos statistikos departamentas dažnai pateikia susistemintus duomenis, apjungiant keletą skirtingų ekonominės veiklos rūšių. Tuo tarpu Estijos statistikos departamentas vienuose rodikliuose pateikia duomenis tik ekonominei veiklai, o analizuojant kitus rodiklius pateikia detalizuotus duomenis pagal ekonominę veiklos rūšis.

Šiame skyriuje yra atliekamas tyrimas remiantis GGSS, 5 Porter 5 jėgų analizės įrankiais, atliekama statistinių duomenų analizė. Poskyris „4.1. Apdirbamosios gamybos GGSS analizė Baltijos šalyse“ yra skirstomas į tris dalis, kuriose tiriama apdirbamoji gamyba Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje. Tyrimas vyksta naudojantis GGSS metodika. Poskyryje „4.2. Apdirbamosios gamybos Porter 5 jėgų modelio analizė Baltijos šalyse“ analizuojamos apdirbamojoje gamyboje dirbančios įmonės Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje, naudojantis Porter 5 jėgų modeliu.

4.1. Apdirbamosios gamybos GGSS analizė Baltijos šalyse

Šiame poskyryje yra atliekama galimybių – grėsmių – stiprybių – silpnybių (GGSS) analizė. Tyrime analizuojamos Baltijos šalys. Atliekant GGSS analizę yra naudojami kriterijai, pagal kuriuos išskiriamos galimybės, grėsmės, stiprybės ir silpnybės. Šie kriterijai yra parinkti neatsitiktinai ir yra svarbūs tuo, kad įprastai apibūdina šalies ir / arba ūkio šakos pagrindines savybes, pagal kurias galima nusakyti jos konkurencingumą. Šie kriterijai yra pateikti ir apibūdinti sąrašė žemiau:

1. **Investicijos ūkio šakoje.** Investicijos – tai veiksnys, kuris dažnai lemia šalies konkurencingumą (žr. „2.2. Investicijų samprata“ poskyrį). Investicijos dažnai nulemia, kaip ūkio subjektui seksis vystyti savo veiklą, todėl jam labai svarbu pritraukti kuo daugiau užsienio ir vidaus investicijų.
2. **Eksporto apimtys.** Dažnai tiek, kiek šalis ar ūkio šakos verslininkai geba eksportuoti produkcijos į užsienio rinkas, taip priklauso to ūkio sėkmė vystant savo veiklą. Eksporto kryptys gali būti įvairios, o eksporto partneriai dažniausiai pasirenkami pagal rinkos situaciją.
3. **Infrastruktūra / geografinė padėtis.** Gerai išplėtotą infrastruktūrą gali lemti didesnę ūkio subjekto konkurencingumą. Pavyzdžiui, transporto įmonei svarbu, kaip išvystytas susisiekimas šalyje. Taip pat aktuali šalies geografinė situacija, nes ji dažnai daro įtaką eksporto apimtims.
4. **Pridėtinė vertė.** Šiuo kriterijumi analizuojama, kokią pridėtinę vertę šalies ekonomikai suteikia viena ar kita ūkio šaka. Pagal tai galima apibūdinti ūkio šakos svarbą šalies ekonomikai prognozuoti, kaip šalies vyriausybė elgsis kintant makroekonominiai situacijai regione.
5. **Pelningumas.** Jis įprastai parodo kokią pelno dalį atneša įmonė lyginant su pajamomis, kurias ji uždirba. Pagal šį kriterijų sprendžiama kokią naudą įmonė ar ūkio šaka atneša visai šaliai.
6. **Žmogiškieji ištekliai.** Svarbus kriterijus tiriant ūkio šakos GGSS. Analizuojant šį kriterijų svarbu atsižvelgti į žmogiškųjų išteklių kiekį šalį, jų išsilavinimą, kvalifikaciją, darbo našumą bei darbo užmokestį.
7. **Energetiniai ištekliai.** Energetiniais ištekliais gali būti elektros energijos kainos, įvairių žaliavų pasiūla, paklausa bei jų kainos. Bet kuriuo atveju, kiekvienas ūkio subjektas negeba vykdyti veiklos be šių išteklių. Todėl energetinių išteklių kaina gali būti stiprybė arba silpnybė, nes sumažina arba padidina produkcijos kainas. Prognozuojant energetinių išteklių kainų pokyčius, tai taip pat gali būti, kaip galimybė arba grėsmė.
8. **Kiti veiksniai.** Kitais veiksniais, gali būti tokie ekonominiai veiksniai, kaip vartojimas, konkretaus produkto savybės, vertė ir t.t.

Šie veiksniai gali atliepti ūkio šakos ar bendrai šalies konkurencingumą lyginant su kitomis šalimis, t.y., kaip kitos šalys geba panaudoti savo stiprybes ir išnaudoja galimybes, vystant ūkio šakos infrastruktūrą. Tolimesniuose skyreliuose yra atliekama kiekvienos Baltijos šalies GGSS analizė.

4.1.1. Apdirbamosios gamybos GGSS analizė Lietuvoje

6 Lentelėje yra pateikta apdirbamosios gamybos Lietuvoje GGSS analizė. Kituose puslapiuose yra aprašoma kiekviena galimybė, grėsmė, stiprybė ir silpnybė. Pagal jas lentelėje išskirtos ir strategijos.

6 lentelė. Apdirbamosios gamybos Lietuvoje GGSS analizė (sudaryta darbo autoriaus)

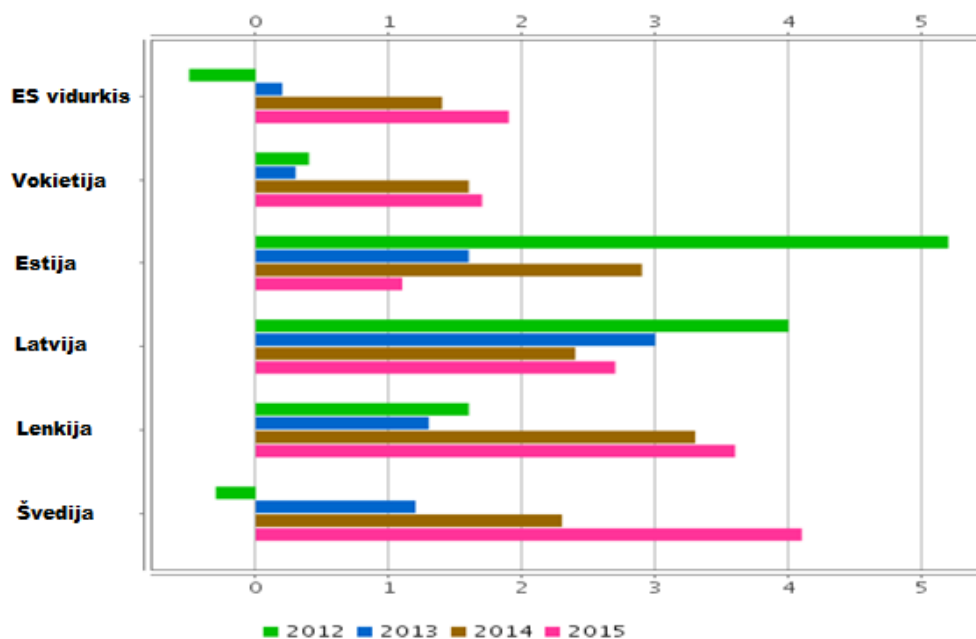
	<u>STRIPRYBĖS – ST</u>	<u>SILPNYBĖS – SI</u>
	<ol style="list-style-type: none"> 1. Nuolatinis darbuotojų poreikis. 2. Didelis investicijų srautas ir tarptautinių įmonių steigimasis šalyje. 3. Didelė svarba visam Lietuvos ūkiui. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Didelė elektros energijos kaina šalyje. 2. Mažas darbuotojų darbo užmokestis ūkio šakoje. 3. Orientacija į tradicinius, mažos pridėtinės vertės produktus.
<u>GALIMYBĖS – GA</u>	<u>ST - GA</u>	<u>SI - GA</u>
<ol style="list-style-type: none"> 1. Didėjantis įmonių pelningumas. 2. Eksporto galimybės į JAV bei į atsigaunančią ES rinką. 3. Didėjantis namų ūkių vartojimas 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Dėl didėjančio pelningumo, didinti gamybos apimtis ir pritraukti skirtingos kvalifikacijos darbuotojus. 2. Pritraukti investicijų iš naujų rinkų (JAV) bei didinti eksporto apimtis ES, skatinant šių šalių įmones investuoti Lietuvoje. 3. Pasinaudojant turima infrastruktūra ir ištekliais gaminti vis didesnę produktų skaičių ir juos realizuoti vietinėje ir išorinėje rinkose. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Realizuoti kuo daugiau produktų tose rinkose, kur gyventojų perkamoji galia didesnė ir kurie yra mažiau jautrūs produktų kainai. 2. Dėl mažesnių kaštų darbuotojų darbo užmokesčiui gaminti pigesnius, tačiau kokybiškus produktus ir juos parduoti užsienio rinkose. 3. Didėjant gyventojų vartojimui ir pajamoms didinti kasdienių produktų gamybą, skatinant įsigyti naujus produktus.
<u>GRĖSMĖS – GR</u>	<u>ST – GR</u>	<u>SI - GR</u>
<ol style="list-style-type: none"> 1. Sunkiai prognozuojamos rytų rinkos 2 Reikšmės šalies ūkiui praradimas. 3. Investicijų mažėjimas lyginant su kitomis ūkio šakomis. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Pritraukti darbuotojus iš rytų rinkų, kad šie perduotų žinias ir padėtų užmegzti ryšius su šių rinkų dalyviais. 2. Esant dideliam investicijų srautui, daugiau produktų realizuoti išorės, o ne vidaus rinkose. 3. Esant didelei ūkio šakos reikšmei skatinti vartojimą ir bendradarbiaujant su kitų ūkio šakų atstovais kurti bendrus projektus. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ieškoti energetinių išteklių tiekėjų skirtingose rinkose vengiant monopolijos apraiškų. 2. Didinti darbo užmokestį šakoje dirbantiems asmenims, kad ji taptų paklausesnė ieškant darbuotojų. 3. Apdirbamojoje gamyboje dirbantiems verslininkams labiau orientuotis į aukštesnę pridėtinę vertę kuriančius produktus ir pritraukti naujus investuotojus.

Galimybės

GA-1. Didėjantis įmonių pelningumas. Pagal statistikos departamento duomenis, Lietuvos apdirbamoji gamyba yra pelningiausia veikla Lietuvoje (Simėnas, D. 2015). Pagal 2015 metų pirmojo ketvirčio duomenis, ikimokestinis apdirbamosios gamybos įmonių pelnas sudarė 26,5 % visų ekonominių veiklų ikimokestinio pelno. O lyginant apdirbamosios gamybos visų 2015 metų ikimokestinį pelną su 2014 metų duomenimis, šis padidėjo beveik 74 %. Lietuvos pramonininkų konfederacijos Ekonominės ir socialinės verslo aplinkos skyriaus vadovo Juozapo M. Preikšos (2016) teigimu, pelningumo marža pasaulyje šioje ūkio šakoje svyruoja apie 15 %, Lietuvos atveju bendrasis apdirbamosios gamybos pelningumas 2015 metais siekė 17,5 % (Rutkauskaitė, R. 2016). Didėjant pelningumui, įmonės gali skirti daugiau lėšų savo infrastruktūros gerinimui. Be to, esant didesniai

pelningumui galima pritraukti daugiau investicijų, kurios savo ruožtu didina ekonominės veiklos konkurencingumą.

GA-2. Eksporto galimybės į JAV bei į atsigaunančią ES rinką. Šiuo metu ES derasi su JAV dėl didžiausios pasaulyje laisvos prekybos zonos sukūrimo – „Transatlantinės prekybos ir investicijų partnerystės“ susitarimo (angl. TTIP). Šio susitarimo esmė – visiškas muitų panaikinimas ir abipusis ES ir JAV produktų standartų pripažinimas, ypač maisto produktų rinkoje. Toks susitarimas turėtų žymiai palengvinti produktų Jungtinėse Amerikos Valstijose pardavimą. Tai teigiamai atsilieptų visam apdirbamosios gamybos ūkiui, nes būtų išplėstos eksporto rinkos (Europos Parlamentas. ES ir JAV prekybos susitarimo link. 2015). Be to, Europos Sąjungos šalys po truputį įveikia 2008 – 2009 metų ekonominės krizės padarinius ir pradeda rodyti pirmuosius atsigavimo ženklus. Reikėtų pabrėžti ir tai, kad didžiausios Lietuvos apdirbamosios gamybos eksporto partnerės Vokietija, Švedija, Lenkija, Latvija ir Estija rodo vienus iš didžiausių ekonomikos augimo tempų visoje Europoje (žr. 14 pav.). Dėl atsivėrusių naujų rinkų, apdirbamosios gamybos atstovai galėtų parduoti daugiau produkcijos.

14 pav. Ekonomikos augimo tempai Europoje 2012 – 2015 metais (Eurostat duomenys)

GA-3. Didėjantis namų ūkių vartojimas. Galima teigti, kad ES šalių namų ūkio vartojimas turi potencialą didėti. Analizuojant Eurostat pateiktus duomenis matyti, kad vartojimas Baltijos šalyse, ir tose šalyse, kurioje apdirbamosios gamybos atstovai eksportuoja didelę dalį produkcijos, didėja (žr. 7 lentelę). Lentelėje pateikti atitinkamų metų pirmojo ketvirčio, namų ūkių išlaidos vartojimui eurai vienam gyventojui.

7 lentelė. Namų ūkių vartojimas Europos šalyse 2011 – 2014 metais (Eurostat duomenys)

	2011. K1	2012. K1	2013. K1	2014. K1
Estija	1500	1600	1800	1900
Latvija	1400	1500	1700	1700
Lietuva	1400	1600	1700	1800
Lenkija	1500	1500	1600	1600
Vokietija	4100	4300	4300	4400
Švedija	4700	4800	5100	4900

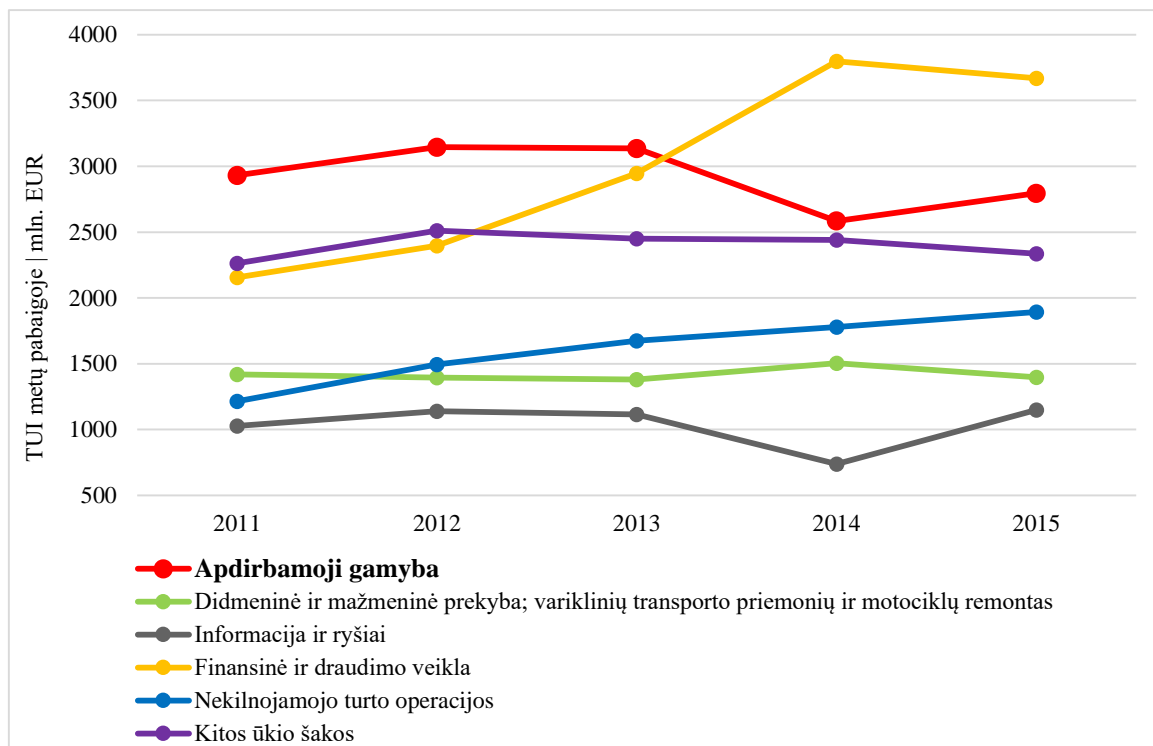
Analizuojant lentelėje pateiktus duomenis matyti, kad visose šalyse vartojimas linkęs didėti. Tai reiškia, kad gyventojui turi daugiau pajamų, kurias gali išleisti prekėms įsigyti. Vadinasi apdirbamosios gamybos produktų gamintojai gali pagaminti daugiau produkcijos, kurią turės galimybę lengviau realizuoti rinkoje.

Grėsmės

GR-1. Sunkiai prognozuojamos rytų rinkos. Nors ir teigiama, kad apdirbamoji gamyba turi ypač didelę svarbą Lietuvos ūkiui, šios ūkio šakos pelnas stipriai susijęs su eksportu. Be to ženkliai savo produkcijos dalį Lietuvos apdirbamosios gamybos atstovai parduoda Rusijoje ir kitose rytų rinkose. Teigiama, kad šiuo metu vykstant politiniams konfliktams rytuose, esant ekonominės sankcijoms Rusijai, dalis investuotojų praranda rinkas. Tačiau sunku nuspėti, kaip toliau vystysis Rusijos ir kitų rytų bloko šalių ekonomika. Manoma, kad toliau vykstant kariniams konfliktams, gali tapti sunkiau realizuoti produkciją šioje rinkoje, ne tik dėl įvairių sankcijų, tačiau ir dėl šių šalių nuvertėjusios valiutos.

GR-2. Reikšmės šalies ūkiui praradimas. Dėl ne itin didelio darbo užmokesčio, žr. silpnybes, ir ganėtinai sudėtingo, dažniausiai fizinio darbo, dalis darbuotojų gali persikvalifikuoti ir pereiti į kitas ūkio šakas, kuriose vyrauja mažesnio fizinio aktyvumo darbas (paslaugų sektorius) ar kuriose atlyginimai kur kas didesni (finansinių institucijų veikla).

GR-3. Investicijų mažėjimas lyginant su kitomis ūkio šakomis. Nors ir investicijos į apdirbamąją gamybą yra išties ženklios, tačiau paskutiniu metu jos šioje ūkio šakoje pradėjo mažėti (žr. 15 pav.) ir priedą nr. 2.

15 pav. Investicijos pagal ekonomines veiklas Lietuvoje 2011 – 2015 metais (sudaryta pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis)

Be to, kai kuriose kitose ūkio šakose investicijos kaip tik didėja. Vienas iš pavyzdžių - finansinė ir draudimo veikla. Galima teigti, kad jei investicijos didės kitose ūkio šakose, apdirbamoji gamyba gali prarasti savo reikšmę šalies ūkyje. Reikšmės praradimas reikštų, kad valstybė gerintų tų ūkio šakų infrastruktūrą, kuriose daugiau investuojama ir kurios yra gyvybingesnės. Taigi kyla grėsmė, kad bus mažiau vystoma apdirbamosios gamybos infrastruktūra.

Stiprybės

ST-1. Nuolatinis darbuotojų poreikis. Šią ekonominę veiklą sudaro kelios veiklos rūšys. Remiantis Lietuvos darbo biržos duomenimis, įmonės užsiimančios apdirbamoji gamyba 2015 metais pateikė daugiausiai darbo pasiūlymų. Todėl tai ekonominė veikla, kurioje nuolat reikia skirtingų profesijų ir išsilavinimo atstovų. Kaip teigiama LDB pranešime, apdirbamojoje gamyboje dirba 60 proc. kvalifikuotų darbininkų, 27 proc. nekvalifikuotų darbininkų ir 13 proc. aukštąjį išsilavinimą turinčių specialistų. Dėl didelio poreikio skirtingų profesijų ir kvalifikacijos atstovų, darbuotojams dirbantiems sektoriuje lengviau pakilti karjeros laiptais, o tai lemia darbuotojų norą dirbti ūkio sektoriuje.

ST-1. Didelis investicijų srautas ir tarptautinių įmonių steigimasis šalyje. Pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis, apdirbamoji gamyba yra viena iš ūkio šakų Lietuvoje, kuri gauna daugiausiai tiesioginių užsienio investicijų (žr. 15 pav.). Paveiksle įtrauktos visos ūkio šakos, į kurias investicijos siekia bent 1000 mln. € per metus; šio skaičiaus nesiekiančios ūkio šakos įtrauktos į apibendrintą rodiklį (grafike – „Kitos ūkio šakos“). Kaip matoma pagal paveikslo duomenis, investicijos į apdirbamoji gamyba iki 2013 metų buvo didžiausios, o nuo 2013 – 2015 ši ūkio šaka yra antroje vietoje pagal

investicijų kiekį. Pabrėžtina ir tai, kad apdirbamoji gamyba yra vienintelė pramonės šaka, kuri per metus gauna bent 100 mln. € investicijų. Dėl šalyje veikiančių tarptautinių organizacijų: „Schmitz Cargobull“, „Peikko“ ar „Phillip Morris“ ir kt. didėja ūkio šakos konkurencingumas. Tyrimo metu analizuoti duomenis, tik patvirtina teorinėje dalyje išryškėjusiai tendencijai, jog didelis investicijų srautas ūkio šakoje dažnai lemia didesnę ūkio šakos konkurencingumą. Atliktame tyrime Cushman & Wakefield“ (2015) Lietuva vertinama, kaip itin palanki teritorija užsiimantiems pramonine veikla. Pagal aukšto augimo teritorijų (angl. – high growth location) rodiklį, visame pasaulyje Lietuva vertinama 4-oje vietoje (Invest in Lithuania. Manufacturing). Be to, investicijų svarbą apdirbamosios gamybos konkurencingumui galima įžvelgti ir pagal gerėjančius ekonominius rodiklius. Kaip teigiama LR finansų ministerijos 2016 - 03 - 18 ataskaitoje, 2015 metais apdirbamosios gamybos produkcijos mastai išaugo 2,5 %. Remiantis statistikos departamento verslo tyrimų duomenimis, kas trečia verslo įmonėje dirbanti ūkio šakoje prognozuoja gamybos augimą, o pesimistiškai vertinančių apdirbamosios gamybos kaip ūkio šakos augimą vertinančių sumažėjo. Taigi investicijos, nors ir esant išorinėms grėsmėms, padeda pasiekti didesnę ūkio šakos konkurencingumą. Esant didesnėms investicijoms ir šalyje veiklą vykdant tarptautinėms organizacijoms, apdirbamoji gamyba tampa dar svarbesne šalies ekonomikoje.

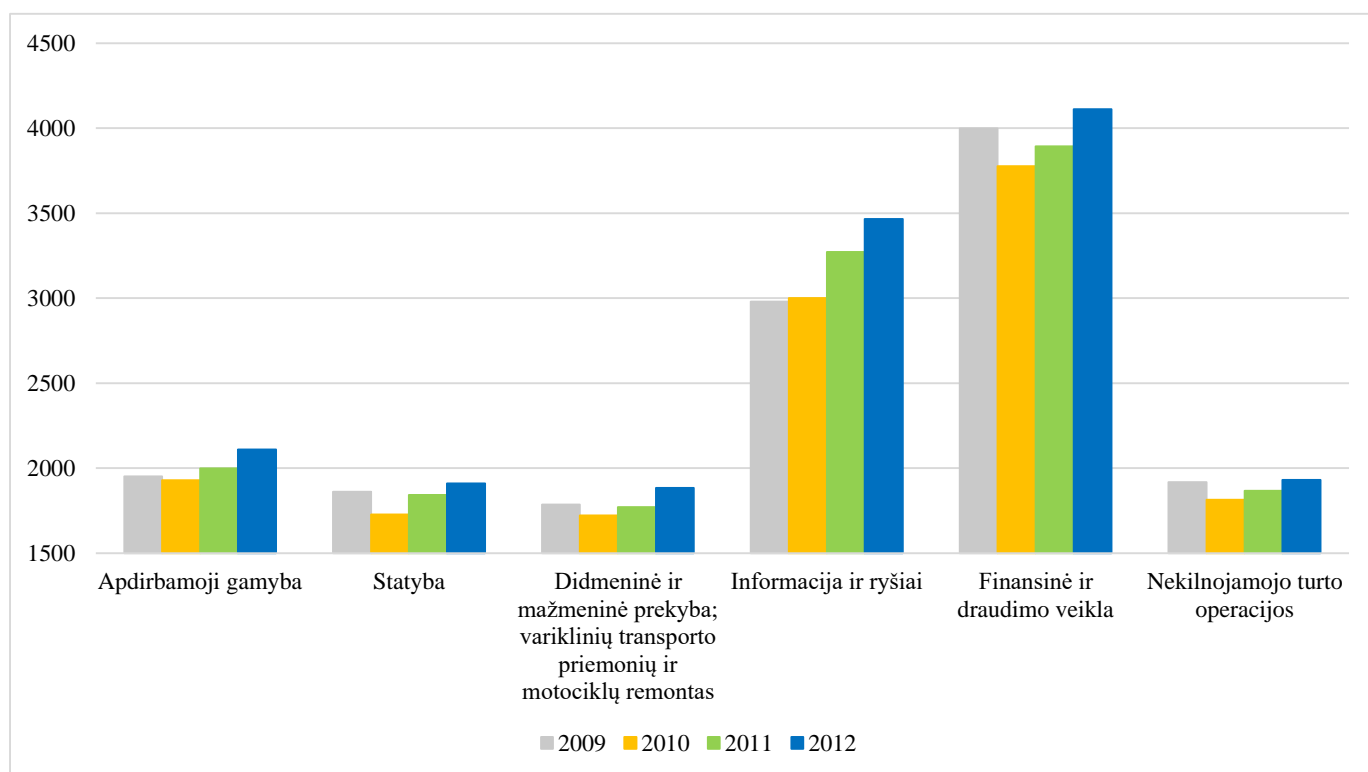
ST-3. Didelė svarba visam Lietuvos ūkiui. Apdirbamoji gamyba Lietuvoje yra viena iš pagrindinių pramonės šakų. Remiantis statistikos departamento duomenimis, apdirbamosios gamybos gaminiai sudaro itin ženklią viso Lietuvos eksporto dalį. Kaip teigia Indrė Genytė-Pikčienė DNB vyriausioji analitikė, apdirbamoji gamyba yra ta sritis, kuri Lietuvos ekonomiką traukia į priekį. Dėl šios priežasties, ši pramonės šaka yra patraukli investuotojams. Dėl didelių gamybos apimčių Lietuvoje puikiai išvystyta reikalinga infrastruktūra vystyti apdirbamosios gamybos veiklą.

Silpnybės

SI-1. Didelė elektros energijos kaina šalyje. Kaip teigiama Lietuvos laisvosios rinkos instituto pranešime „Lietuvos pramonei – kone brangiausia energija ES“ (Šilėnas, Ž. 2015), Lietuvos pramoninkai už elektros energiją moka ko ne daugiausiai tarp visų Europos Sąjungos šalių. Pabrėžiama, kad elektros energija Europoje brangesnė tik Italijoje. Pagal Eurostat duomenis, įmonėms Suomijoje, Lenkijoje ar Estijoje kilovatvalandė kainuoja atitinkamai apie 5 euro ct/kWh, 7 euro ct/kWh ir 8 euro ct/kWh, o elektros energijos vidutinė kaina visoje ES yra apie 9 ct/kWh. Tuo tarpu Lietuvoje, viena kilovatvalandė vidutiniškai kainuoja apie 11 – 12 ct. Dėl didesnės elektros energijos kainos, išauga produkcijos kaina ir todėl sunkiau konkuruoti su kitų šalių gamintojais.

SI-2. Mažas darbuotojų darbo užmokestis ūkio šakoje. Darbo užmokestis apdirbamojoje gamyboje yra lyginamas su tomis ūkio šakomis, kuriose yra ženklus tiesioginių užsienio investicijų skaičius. Remiantis statistikos departamento duomenimis, žmonės dirbantys apdirbamojoje gamyboje gauna ganėtinai nedidelį darbo užmokestį (žr. 16 pav.).

Kaip matoma pagal paveikslo duomenis, apdirbamojoje gamyboje darbo užmokestis linkęs kilti, tačiau tokią pačią tendenciją galima išvelgti ir kitose analizuojamose ekonominėse veiklose. Kaip iliustruojama 15 paveiksle, paskutiniuoju laikotarpiu itin stipriai investuojama į finansinę ir draudimo veiklą, o analizuojant 16 paveikslą matyti, kad šioje šakoje vyrauja ko ne dvigubai didesnis darbo užmokestis, nei apdirbamojoje gamyboje. Ženkliai didesnis atlyginimas matomas ir informacijos ir ryšių ūkio šakoje. Todėl apdirbamojoje gamyboje dirbantiems verslininkams yra sunkiau pritraukti naujus darbuotojus.

16 pav. Darbo užmokestis pagal ekonomines veiklas Lietuvoje 2009 – 2012 metais (sudaryta pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis)

SI-3. Orientacija į tradicinius, mažos pridėtinės vertės produktus. Apdirbamoji gamyba dažniausiai suvokiama, kaip tradicinė pramonė, kuri nekuria tokios didelės pridėtinės vertės. Dėl šios priežasties investuotojams patrauklesnės atrodo tos rinkos, kurios kuria didesnę pridėtinę vertę.

4.1.2. Apdirbamosios gamybos GGSS analizė Latvijoje

Kalbant apie apdirbamosios gamybos, kaip ekonominės veiklos galimybes, grėsmės, stiprybes ir silpnybes Latvijoje, galima išvelgti nemažai panašumų lyginant su Lietuva. 8 lentelėje yra pateikta apdirbamosios gamybos Latvijoje GGSS analizė.

8 lentelė. Apdirbamosios gamybos Latvijoje GGSS analizė (sudaryta darbo autoriaus)

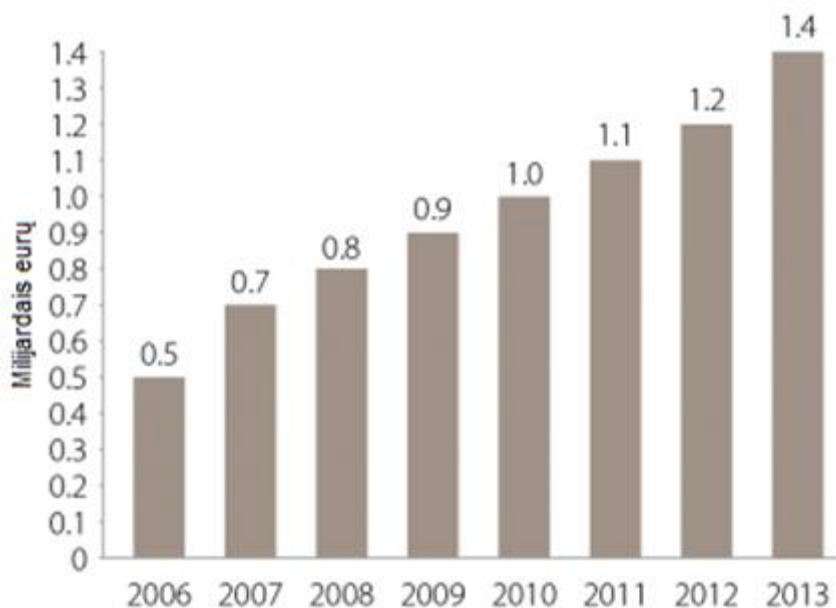
	<u>STRIPRYBĖS – ST</u>	<u>SILPNYBĖS – SI</u>
	<ol style="list-style-type: none"> 1. Vietinių gamintojų gebėjimas pagaminti visą produktą vietinėje rinkoje. 2. Didelis ekonominės veiklos pelningumas. 3. Latvijos geografinė padėtis ir turima infrastruktūra. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Priklausomybė nuo pardavimų apimčių užsienio rinkose bei žaliavų kainų. 2. Mažas darbo našumas. 3. Didelės energetinių išteklių kainos.
<u>GALIMYBĖS – GA</u>	ST - GA	SI - GA
<ol style="list-style-type: none"> 1. Laisvosios ekonominės zonos (LEZ). 2. Eksporto galimybės į ES ir JAV rinkas. 3. Gausus investicijų kiekis ūkio šakoje. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Naudojantis LEZ privalumais ir bendradarbiaujant su kitais gamintojais gaminti baigtinius produktus. 2. Bendradarbiaujant su užsienio investuotojais eksportuoti Latvijoje pagamintą produkciją naujose rinkose. 3. Naudojantis šalies geografinė padėtimi ir turima infrastruktūra pozicionuoti šalį, kaip puikią vietą investicijoms ir apdirbamosios gamybos produktų gamybai. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Sudaryti apibusią partnerystę tarp investuotojų ir apdirbamosios gamybos konkurencingumu suinteresuotų asmenų. 2. Eksportuojant produktus į rinkas, kuriose gyventojų perkamoji galia didesnė, didinti gaminių kainas kartu didinti darbo našumą. 3. Pritraukiant daugiau TUI gaminti inovatyvius produktus ir dėl didesnių jų pardavimų padengti nuostolius kilusius dėl didelių kaštų energetiniams ištekliams.
<u>GRĖSMĖS – GR</u>	ST - GR	SI - GR
<ol style="list-style-type: none"> 1. Kvalifikuotos darbo jėgos mažėjimas. 2. Reikšmės šalies ūkiui praradimas. 3. Sunkiai prognozuojamos rytų rinkos 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Naudojantis vadybiniais ir technologiniais gebėjimais pagaminti vienodą produkcijos kiekį turint mažesnį darbuotojų skaičių. 2. Nuolat gaunant TUI vystyti apdirbamosios gamybos infrastruktūrą pritraukiant užsienio įmones ir sudarant tinkamas sąlygas vietinėms įmonėms vykdyti veiklą šioje ūkio šakoje. 3. Naudojantis gera šalies geografinė padėtimi daugiau produkcijos realizuoti ES ir naujose rinkose 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Labiau orientuotis į užsienio rinkas ir stengtis pritraukti darbo jėgą iš tų šalių, į kurias daugiausiai eksportuojama. 2. Didinti darbo užmokestį šioje ūkio šakoje dirbantiems darbuotojams, taip užtikrinant, kad ši ūkio šaka išliktų paklausī ieškantiems darbo. 3. Ieškant naujų prekybinių partnerių naujose rinkose taip pat ieškoti partnerių galinčių tiekti energetinius išteklius.

Galimybės

GA-1. Laisvosios ekonominės zonos (LEZ). LEZ Latvijoje yra išsidėsčiusios keturiuose šalies miestuose - Rygoje, Ventspilyje, Liepojoje ir Daugpilyje. Šios zonos yra laikomos, kaip vienos iš pagrindinių investicijas pritraukiančių formų, nes jose investuotojai (tiek vietiniai, tiek užsienio) gali vykdyti mažiau apmokestinamą ekonominę veiklą. Tai yra vienas iš būdų didinti apdirbamosios gamybos ir kitų ekonominių veiklų konkurencingumą. Dėl mokesčių lengvatų investuotojai noriai vykdo savo veiklą ir plėtoja verslą. Tai didina investicijas ūkio šakoje, be to, dėl didesnio verslininkų skaičiaus ir konkurencijos ūkio šakoje gerėja produktų kokybė

GA-2. Eksporto galimybės į ES ir JAV rinkas. Kaip ir visoms Europos Sąjungos šalims, Latvijai gali atsirasti galimybė realizuoti savo produktus naujoje rinkoje – JAV. Tiesa, tam būtinas sėkmingas dvišalis TTIP susitarimas tarp ES ir JAV. Jei tai įvyktų, Latvijos apdirbamojoje gamyboje dirbantys verslininkai galėtų be didelių apribojimų parduoti savo produktus Jungtinėse Amerikos Valstijose. Europos Sąjungoje esant laisvam prekių ir paslaugų judėjimui, nėra jokių maito mokesčių ar kitokių tarifų ribojančių prekybą. Todėl realizuoti produktus šioje rinkoje nėra sudėtinga. Pastaruoju metu ES rinka rodo akivaizdžius atsigavimo ženklus: vartojimo didėjimas, BVP augimas ir t.t. Produktų pardavimas šalyse, kuriose gyventojų perkamoji galia didesnė, įprastai reiškia, kad didesnes galimybes parduoti produktus didesniais kiekiais ir didesne kaina, nes pirkėjai mažiau jautrūs kainos pokyčiams.

GA-3. Gausus investicijų kiekis ūkio šakoje. Remiantis Latvijos banko duomenimis, apdirbamąją gamybą Latvijoje pasiekia didelis kiekis investicijų (žr. 17 pav.).

17 pav. Tiesioginės užsienio investicijos apdirbamosios gamybos veikloje Latvijoje (Latvijos banko duomenys)

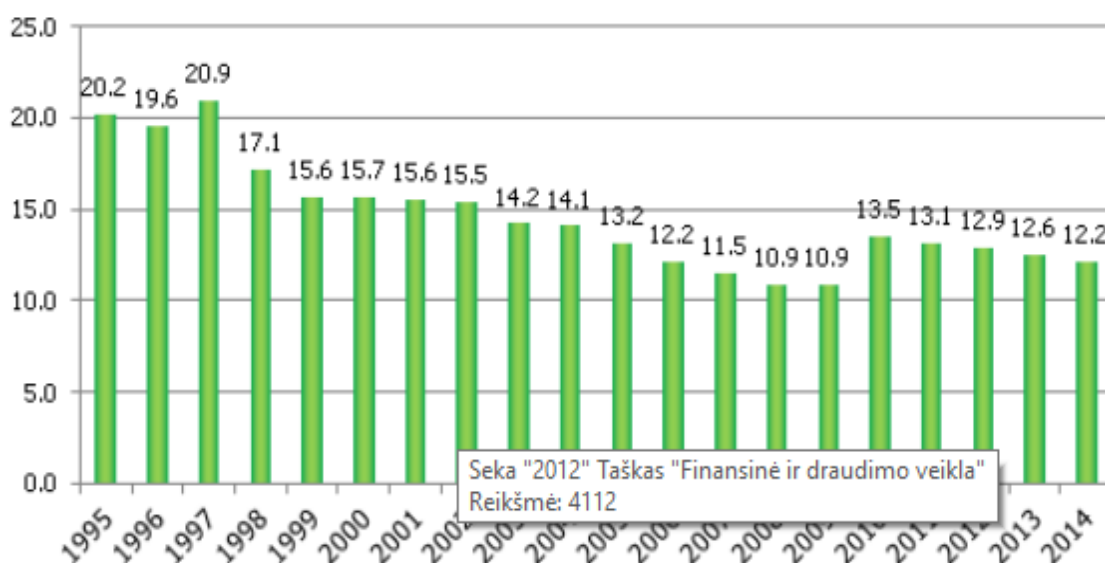
Pagal paveiksle pateiktus duomenis matyti, kad apdirbamoji gamyba sulaukia ne tik daug investicijų, tačiau pačių investicijų skaičius ženkliai auga. Palyginimui nuo 2006 iki 2013 metų investicijų skaičius išaugo ko ne tris kartus. Latvijos banko atstovų teigimu, investicijų srautas neturėtų mažėti ir toliau. Latvijoje pradėjo veiklą tokios tarptautinės kompanijos, kaip: Schneider Electric, Statoil Fuel & Retail, Generex Biotechnology, Cemex ir kt. Todėl tiesioginių užsienio investicijų gausą galima laikyti, kaip svarbią stiprybę vystant Latvijos apdirbamosios gamybos ūkį. Esant tokiam investicijų srautui apdirbamojoje gamyboje atsiranda daugiau technologinių naujovių, kurios didina produkcijos konkurencingumą. Padidėjęs šakos konkurencingumas reikštų dar didesnes investicijas. Be to, padidėtų šalyje pagamintų šios ekonominės veiklos atstovų produkcijos žinomumas.

Grėsmės

GR-1. Kvalifikuotos darbo jėgos mažėjimas. Nuo pat nepriklausomybės atgavimo Latvijos gyventojų skaičius mažėja kiekvienais metais. Pavyzdžiui, 2009 metais Latvijoje gyveno 2141669 gyventojas, o 2016 – taisiais beveik 200 tūkst. mažiau - 1986173 gyventojai. Kaip teigia ekonomistai, ir toliau bus fiksuojamas gyventojų mažėjimas. Gyventojų mažėjimas tiesiogiai atsiliepia darbingo amžiaus darbuotojų pasiūlai. Pastebėta, kad Latvijoje daugėja gyventojų su aukštuoju išsilavinimu, tačiau ženkliai mažėja vidutinės ir mažos kvalifikacijos darbuotojų. Tokios tendencijos prognozuojamos ir toliau. Kadangi apdirbamojoje gamyboje dirba daug vidutinės ir žemesnės kvalifikacijos gyventojų šioje ekonominėje veikloje dirbantiems verslininkams kyla grėsmė nesurasti reikiamų darbuotojų. Tai

mažintų šakos konkurencingumą, lyginant su kitomis ekonominėmis veiklomis, kuriose reikalingi tik aukštos kvalifikacijos darbuotojai. Be to, gali sumažėti apdirbamosios gamybos produktų pagamintų Latvijoje konkurencingumas lyginant su analogiškais produktais pagamintais kitose šalyse (EURES, Labour market informatikon).

GR-2. Reikšmės šalies ūkiui praradimas. Įvykus tokiam scenarijui, investuotojai bus mažiau linkę investuoti šioje ūkio šakoje, o tai mažins įmonių ir pagamintų produktų konkurencingumą. Pagal statistinius duomenis (žr. 18 pav.), apdirbamosios gamybos dalis bendroje pridėtinėje vertėje šalyje mažėja.

18 pav. Apdirbamosios gamybos kuriama pridėtinė vertė pagal bendrą šalies BVP Latvijoje, 1995 – 2014 metais (Latvijos statistikos departamentas)

Lyginant 1995 metus su 2014 – ais, apdirbamosios gamybos dalis sumažėjo ko ne dvigubai. Latvijos banko ekonomistas Igors Kasjanovs teigia, kad šiuo metu ekonominių veiklų, kaip prekyba, nekilnojamo turto veikla ar transportas reikšmė išaugo. Tai aiškinama tuo, kad Baltijos šalys atgavusios nepriklausomybę ir norėdamos integruotis į ES, turėjo pakeisti ekonominę sistemą ir struktūrą. Būtent prieš tai paminėtos veiklos didina šalies sukuriama bendrą pridėtinę vertę ir todėl santykinai mažėja apdirbamosios gamybos dalis bendrame šalies ūkyje. Vis dėlto ir antrajame XXI amžiaus dešimtmetyje Latvijoje apdirbamosios gamybos dalis mažėja. Vadinasi, kad ji neauga taip sparčiai, o ir traukiasi lyginant su kitomis ūkio šakomis. Todėl kyla grėsmė, kad apdirbamoji gamyba praras svarbą šalies ūkiui. Tai reikštų mažesnes investicijas į ūkio šakos infrastruktūrą; sumažėtų darbo paklausa šioje ūkio šakoje.

GR-3. Sunkiai prognozuojamos rytų rinkos. Šią grėsmę galima pritaikyti visoms Baltijos šalims, nes visos eksportuoja ganėtinai nemažą kiekį produkcijos į Rusiją ir kitas rytų rinkas.

Stiprybės

ST-1. Vietinių gamintojų gebėjimas pagaminti visą produktą vietinėje rinkoje. Kaip teigia Kasjanovs, pramoninių produktų gamyboje įprasti keli gamybos etapai. Ekonomisto teigimu, Latvijos apdirbamoji gamyba stipri tuo, kad šakoje dirbantys gamintojai įprastai geba pagaminti produktą naudojantis tik vietiniais ištekliais. Vadinasi, dažniausiai visas produktas pagaminamas Latvijoje, negaminant atskirų jo dalių kitose šalyse, dėl kaštų taupymo ar dėl geresnės kokybės užsienio rinkose.

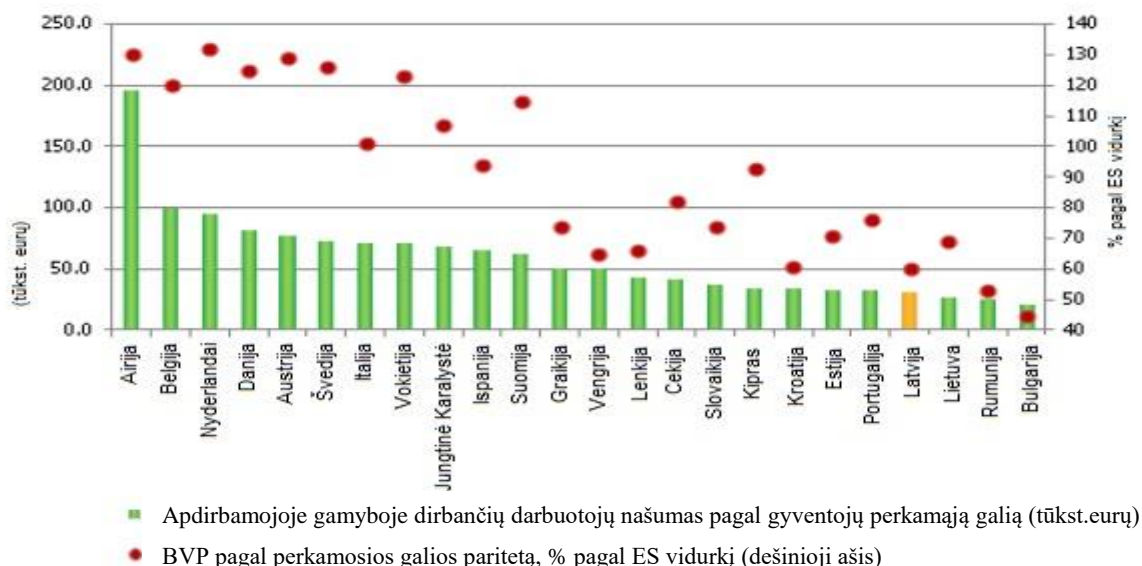
ST-2. Didelis ekonominės veiklos pelningumas. Pagal Latvijos statistikos departamento duomenis (Enterprise Finances – Key Indicators. 2015) apdirbamoji gamyba Latvijoje 2014 metais buvo pati pelningiausia veikla (žr. 3 priedą). Lyginant apdirbamosios gamybos pelningumą su bendru pelningumu, analizuojama ekonominė veikla sudarė apie 22 %. Todėl galima spręsti, kad ūkio šaka yra išties konkurencinga, o jose dirbančios įmonės šaliai atneša ekonominę naudą. Dėl šių priežasčių ši ekonominė veikla turėtų būti patraukli investuotojams.

ST-3. Latvijos geografinė padėtis ir turima infrastruktūra. Šalis yra išsidėsčiusi strategiškai patogioje geografinėje vietovėje. Latvija ribojasi su Baltijos šalimis, taip pat su rytų šalimis: Rusija ir Baltarusija. Todėl Latvija - tranzito šalis, nesunkiai galinti eksportuoti savo produkciją bei kurti prekybinius ryšius tiek su Rusija bei Azijos šalimis, tiek ir tolimesnėmis ES kaimynėmis. Latvija turi tris jūrų uostus, gerai išplėtotą geležinkelių tinklą, kurio vėžios sujungtos su Europos ir centrinėmis Azijos šalimis. Šioje šalyje yra vystomas Rail Baltica projektas, kuris dar labiau pagerins susisiekimą su Baltijos šalimis, Suomija, Lenkija, Vokietija.

Silpnybės

SI-1. Priklausomybė nuo pardavimų apimčių užsienio rinkose bei žaliavų kainų. Galima teigti, kad didžioji dalis apdirbamosios gamybos sektoriuje pagamintų produktų yra parduodami eksporto rinkose. Taip pat šią ekonominę veiklą Latvijoje veikia žaliavų kainos šalyje. Dėl šių priežasčių svyruoja pagamintų produktų kainos (Latvijos, Lietuvos ir Baltarusijos pasienio regionų patrauklumo franšizavimui tyrimo ataskaita. 2014).

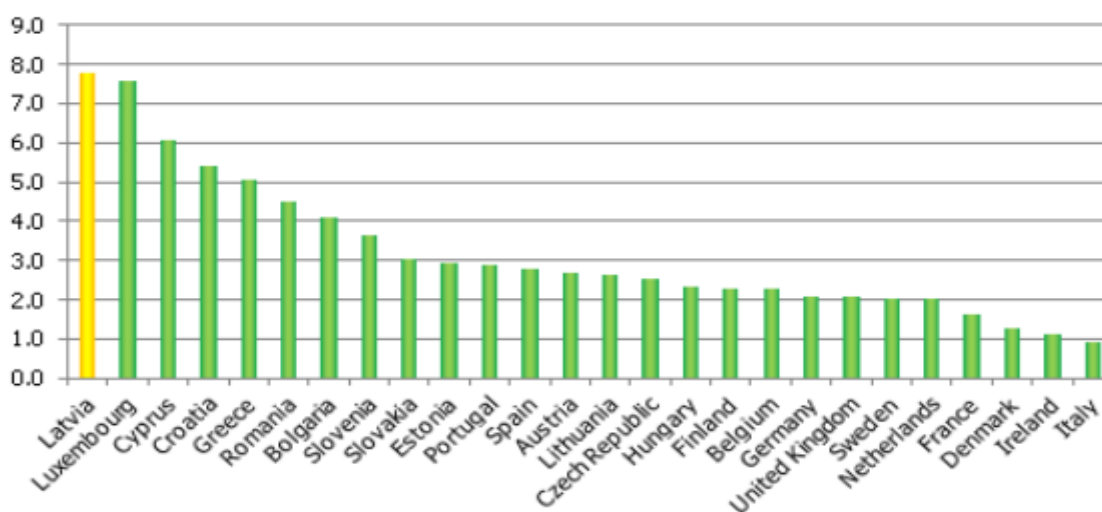
SI-2. Mažas darbo našumas. Apdirbamosios gamybos sektoriuje dirbantys asmenys dirba gana neproduktyviai. Remiantis Eurostat duomenimis (2015), tarp visų Europos sąjungos šalių Latvijos darbuotojai šiame sektoriuje yra vieni iš neproduktyviausių. Vadinasi, per tą patį laiką Latvijos darbuotojai pagamina mažesnę kiekį produkcijos, nei kitų ES šalių darbuotojai (žr. 19 pav.).

19 pav. Europos šalių darbuotojų produktyvumas (Eurostat duomenys)

Remiantis Latvijos banko ataskaita, Latvijoje gaunama parama iš ES fondų, kitokio tipo investicijos nėra išnaudojamos taip efektyviai, kaip planuota. Todėl sunkiau pritaikyti inovacijas ir naujas technologijas tiesiogiai gaminant produktus. Minėtoje ataskaitoje pabrėžiama, kad Latvijoje esą nemažai tobulintinių dalykų švietimo ir sveikatos apsaugos sistemose. Pagal pasaulinį šalių konkurencingumo indeksą (angl. – global competitiveness index), Latvijoje sveikatos apsauga vertinama, kaip viena iš prasčiausių visoje Europos Sąjungoje (lenkiama tik Rumunija). Švietimo sistemoje taip pat esą taisytinių dalykų, tačiau pastaroji pagal tą patį indeksą vertinama šiek tiek žemiau, nei ES vidurkis.

SI-3. Didelės energetinių išteklių kainos. Anot Latvijos banko, energetinių išteklių kainos yra vienos iš didesnių visoje Europos sąjungoje. 20 pav. pateikta išlaidų dalis (%) nuo apyvartos skiriama energetiniams ištekliams, 2012 metais.

20 pav. Energetinių išlaidų kainos nuo apdirbamosios gamybos įmonių visos pridėtinės vertės (Latvijos banko duomenys)

Kainų svyravimams įtakos turi tiekėjai bei įvairūs reguliavimai. Pagal pateiktus diagramos duomenis matoma, kad intensyviausiai energetinius šaltinius naudoja tokios apdirbamosios gamybos veiklos, kaip medinių gaminių gamyba, chemijos pramonė, įvairių konstrukcinių produktų gamyba. Pagal pateiktus duomenis matyti, kad apdirbamosios gamybos ekonominėje veikloje dirbantys verslininkai energetiniams ištekliams išleidžia daugiausiai tarp nurodytų šalių. Įprastai, didesnė išteklių kaina, reiškia didesnę galutinių produktų kainą.

4.1.3. Apdirbamosios gamybos GGSS analizė Estijoje

9 lentelėje yra pateikta apdirbamosios gamybos Estijoje GGSS analizė. Tolimesniuose skyrelio poskyriuose yra aprašomos galimybės, grėsmės, stiprybės ir silpnybės. Pagal tai yra apibrėžtos strategijos, kurių turėti imtis apdirbamosios gamybos atstovai išvengiant grėsmių ir išnaudojant galimybes.

9 lentelė. Apdirbamosios gamybos GGSS analizė Estijoje (sudaryta darbo autoriaus)

	<u>STRIPRYBĖS – ST</u>	<u>SILPNYBĖS – SI</u>
	<ol style="list-style-type: none"> 1. Mažos elektros energijos kainos 2. Didelė svarba visam Estijos ūkiui 3. Aukštos kvalifikacijos darbo jėga 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Orientacija į mažos pridėtinės vertės produktus. 2. Nedidelis darbuotojų darbo užmokestis ūkio šakoje. 3. Maža vidaus rinka.
<u>GALIMYBĖS – GA</u>	ST - GA	SI - GA
<ol style="list-style-type: none"> 1. Didėjantis apdirbamosios gamybos produktų eksportas. 2. Atsigaunanti ES rinka. 3. Eksporto galimybės naujose rinkose 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Naudojantis mažomis energetinių išteklių kainomis ir mažinant produkcijos gamybos kaštus, realizuoti produktus užsienio rinkose. 2. Pasinaudojant turima infrastruktūra ir ištekliais toliau gaminti aukštos kokybės produktus ir juos parduoti atsigaunančioje ES rinkoje. 3. Naudojant kvalifikuotą darbo jėgą pagaminti inovatyvius produktus ir juos parduoti naujose rinkose. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Didinant eksporto apimtį ir naudojantis masto ekonomija parduoti mažos pridėtinės vertės produktus šiems produktams paklausiose rinkose. 2. Gaminant produktus pigesniais kaštais, konkuruoti su ES gamintojais, kurie parduoda produktus didesnėmis kainomis. 3. Atsivėrus naujoms rinkoms, neutralizuoti mažos vietinės rinkos silpnybę.
<u>GRĖSMĖS – GR</u>	ST - GR	SI - GR
<ol style="list-style-type: none"> 1. Darbo jėgos trūkumas. 2. Sunkiai prognozuojamos rytų rinkos. 3. Mažėjanti sektoriaus svarba dėl kaimyninių šalių konkurencijos. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Naudojantis maža energetinių išteklių kaina, didinti darbo užmokestį darbuotojams, pritraukiant naują darbo jėgą. 2. Mažinti eksportą rytų rinkose ir stengtis daugiau produktų realizuoti vietinėje rinkoje. 3. Gaminant aukštos kokybės ir inovatyvius produktus, orientotis į kokybę ir technologijas vertinantį pirkėją. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Turint tik aukštos kvalifikacijos darbuotojus pereiti tik prie aukštą pridėtinę vertę kuriančių produktų. 2. Gebant pagaminti produktus pigiau, realizuoti juos tose rinkose, kur pragyvenimo lygis aukštesnis 3. Kurti tik naujų technologijų, inovatyvius produktus, kurie sudomintų, tiek vietinės, tiek išorinės rinkos pirkėjus.

Galimybės

GA-1. Didėjantis apdirbamosios gamybos produktų eksportas. Eksporto rodikliai Estijoje didėjo nuo 4875,8 mln. € 2013 metais, iki 5293,4 mln. € 2015 metais. Procentines eksporto reikšmes galima matyti 10 lentelėje. Lentelėje naudojami Estijos statistikos departamento duomenys.

10 lentelė. Eksportas Estijoje pagal ekonomines veiklas (Estijos statistikos departamento duomenys)

Metai	2013	2014	2015
Apdirbamoji gamyba	6,97%	7,38%	7,58%
Statybos	4,23%	3,89%	4,25%
Didmeninė ir mažmeninė prekyba; motorinių transporto priemonių remontas	4,74%	4,96%	4,68%
Transportas ir saugojimas	32,68%	30,54%	29,61%
Informacija ir ryšiai	8,85%	9,53%	10,40%
Profesinė, mokslinė ir techninė veikla	5,17%	5,20%	5,91%
Administracinė ir aptarnavimo veikla	6,64%	7,02%	5,89%
Kitos veiklos	30,71%	31,48%	31,68%

Kaip matoma pagal lentelės duomenis, apdirbamoji gamyba užima ganėtinai nemažą eksporto dalį tarp visų ekonominių veiklų. Svarbu paminėti ir tai, kad kai kurių kitų ekonominių veiklų eksporto apimtys sumažėjo, tuo tarpu apdirbamosios gamybos apimtys per keletą metų padidėjo 0,61 procentinio punkto. Tai galima laikyti ženkliu pokyčiu atsižvelgiant į ūkio šakos dydį. Jei apdirbamosios gamybos pramonėje dirbantys verslininkai ir toliau gebės didinti eksporto apimtis, turėtų didėti naujų darbuotojų ir technologijų poreikis, taip pat galima sulaukti daugiau investicijų.

GA-2. Atsigaunanti ES rinka. Kaip ir Lietuvos bei Latvijos apdirbamosios gamybos atveju, taip ir analizuojant Estiją, tai yra viena iš svarbiausių galimybių. Pabrėžtina tai, kad esant ekonominiam pakilimui Europos Sąjungos šalyse, atsiranda daugiau galimybių eksportuoti savo produktus ES rinkoje.

GA-3. Eksporto galimybės naujose rinkose. Kaip yra aprašyta 4.1.1. ir 4.1.2. skyreliuose, ES narės derasi su JAV dėl prekybinių apribojimų panaikinimo. Jei susitarimas būtų sėkmingas, Estijos apdirbamosios gamybos verslininkai taip pat turėtų galimybes patekti į šią rinką.

Grėsmės

GR-1. Darbo jėgos trūkumas. Pagal Estijos statistikos departamento duomenis (prieiga internete: <https://www.stat.ee/29908>), 2011 – 2015 metų laikotarpiu, Estijoje kiekvienais metais mažėjo beveik po 5000 gyventojų. 2011 metais Estijoje gyveno 1329660 gyventojų, o 2015 Estijoje gyveno 1313271 gyventojas. Mažėjant bendram gyventojų skaičiui, mažėja ir specialistų galinčių dirbti apdirbamosios gamybos pramonėje. Estija - viena iš mažesnių ES šalių, tačiau gyventojams mažėjant dar labiau, gali pritrūkti kvalifikuotos darbo jėgos gebančios dirbti šiame sektoriuje. Todėl norint sėkmingai konkuruoti su kitomis šalimis, būtina imtis priemonių gerinant šalies demografinius duomenis.

GR-2. Sunkiai prognozuojamos rytų rinkos. Apdirbamosios gamybos Estijoje grėsmės taip pat priklauso nuo kaimyninių šalių. Analizuojant statistinius duomenis paaiškėjo, kad šio ūkio sektoriaus sėkmė Estijoje priklauso nuo eksporto apimčių. Galima teigti, kad šioje ekonominėje veikloje dirbantys Estijos verslininkai dalį savo produkcijos eksportuoja ir į rytų šalis, o viena iš pagrindinių importuotojų

– Rusija. Todėl priklausomai nuo politinių ir ekonominių sprendimų Rusijoje ir ES sprendimų Rusijos atžvilgiu, gali keistis ir apdirbamosios gamybos reikšmė Estijoje.

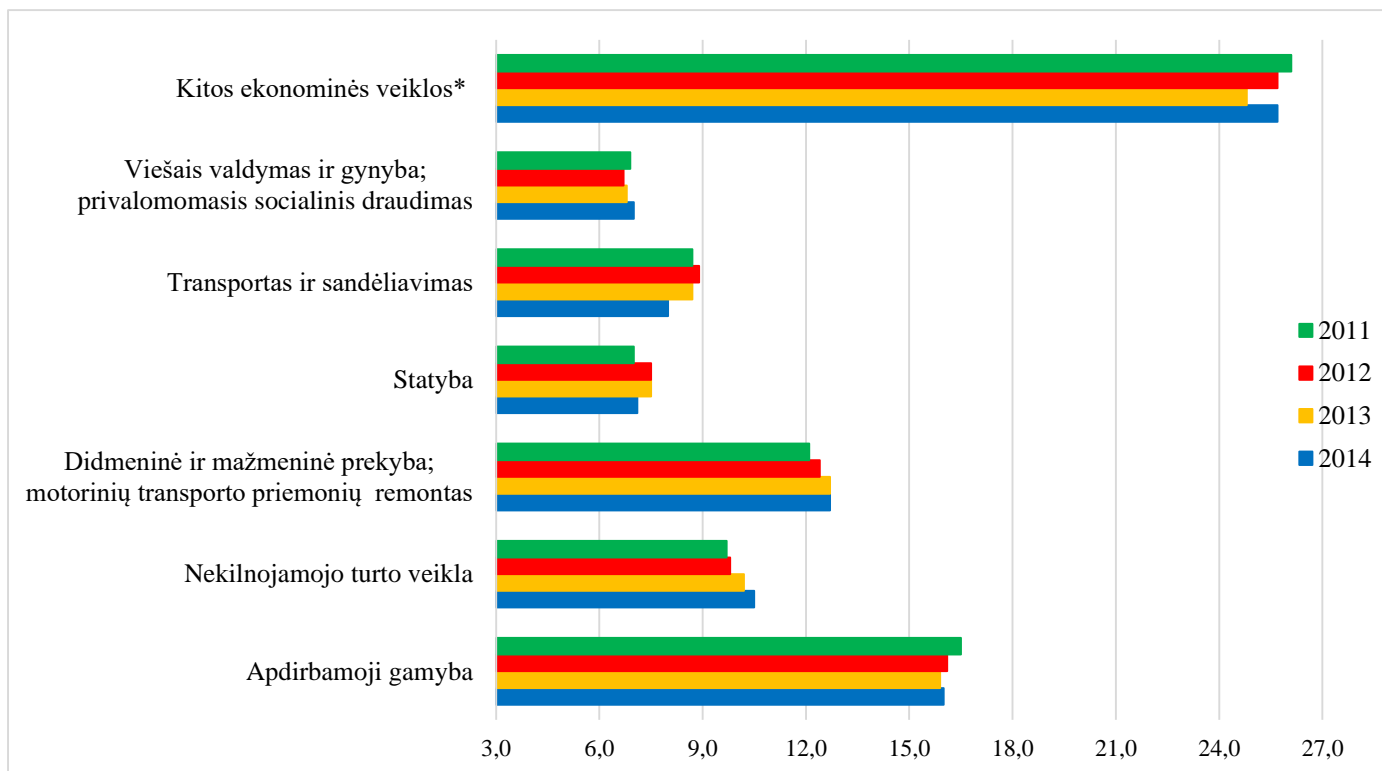
GR-3. Mažėjanti sektoriaus svarba dėl kaimyninių šalių konkurencijos. Tiek Baltijos šalių, tiek ir kitų Estijos kaimyninių šalių apdirbamosios pramonės sėkmė gali padaryti neigiamą įtaką Estijos apdirbamajai gamybai. Kaip buvo analizuota prieš tai, tiek Lietuvoje, tiek ir Latvijoje apdirbamoji gamyba užima svarbią reikšmę abiejų šalių ūkyje. Todėl jei kaimyninės šalys sėkmingai realizuos savo produktus tiek vidinėje, tiek išorinėje rinkose, Estijos verslininkams gali būti sudėtingiau praduoti savo produktus. Norėdama išlaikyti svarbią poziciją ūkio sektoriuje užsienyje, Estijos vyriausybė turėtų skatinti gaminti inovatyvius produktus.

Stiprybės

ST-1. Mažos elektros energijos kainos. Kaip yra aprašyta 4.1.1. skyrelyje skirtingose ES skiriasi elektros energijos kainos. Tačiau Estijoje elektros energijos kainos yra ko ne mažiausios visoje Europoje. Tai leidžia apdirbamąją gamybą užsiimantiems verslininkams pagaminti produktus mažesne kaina šioje šalyje, o tai lengvina konkurencijos sąlygas lyginant su kitomis šalimis.

ST-2. Didelė svarba visam Estijos ūkiui. Kaip ir kitose Baltijos šalyse, taip ir Estijoje apdirbamoji gamyba užima svarbią dalį bendrame šalies ūkyje. 21 paveiksle pateiktos pagrindinių ekonominių veiklų Estijoje procentinės BVP dalys. Kitomis ekonominės veiklomis paveiksle įvardytos šios ekonominės veiklos - informacija ir ryšiai, švietimas, administracinė ir aptarnavimo veikla, profesinė, mokslinė ir techninė veiklos, žemės ūkis, miškininkystė ir žvejyba, elektros, dujų, oro, kitų energijos šaltinių ir kondicionavimo sistemų tiekimas. Visų ekonominių veiklų BVP procentinės dalys pateiktos 4 priede.

Kaip matoma pagal 21 paveikslo duomenis, apdirbamoji gamyba Estijoje, kuria didžiausią pridėtinę vertę lyginant su kitomis ekonominės veiklomis. Apdirbamoji gamyba Estijoje 2011 – 2014 metais sudarė apie 16 proc. šalies BVP. Tiesa, galima įžvelgti tam tikrų svyravimų, o lyginant 2011 metus su 2014 – aiais, apdirbamosios gamybos dalis sumažėjo puse procentinio punkto. Tačiau, nors ir esant šiam kritimui, analizuojama ekonominė veikla išliko itin svarbi visame Estijos ūkyje.

21 pav. Pridėtinė vertė pagal ekonomines veiklas Estijoje 2011 – 2014 metais (Estijos statistikos departamento duomenys)

ST-3. Aukštas kvalifikācijas darbuotojai. Kaip teigiama investicijų Estijoje agentūros (angl. – Estonian investment agency) interneto svetainėje, šalyje veikia virš 10 aukštųjų mokyklų ir kitų mokymo įstaigų, kurios ruošia specialistus apdirbamosios gamybos ekonominėse veiklose. Teigiama, kad 14 proc. visos Estijos darbo jėgos sudaro asmenys turintys inžinerinį išsilavinimą. Be to, dauguma darbuotojų moka kalbėti bent keliomis užsienio kalbomis. Teigiama, kad apdirbamojoje gamyboje dirbantys specialistai yra ganėtinai jauni, tačiau jau sukaupę darbinę patirtį, todėl geba gaminti aukštos kokybės produktus.

Silpnybės

SI-1. Orientacija į tradicinius, mažos pridėtinės vertės produktus. Analogiškai, kaip ir Latvijoje bei Lietuvoje, dauguma šios ekonominės veiklos rūšių įprastai orientuojasi į mažesnės pridėtinės vertės produktų gamybą.

SI-2. Nedidelis darbuotojų darbo užmokestis ūkio šakoje. 11 lentelėje pateiktas vidutinis darbo užmokestis, neatskaičius mokesčių, skirtingose ūkio šakose. Mato vienetas – euras. Remiamasi Estijos statistikos departamento duomenimis.

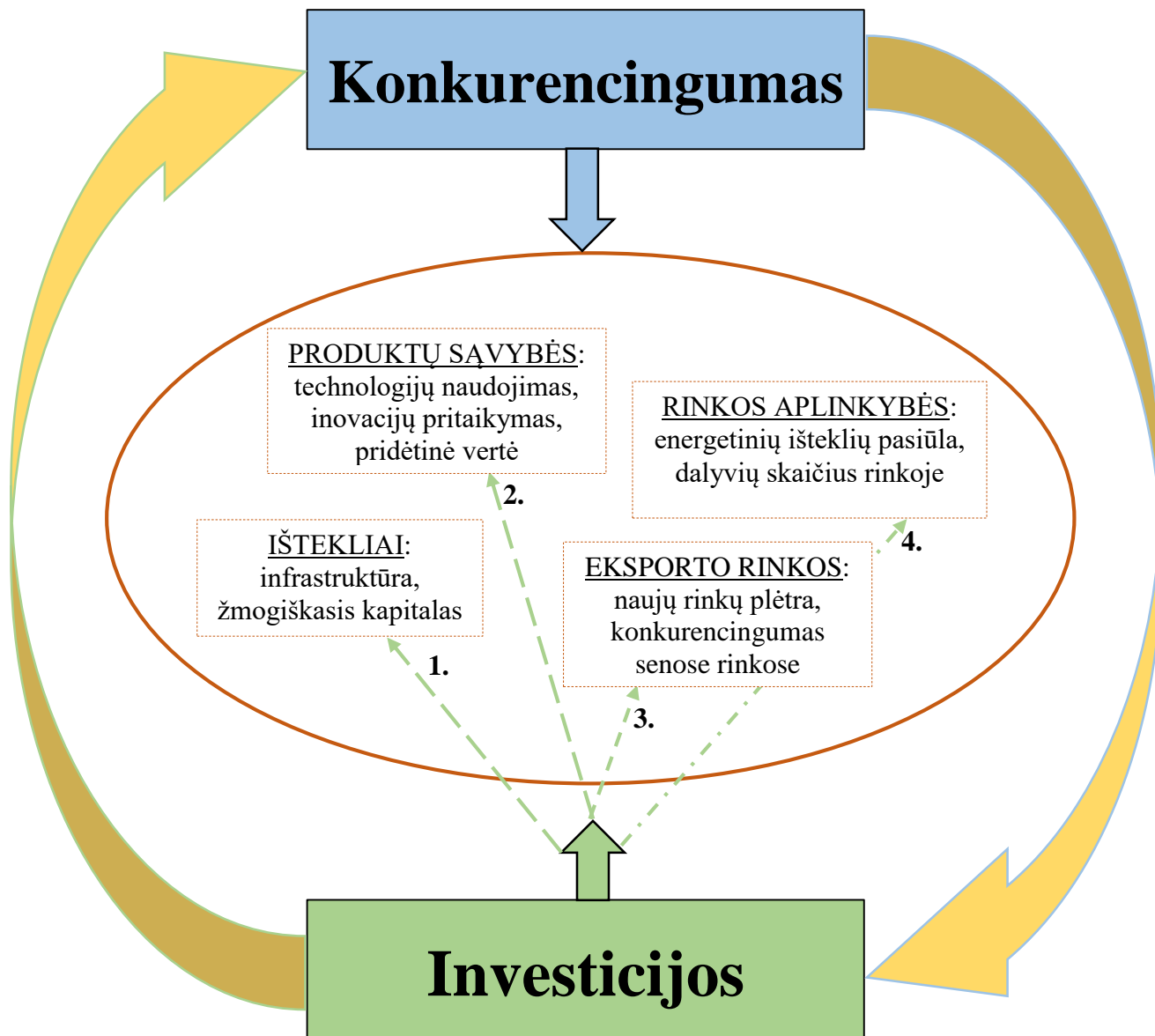
11 lentelė. Vidutinis darbo užmokestis pagal ekonomines veiklas Estijoje (Estijos statistikos departamento duomenys)

Metai	2012	2013	2014	2015
Visų ekonominių veiklų vidurkis	887	949	1005	1065
Kasyba ir karjerų eksploatavimas	1135	1259	1312	1352
Apdirbamoji gamyba	864	926	976	1033
Elektros, dujų, garo tiekimas ir oro kondicionavimas	1297	1399	1478	1530
Statyba	938	1003	1048	1048
Transportas ir saugojimas	849	938	1012	1061

Kaip matoma pagal lentelės duomenis, darbo užmokestis apdirbamojoje gamyboje kiekvieną ataskaitinį laikotarpį Estijoje nesiekė visų ekonominių veiklų darbo užmokesčio vidurkio. Lyginant apdirbamąją gamybą su panašaus pobūdžio ekonominės veiklomis, atlyginimų vidurkiai šioje veikloje taip pat buvo vieni mažesnių. Taip pat darbo užmokesčio augimas nebuvo spartesnis, o kai kuriais atvejais ir lėtesnis, lyginant su kitomis ūkio šakomis. Pavyzdžiui, vidutinis darbo užmokestis įskaitant visas ekonomines veiklas nuo 2012 iki 2015 metų didėjo labiau, nei apdirbamosios gamybos pramonėje. Taigi apdirbamojoje gamyboje veiklą vykdančioms verslininkams gali kilti sunkumų ieškant naujų ir išlaikant esamus darbuotojus.

SI-3. Maža Estijos vidaus rinka. Estija yra mažiausia Baltijos šalis, tiek pagal gyventojų skaičių, tiek pagal teritoriją. Be to, Estija viena mažesnių valstybių visoje Europoje. Dėl šios priežasties Estijos gamintojais turi mažiau galimybių realizuoti produktus vietinėje rinkoje.

Remiantis atlikta Baltijos šalių apdirbamosios gamybos GGSS analize ir išskiriant taikytinas strategijas pastebėta, kad ši ekonominė veikla šiose šalyse turi nemažai panašumų. Visose išskirtose strategijose dažnai minimi žmogiškieji ištekliai, kurie apbrėžiami iš skirtingų perspektyvų: jų kvalifikacija, darbo našumas, darbo užmokestis ir pan. Atliekant GGSS analizę infrastruktūra taip pat pasirodė reikšminga siekiant didesnio ekonominės veiklos konkurencingumo. Analizuojant Baltijos šalių taikytinas strategijas didelę reikšmę turi ir eksporto rinkos. Pastebėta, kad apdirbamosios gamybos, kaip ūkio šakos, konkurencingumui didelį poveikį daro eksporto kryptys ir jų charakteristikos į esamas ir naujas rinkas. Rinkos aplinkybės taip pat turi įtakos ekonominės veiklos vystymui. Pavyzdžiui, Estijoje mažesnė energetinių išteklių kaina leidžia pagaminti analogiškus produktus pigiau, lyginant su Lietuva. Dar vienas kriterijus įgalinantis didesnę ekonominės veiklos konkurencingumą – tam tikros produktų savybės, kaip naudojamos technologijos ar jų kuriama pridėtinė vertė. Pastebėta, kad tie produktai, kurie parduodami už didesnę kainą, kuria didesnę pridėtinę vertę ir didina ūkio šakos konkurencingumą. Visiems šiems veiksniams neišvengiamą įtaką daro investicijų srautas į ekonominę veiklą ir visą šalį. Pagal atliktą analizę pastebėta, kad investicijos įprastai leidžia padidinti konkurencingumą (žr. 22 pav.).

22 pav. Investicijų ir konkurencingumo sąveika apdirbamosios gamybos ūkyje Baltijos šalyse (sudaryta darbo autoriaus)

Paveiksle nurodomas investicijų poveikis ekonominės veiklos konkurencingumą lemiantiems veiksniams. 1. Atlikus GGSS analizę pastebėta, kad Baltijos šalių darbuotojai yra ganėtinai aukštos kvalifikacijos, ypač Estijos atveju, o jų darbo užmokestis nėra didelis. Todėl užsienio kapitalo įmonės steigia padalinius šalyse, naudoja technologijas ir ganėtinai nedideliais kaštais pagamina itin konkurencingą produktą. Tyrime paminėtos tarptautinės įmonės, kurios steigia filialus šalyje, dėl aukštos darbuotojų kvalifikacijos šalyse. Tokių įmonių konkurentai priversti gerinti ir savo produktų kokybę, todėl produktų ūkio šakoje konkurencingumas padidėja. Be to, turima infrastruktūra, pavyzdžiui LEZ, įprastai pritraukia investuotojus į ūkio šaką, nes galima vykdyti gamybinę ar mokslo tyrimų veiklą mažesniais kaštais. 2. Pagal Cushman & Wakefield tyrimą, Lietuva - palanki vietovė vystyti pramonei dėl ūkioje šakoje turimos infrastruktūros, šalies geografinės padėties bei konkurencingos rinkos. Šias savybes sąlygoja ir investuotojai, kurie naudoja labiau pažengusius produktų gamybos metodus. Dėl šios priežasties gaminami aukštesnės pridėtinės vertės produktai. Įprastai naudojamas technologijas

(produktų sąlybes) perima ir kitos, vietinės įmonės. Dėl naujesnių technologijų, pagaminami produktai yra geresnės kokybės ir dėlto labiau konkurencingi eksporto rinkose. Taigi matomas apibūsinantis ryšys tarp inovacijų ir investicijų. 3. Pastebėta, kad eksportuojant gaminius į esamas ir naujas rinkas, didėja šalies ūkio šakos žinomumas tose rinkose. Jei vartotojų lūkesčiai eksportuojamose rinkose yra patenkinami, šių šalių verslininkai investuoja ūkio šakoje norėdami dar labiau padidinti produktų kokybę. Taip galima įgyvendinti partnerystę tarp investuotojų ir ūkio šakos konkurencingumu suinteresuotų pusių šalyje. 4. Pagal atliktą tyrimą pastebėta, kad dėl atsiradusių investicijų šalyje, ūkio šaka tampa gyvybingesnė. Kitaip tariant, joje atsiranda daugiau rinkos dalyvių, didėja produktų pasiūla ir jų kokybė. Taip pat galima kurti partnerystę su investuotojais, kurie leistų išvengti monopolijos apraiškų energetinių išteklių tiekime.

Atlikus Baltijos šalių GGSS analizę galima išvelgti nemažai panašumų tarp visų trijų Baltijos šalių. Galima pabrėžti tai, kad dėl istoriškai susiklosčiusių aplinkybių, Baltijos šalyse apdirbamoji gamyba turi didelę svarbą visų šalių ūkiams. Pagal statistinius duomenis matyti, kad tai vienas iš stambiausių ūkio sektorių šalyse. Analizuojant žmogiškojo kapitalo bruožus ūkio sektoriuje taip pat pastebėta tam tikrų panašumų. Dėl didelės apdirbamosios gamybos veiklos apimties, egzistuoja didelis darbuotojų poreikis, tačiau svarbu pabrėžti, kad šalyse darbuotojų kvalifikacija yra gana aukštame lygyje. Be to, galima rasti įvairaus išsilavinimo specialistų. Analizuojant statistinius duomenis pastebėta, kad dėl ekonominėje veikloje kuriamos ganėtinai mažos pridėtinės vertės darbo užmokestis nėra didelis. Mažėjant gyventojų skaičiui šalyse, apdirbamosios gamybos veikla užsiimantiems verslininkams ateityje gali būti sudėtinga rasti tinkamų darbuotojų. Vis dėlto, šias grėsmes gali padėti neutralizuoti eksporto galimybes užsienio rinkose. Jau dabar šalys eksportuoja didelę dalį produkcijos į užsienio rinkas (ES ir Rusiją). Be to, dėl ES ir JAV dvišalio susitarimo Baltijos šalims gali atsiverti nauja rinka. Eksportuodamos produktus į rinkas, kuriose gyventojų perkamoji galia didesnė, o šalies verslininkai gebant gaminti pigesnę, tačiau kokybišką produkciją, ji tampa labiau konkurencinga. Tačiau Baltijos šalys iki šiol eksportuoja nemažą produkcijos dalį į rytų rinkas, kurių veiksmi gali būti sunkiai prognozuojami. Kita galimybė – didelės investicijos šioje ūkio šakoje. Baltijos šalių apdirbamoji gamyba viena iš ekonominių veiklų, kuri gauna daug investicijų. Užsienio kapitalo įmonės taip pat vysto veiklą šiose šalyse. Todėl galima teigti, kad Baltijos šalių apdirbamoji gamyba yra ganėtinai konkurencinga. Tai lemia pakankamai nebrangi, tačiau aukštos kvalifikacijos darbo jėga, taip pat Baltijos šalių atvirumas, laisva prekyba bei eksporto mąstai. Baltijos šalių apdirbamoji gamyba užima ypač didelę reikšmę šalių ūkiuose, todėl gerai išplėtoti šiai veiklai vystyti reikalinga infrastruktūra; visos šalys yra išsidėsčiusios geroje geografinėje padėtyje. Kadangi Baltijos šalių apdirbamosios gamybos ūkiai gauna ganėtinai ženklus kiekius investicijų, tai leidžia gaminti inovatyvius produktus. Be to, investicijos lemia tai, kad kuriasi daugiau įmonių, didėja konkurencija ir galiausiai pagaminamas geresnis produktas. Svarbu pabrėžti tai, kad įprastai dėl investicijų padidėja ir ekonominės veiklos

kuriama pridėtinė vertė. Todėl galima teigti, kad Baltijos šalių apdirbamoji gamyba turi ganėtinai didelį potencialą.

4.2. Apdirbamosios gamybos Porter 5 jėgų modelio analizė Baltijos šalyse

Šiame skyriuje yra analizuojamos 3 įmonės skirtingose Baltijos šalyje. Kaip yra aprašyta 4-ame darbo skyriuje, apdirbamoji gamyba skirstoma į ekonominės veiklos rūšis. Žinant, kad tai yra viena iš plačiausių ekonominių veiklų, apdirbamosios gamybos rūšys gali skirtis pagal apimtis, investicijų srautus ir kitus parametrus. Todėl svarbu pasirinkti įmones, kurios užsiimtų analogiška ekonomine veikla.

Analizuojant Baltijos šalių statistinius duomenis pagal ekonominės veiklos rūšis pastebėta, kad medienos bei medienos ir kamštienos gaminių, išskyrus baldus, gamyba; gaminių iš šiaudų ir pynimo medžiagų gamyba (toliau – C16) suteikia ženkliai pridėtinę vertę šalių ūkiams (žr. 5 priedą, 6 priedą ir 7 priedą). Remiantis Estijos statistikos departamento duomenimis (žr. 5 priedą), veikla C16 2011 – 2014 metais sudarė 14 – 16 % visos apdirbamosios gamybos kuriamos pridėtinės vertės šalies ūkiui. C16 – didžiausią pridėtinę vertę kurianti apdirbamosios gamybos veiklos rūšis Estijoje. Lietuvos statistikos departamentas taip pat pateikia statistiką pagal analogišką rodiklį. Tačiau Lietuvos atveju, kai kurių ekonominių veiklų rodikliai pateikiami bendrai. Šiuo atveju pateikiama bendra ekonominių veiklų C16, C17 ir C18 statistika. Be to duomenys pateikiami iki 2012 metų. Dėl šių priežasčių jie nėra tokie reprezentatyvūs (žr. 6 priedą). Vis dėlto, pagal pateiktus duomenis matyti, kad C16 – C18 kuria vieną iš didžiausių pridėtinių verčių ir sudarė kiek daugiau, nei 10 % bendram šalies ūkiui. Analizuojant duomenis matyti, kad tik C10 – C12 (kelios ekonominės veiklos rūšys) ir C20 kuria didesnę pridėtinę vertę šalies ūkiui. Tačiau svarbu pabrėžti tai, kad ekonominės veiklos rūšys C10, C11 ir C12 yra sujungtos į vieną statistinį rodiklį. Latvijos statistikos departamentas taip pat pateikia panašią statistiką. Dauguma ekonominės veiklos rūšių yra pateiktos atskirai, panašiai, kaip ir Estijos atveju. Vis dėlto statistiniai duomenys yra pateikiami iki 2013 metų (išskyrus bendrus apdirbamosios gamybos rodiklius). Pagal pateiktus duomenis matyti, kad C16 užima didžiausią dalį apdirbamosios gamybos pramonėje (žr. 7 priedą). Nuo 2011 iki 2013 metais ši veiklos rūšis visame apdirbamosios gamybos ūkyje sudarė 20 – 22 %. Tai yra akivaizdžiai didžiausia, pagal gamybos apimtis, ekonominė veiklos rūšis Latvijoje. Panašią dalį 19 – 20 % analogišku laikotarpiu kartu sudarė maisto produktų gamyba, gėrimų gamyba ir tabako produktų gamyba kartu sudėjus.

Išanalizavus apdirbamosios gamybos ekonominės veiklos rūšis paaiškėjo, kad C16 yra itin svarbi veikla visoms trimis Baltijos šalims. Todėl tyrimui pasirinktos trys šia veikla užsiimančios įmonės Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje. Įmonės yra pasirinktos pagal jų dydį ir darbuotojų skaičių. Tyrime analizuojamos trys įmonės: UAB „Juodeliai“ (Lietuva), „AKZ Ltd“ (Latvija) ir „Finlaid OU“ (Estija).

Vienas iš pagrindinių ekonominės veiklos rūšies C16 darbo procesų – medinių palečių gamyba. Jos naudojamos, kaip pagalbini medžiaga gabenant kitus baigtinius produktus, kaip baldus, tam tikrą stambia įrangą ir pan. Pats didžiausias tokią produkciją gaminančių įmonių steigimasis Baltijos šalyse prasidėjo XXI amžiaus pradžioje. Prie staigios šios ekonominės veiklos plėtros stipriai prisidėjo didelė tokių produktų paklausa Skandinavijos šalių rinkose. Antras veiksnys, kuris padarė didelę įtaką – didžiulis investicijų srautas iš šių šalių, ypač Švedijos ir Danijos. Teigiama, kad investavimas vyko ne tik pinigine, tačiau ir žinių bei technologinių procesų formomis. Trečias veiksnys, kuris prisidėjo prie šios ekonominės veiklos plėtros – Europos Sąjungos šalyse didėjantis biokuro poreikis. (KMEC Engineering. Biomass Pellet Production & Market Across Baltic States). Gaminant medines paletes gaunami šalutiniai produktai, kuriuos galima panaudoti, kaip biokurą. Galima pabrėžti ir tai, kad visose Baltijos šalyse šių produktų suvartojama ganėtinai mažai, todėl didžioji jų dalis eksportuojama. Pagal statistinius duomenis Baltijos šalys yra vienos didžiausių šio produkto eksportuotojų ES. Teigiama, kad Baltijos šalyse pagamintų produktų eksportas siekė 35 % tarp 28 ES šalių 2014 metais, iš kurių 20 % sudarė Latvijoje pagaminta produkcija (Fletcher, K. 2016). Todėl galima teigti, kad Baltijos šalys ekonominės veiklos rūšyje C16 užima svarbią dalį visoje Europoje. Atliekant Porter 5 jėgų modelį tiriami kiekvienos įmonės nauji ir esami konkurentai, pirkėjai, pakaitalai ir tiekėjai.

4.2.1. UAB „Juodeliai“ Porter 5 jėgų modelio analizė

Įmonė UAB „Juodeliai“ Lietuvoje veiklą pradėjo 1994 metais. Kaip teigiama įmonės interneto svetainėje, įmonė remiasi tokiais verslo principais: darbuotojų vertinimas, glaudus bendravimas su klientais, susitarimų laikymasis ir skaidrumas. Tuo tarpu pagrindinės vertybės: atsakingumas, kokybė ir novatoriškumas. Kaip matoma pagal vertybes ir principus, įmonė orientuojasi į tokius klientus, kurie vertina aukštos kokybės ir naujų technologijų produktus. Pagal pateikiamus ekonominius rodiklius ši strategija įmonei pasiteisina. Įmonės apyvarta nuo 2000 iki 2014 metų padidėjo apie 31 mln. €. 2000 metais įmonės metinė apyvarta buvo apie 2 mln. €, o 2014 metais – apie 33 mln. €. „Juodeliai“ gamina 4 tipų produkciją: padėklų ruošinius, malkinę medieną, pjuvenas ir skiedras. Pagrindiniai gaminami produktai yra pirmieji du, o pjuvenos ir skiedra yra gaunami kaip šalutinis produktas. Taigi įmonė taiko protingą strategiją, kai gamindama pagrindinius produktus gauna likutinį produktą, kurį dar kartą apdirba ir parduoda, kaip atskiras prekes. Jos įprastai naudojamos, kaip kietas kuras namų ūkių šildymui.

Tiekėjų derėjimosi galia

Kaip teigiama įmonės interneto svetainėje, įmonės atstovai visus metus perka spygliuočių bei lapuočių medieną, kuri atitinka nustatytus reikalavimus. Vienas iš pagrindinių reikalavimų – pardavėjas privalo pateikti dokumentus, įrodančius medienos išsigijimą bei leidimą kirsti mišką. Vadinas, žaliavų tiekėjais gali būti visi fiziniai ir juridiniai asmenys, turintys atitinkamus leidimus. Reikia pabrėžti tai, kad įmonė pati neužsiima miškų kirtimu, o tik perka žaliavą, iš kurios vėliau gamina baigtinį produktą.

Kaip teigiama Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos interneto svetainėje, 2014 metų pradžioje Lietuvoje miško žemės plotas užėmė 33 % šalies teritorijos. Nuo 2003 iki 2014 metų miškingumas Lietuvoje padidėjo 2 %. Svarbu pabrėžti ir tai, kad privačių miškų plotas 2014 metais Lietuvoje sudarė beveik 39 %, o privačių miškų savininkų iš viso buvo 246818. Taigi Lietuvoje ganėtinai daug privačių asmenų, kurie užsiima miškininkyste. Tai yra naudinga įmonei, nes įmonė gali pirkti žaliavą iš skirtingų tiekėjų ir taip, esant didesnei konkurencijai, lengviau derėtis dėl kainos. Įmonė žaliavą gali įsigyti ir iš kitų šalių. Analogiškai gali elgtis ir įmonės konkurentai, tačiau esant gausiam žaliavos pasirinkimui, tiekėjų susirasti neturėtų būti sudėtinga. Tiriama įmonė yra viena didžiausių Lietuvoje teikiančių tokias paslaugas, dėlto įmonės nuperkamos produkcijos kiekis yra vienas didžiausių lyginant su kitomis įmonėmis. Kadangi ji žaliavas perka dideliais kiekiais, jai lengviau derėtis dėl kainų.

Naujų konkurentų grėsmė

Kaip yra aprašyta praėjusiam paragrafe, miškų plotas Lietuvoje yra ganėtinai didelis. Be to, Lietuva ribojasi su kaimyninėmis šalimis: Baltarusija, Latvija, Lenkija, kurių miškingumas taip pat nėra mažas. Todėl rinkoje gali atsirasti naujų konkurentų, kurie teiktų analogiškas paslaugas. Pastarieji kelia grėsmę užimti dalį rinkos ir padidinti šių prekių pasiūlą rinkoje. Įmonės privalumas yra tai, kad ji teikia plačias paslaugas, ji parduoda analogiškus produktus iš skirtingų žaliavų (spygliuočių arba lapuočių). Dėl didelės pagrindinių produktų gamybos apimtys, lieka daug šalutinių produktų (pjuvenų ir skiedrų), kurias gali parduoti kitiems klientams. Todėl atsiradus naujiems konkurentams, įmonė turėtų atitinkamai padidinti ir savo gamybos apimtį, o naudojantis masto ekonomikos principais gebėti pagaminti daugiau produkcijos už santykinai mažesnę kainą. Be to, įmonė turėtų stengtis užimti naujas rinkas, kai tik jos atsiranda.

Esamų konkurentų grėsmė

Svarbu pabrėžti tai, kad nuo 2014 iki 2016 metų individualių įmonių šioje ekonominėje veikloje mažėja. 2014 tokio tipo įmonių buvo 241, o 2016 – 222 įmonės. Žinant, kad bendros gamybos apimtys didėja (žr. poskyrį 4.2.), galima teigti, kad esamų konkurentų veiklos apimtys taip pat didėja. 2016 metų pradžioje Lietuvoje veikė 222 individualios įmonės užsiimančia analogiška veikla, kaip „Juodeliai“. Tačiau egzistuoja tik apie 15 įmonių, kurios turi daugiau, nei 200 darbuotojų. Kitos įmonės yra vidutinio dydžio arba mažos (Lietuvos statistikos departamentas). Todėl tiriama įmonė gali teikti platesnio pobūdžio paslaugas, pagaminti didesnę kiekį produkcijos lyginant su daugeliu kitų šiuos produktus gaminančių įmonių. Įmonė norėdama sėkmingai konkuruoti su konkurentais, turi griežtai laikytis įmonės vertybėse ir principuose nustatytomis nuostatomis. Be to, didėjant kitų analogiška veikla užsiimančių įmonių gamybos apimtims, UAB „Juodeliai“ turėtų taip pat atitinkamai didinti savo gamybos apimtį.

Pirkėjų derėjimosi galia

Įmonė „Juodeliai“ gamindama skirtingo pobūdžio produktus bendradarbiauja su skirtingų segmentų pirkėjais. Įmonė gamina padėklų ruošinius, kuriuos gali įsigyti fiziniai ar juridiniai asmenys. Parduodama šiuos produktus, įmonė taip pat gali atlikti papildomas paslaugas, kaip frezavimą, impregnavimą ar džiovinimą. Prisitaikydama prie skirtingų vartotojų poreikių, įmonė gali išpjauti skirtingų dydžių medienos produktus. Pagal skirtingus poreikius, gali būti parinkta skirtinga medienos rūšis. Įmonė taip pat parduoda ir malkinę medieną išrūšiuodama ją pagal medienos rūšį ir siūlydama skirtingą kainą ir kokybę pagal kliento poreikius. Be šių dviejų produktų, įmonė siūlo dar ir pjuvenas bei skiedras. Abu šie produktai gali būti naudojami dvejopai: kaip kietas kuras arba kaip pradinis produktas baldų plokštėms gaminti. Vadinasi, įmonė parduodama šią produkciją orientuojasi ir į namų ūkius, kurie naudotų produkciją namų šildymui, ir į verslininkus, kurie gamintų baigtinį produktą. Kalbant apie įmonės produkcijos pirkėjus, svarbu pabrėžti tai, kad įmonė gausiai eksportuoja savo produkciją. Pagal internetinėje svetainėje pateiktus įmonės duomenis įmonė aktyviai bendradarbiauja su partneriais Lenkijoje, Vokietijoje, Belgijoje, Olandijoje, Prancūzijoje, Italijoje, Slovėnijoje, Čekijoje, Estijoje, Danijoje, Austrijoje ir parduoda didžiąją dalį produkcijos šiose šalyse. Taigi galima teigti, kad įmonė turi platų pirkėjų ratą, todėl sumažėjus pirkėjų Lietuvoje ar kitoje eksportuojamoje šalyje, produkciją galima parduoti kitoje rinkoje. Tai yra aiški įmonės stiprybė. Kalbant apie pirkėjus eksporto rinkose, jų perkamoji galia yra didesnė, nei Lietuvoje, todėl įmonė dėl mažesnių darbo jėgos kaštų mūsų šalyje gali pagaminti pigesnę produkciją, nei tų konkrečių šalių analogiškos produkcijos gamintojai. Pirkėjai Lietuvoje turi didesnę derėjimosi galią, dėl esamų įmonės konkurentų Lietuvoje gebėjimo pagaminti produkciją panašia kaina. Todėl šiuo atveju itin aktualus kainos ir kokybės santykis.

Pakaitalų grėsmė

Rinkoje taip pat egzistuoja pakaitalų, kurie gali būti naudojami vietoje įmonės gaminamų produktų. Kalbant apie padėklų pakaitalus, galima naudoti analogiškas metalines arba plastikines konstrukcijas. Metalinės konstrukcijos įprastai daugiau sveria, todėl gabenimas ar perkėlimas iš vienos vietos į kitą gali būti sudėtingesnis. Be to, metalinėms konstrukcijoms didesnę poveikį daro oro sąlygų veiksniai. Tačiau įprastai metalinės konstrukcijos yra tvirtesnės. Plastikinės konstrukcijos nėra tokios tvirtos, lyginant su mediniais padėklais, todėl jų patikimumas – mažesnis. Kalbant apie pjuvenų ir skiedrų pakaitalus, galima naudoti kitokio tipo kurą. Namų ūkiai taip pat naudoja dujas namų šildymui. Vietoje biokuro, vartotojai gali naudoti malkinę medieną, kurią taip pat gamina įmonė. Dar vienas pakaitalas pastatų šildymui yra šilumos siurbliai. Tai vandens – oro arba oro – oro principu veikiančios sistemos. Šios dvi alternatyvos reikalauja mažesnės priežiūros, nes nereikalauja papildomo darbo paruošiant kietąjį kurą. Tačiau įprastai tiek pats šildymas, tiek tokių sistemų įrengimas kainuoja daugiau. Taigi UAB „Juodeliai“ rinkai pateikia dvi alternatyvas pastatų šildymui. Apibendrinant galima pastebėti, kad įmonės gaminamai produkcijai pakaitalų grėsmė gali būti skirtinga. Šiuo metu įprastai yra

naudojami mediniai padėklai dėl jų sąlyginai tvirtos konstrukcijos, nedidelio svorio ir patogumo, tuo tarpu skiedros ir pjuvenos – neteršiantis gamtos ir pigesnis kuras, tačiau reikalaujantis daugiau papildomo darbo vartotojui. Malkinė mediena įpratai tradicinis pastatų šildymo kuras.

4.2.2. „AKZ Ltd“ Porter 5 jėgų modelio analizė

Įmonė „AKZ Itz“ - viena iš didžiausių lentpjūvių Latvijoje, kurioje dirba virš 250 darbuotojų. Įmonės gaminama produkcija: kietos medienos produktai, medienos paletės ir skiedros.

Tiekėjų derėjimosi galia

Pagrindiniai įmonės žaliavų tiekėjai yra Latvijoje miškininkystės veikla užsiimantys fiziniai ir juridiniai asmenys. Kaip teigiama įmonės interneto svetainėje, 45 % Latvijos teritorijos sudaro miškų plotai. Be to teigiama, kad praėjusio amžiaus pradžioje miškų plotas Latvijoje siekė apie 25 % visos teritorijos. Taigi žaliavos pasiūla padidėjo. Latvijos atveju, apie 50 % viso miškų pločio kontroliuoja privatūs asmenys. Tiesa, užsiimdami miškininkyste, jie privalo laikytis visų šalyje nustatytų teisės aktų. Todėl įmonė veikdama Latvijoje gali gauti žaliavas iš skirtingų tiekėjų. O tai leidžia lengviau derėtis dėl kainų. Dėl didesnio privataus asmenų, valdančių miškų ploto skaičiaus, egzistuoja didesnė žaliavų konkurencija, nei Lietuvoje.

Naujų konkurentų grėsmė

Didelę Latvijos teritorijos dalį sudaro miškai, kurių plotas nemažėja. Dėl to šalyje egzistuoja nemažai potencialo vystyti ekonominę veiklą naudojantis miškų naudmenomis. Todėl yra galimybių, kad rinkoje gali atsirasti naujų konkurentų iš kitų šalių. Pavyzdžiui, įmonė „Juodeliai“ neeksportuoja produkcijos į Latviją, tačiau būdama stipria įmone ir matydama produktų paklausą Latvijoje galėtų pradėti vystyti veiklą ir šioje šalyje. Tokius atveju įmonei „AKZ“ atsirastų rimtas konkurentas, kuris galimai perimtų dalį rinkos. Norėdama apsiginti nuo naujų konkurentų, įmonė turėtų užtikrinti aukštą savo produkcijos kokybę ir puikų klientų aptarnavimą atsižvelgiant į kiekvieno iš jų poreikius. Be to, turėtų būti siūlomą atitinkamą kainą už skirtingos kokybės produktus.

Esamų konkurentų grėsmė

Rinkoje egzistuoja nemažai įmonių, kurios užsiima analogiška veikla, kaip „AKZ“. Be to, įmonė konkuruoja ir su kitomis įmonėmis, kurios veikia atitinkamose eksporto rinkose. Įprastai rinkoje jau esantys ūkio subjektai turi klientus, su kuriais nuolat bendradarbiauja. Tačiau egzistuoja ir tokių klientų, kurie nėra lojalūs vieninteliui gamintojui. Todėl įmonei svarbu užsitikrinti kuo didesnę lojalių klientų ratą. Taip pat svarbu rinkoje pateikti vis naujų produktų, kurie pritraukti tuos pirkėjus, kurie neatsižvelgia į prekės gamintoją.

Pirkėjų derėjimosi galia

Įmonės produktų asortimente yra statybinių konstrukcijų produktai, padėklų ruošiniai, skiedros ir pjuvenos, naudojamos biokurui. Taigi, kaip ir UAB „Juodeliai“ atveju, ši įmonė taip pat gamina plataus asortimento produktus. Tačiau gaminami produktai šiek tiek skiriasi. Be palečių ir biokuro gaminių, „AKZ ltd“ taip pat gamina konstrukcinius produktus (grindinius, stogo konstrukcijas ir pan.), kurie labiau skirti statybinėms reikmėms. Būtent į šiuos gaminius, įmonė labiau ir orientuojasi. Įmonė taip pat gamina padėklų ruošinius, kurie labiau skirti juridiniams asmenims. Šios įmonės atveju šie produktai yra labiau standartizuoti ir nėra pritaikomi individualiems poreikiams. Įmonės interneto svetainėje teigiama, kad sudarant ilgalaikę partnerystę įmonė gali ant savo produkcijos uždėti perkančiosios produkciją įmonės logotipą. Todėl parduodant produktus įmonė koncentruojasi į lojalius pirkėjus. Įmonės trečia produktų grupė, skiedros, yra baigtinis, paruoštas naudojimui produktas. Šiuo atveju produktas naudojamas tik biokurui. Taigi tiesiogiai orientuojamasi į namų ūkių vartotoją. Įmonės interneto svetainėje teigiama, kad didžioji dalis įmonės pagaminamos produkcijos realizuojama Jungtinėje Karalystėje (48 %), Azijoje, ES ir Šiaurės Afrikoje atitinkamai 16 %, 15 % ir 14 %. 7 % produkcijos „AKZ ltd“ realizuoja ir Baltijos šalyse, todėl ši įmonė yra tiesioginė analizuojamų įmonių Lietuvoje ir Estijoje konkurentė. Taigi apibūdinti pirkėjų perkamąją galią galima dvejopai. Kai kuriuos produktus įmonė standartizuoja produktus ir taiko papildomas paslaugas tik lojaliems klientams. Kitais atvejais įmonė stengiasi pateikti skirtingų variacijų produktus. Todėl šiuo atveju pirkėjų derybinė gali skirtis, priklausomai nuo konkretaus produkto.

Pakaitalų grėsmė

Galima išskirti trijų tipų produktus, kurie galėtų pakeisti įmonės gaminamą produkciją. Kalbant apie konstrukcinę medieną, namų ūkiai gali naudoti skirtingus pakaitalus. Pavyzdžiui, kalbant apie medieną naudojamą kloti grindiniams, pirkėjai gali naudoti keramikines plyteles, taip pat betoninę konstrukciją. Medinės stogo konstrukcijos gali būti pakeistos metalinėmis konstrukcijomis. Apskritai, statyboje naudojama mediena kai kuriais atvejais gali būti pakeisti kitokio tipo konstrukcija, jei statomas ne medinis, o mūrinis namas. Kalbant apie medinius padėklus, galima nurodyti, praėjusiame skyrelyje aprašytus pakaitalus: analogiškas metalines, plastikines konstrukcijas. „AKZ ltd“ siūlo biokuro produktus, kurie naudojami pastatų šildymui, tačiau įmonė nesiūlo malkinės medienos, kuri yra naudojama pastatų šildymui. Taigi tai yra pakaitalas įmonės siūlomai produkcijai. Įmonė interneto svetainėje pateikia plačią informaciją apie šiuos produktus, turi net keletą sertifikatų įrodančių produktų kokybę. Todėl įmonė akivaizdžiai orientuojasi į šį ekologišką kurą.

4.2.3. „Finlaid OU“ Porter 5 jėgų modelio analizė

Įmonė „Finlaid OU“ veiklą pradėjo 2002 metais, Valgos apskrityje Estijoje. Įmonė užsiima konstrukcinių medienos produktų (įvairios dailylentės, grindinė ir stogo medinė konstrukcija) gamyba, malkų gamyba ir pardavimu. Įmonė taip pat parduoda medžio briketus, kurie gaunami, kaip šalutinis produktas prieš tai paminėtų produktų gamyboje ir naudojamas, kaip biokuras. Be to, įmonė teikia papildomas paslaugas: impregnavimas, dažymas, lakavimas. Taigi iš esmės ši įmonė teikia panašią produktų / paslaugų pasiūlą, kaip prieš tai analizuotos įmonės „AKZ ltd“ ir UAB „Juodeliai“. Didžiąją dalį savo produkcijos įmonė realizuoja Europos ir Azijos rinkose.

Tiekėjų derėjimosi galia

Kaip teigiama įmonės interneto svetainėje, įmonė gamina produktus iš spygliuočių medienos, o pagrindiniai žaliavos tiekėjai – fiziniai ir juridiniai asmenys iš Estijos ir Rusijos. Estija, kaip ir kitos Baltijos šalys, yra turtinga miškų plotais. Estijoje 50 % visos šalies teritorijos sudaro miškai, o šalis užima 5-ąją vietą Europoje pagal miškų plotą lyginant su bendra šalies teritorija Europoje (Estijos miškininkystės svetainė). Apie 47 % visų Estijos miškų yra valdomi privačių asmenų. Rusijoje, iš kurios tiriamą įmonę importuoja medieną, taip pat yra gausus miškų skaičius. Todėl galima teigti, kad įmonė gali nesunkiai gauti pakankamą žaliavų kiekį savo produkcijos gamybai. Didelę dalį Estijos miškų valdo privatūs asmenys, todėl galima gauti medieną iš skirtingų tiekėjų taip stengiantis mažinti žaliavų kainas. Šiuo atveju tiekėjų derėjimosi galia nėra didelė, nes egzistuoja didelė žaliavų pasiūla rinkoje. Be to, patys žaliavų tiekėjai, dėl didelės konkurentų gausos tikisi greitai parduoti žaliavas išvengiant logistinių kaštų

Naujų konkurentų grėsmė

Dėl Estijoje esančio didelio miškų ploto, tiriamą įmonę gali sulaukti daugiau naujų konkurentų. Norint išvengti naujų konkurentų grėsmės, tiriamą įmonę turėtų stengtis realizuoti savo produktus skirtingose rinkose. Norint didinti savo produkcijos konkurencingumą, svarbu gaminti inovatyvius produktus, kurie leistų įgyti daugiau lojalių pirkėjų. Tiriamai įmonei svarbu stebėti rinką, o į ją patekus naujam dalyviui stengtis pateikti naujos specifikacijos produktą.

Esamų konkurentų grėsmė

Ši apdirbamosios gamybos rūšis yra viena iš didžiausių Estijoje. Dėl rinkoje esančio didelio įmonių skaičiaus, egzistuoja didelė konkurencija. Svarbu pabrėžti tai, kad tiriamą įmonę yra viena iš didesnių Estijoje. Tačiau svarbu teikti skirtingo pobūdžio produkciją. Norint išlaikyti klientų pasitikėjimą, svarbu įgyti veiklos sertifikatus, įrodančius aukštą produkcijos kokybę.

Pirkėjų derėjimosi galia

Kadangi įmonė „Finlaid OU“ gamina skirtingą produkciją, jos pirkėjai yra skirtingų segmentų atstovai. Kalbant apie konstrukcinės medienos gaminius, įmonė parduoda kelių standartinių išmatavimų produktus, tačiau diferencijuoja juos pagal gamybos žaliavą. Visi konstrukciniai gaminiai gali būti pagaminti iš 2 ar 3 rūšių medienos. Vadinasi, pirkėjas gali išsirinkti individualius poreikius atitinkantį produktą ir taip pat sukomplektuoti jį su kitokiu produktu, pagamintu iš tos pačios žaliavos. Įmonė taip pat parduoda medžio briketus, kurie skirti patalpų šildymui. Realizuojant šį produktą, įmonė stengiasi segmentuoti klientus pagal jų poreikius, parduodama šį produktą supakuotą į 1 tonos arba 25 kg svorio talpas. Įmonė parduoda malkas pastatų šildymui. Šis produktas taip pat gali būti parduodamas skirtingais kiekiais. Iš esmės parduodama visus savo produktus „Finlaid OU“ orientuojasi į privačius asmenis, atsižvelgdama į skirtingus poreikius. Dažnai įmonė taip pat siūlo kompleksines paslaugas ir siūlo pilną paslaugų servisą, pavyzdžiui impregnavimą. Tokiu būdu siekiama mažinti pirkėjo derybinę galią.

Pakaitalų grėsmė

Rinkoje egzistuoja panašūs produktų pakaitalai, kaip 4.2.1 ir 4.2.2 skyreliuose aprašytų įmonių atveju. Šios įmonės konstrukciniams gaminiams galima nurodyti tokius pakaitalus, kaip betoninės, keramikinės ar geležinės konstrukcijos. Vietoje konstrukcinių medienos produktų, galima naudoti analogiškas plokštes, kurių įmonė negamina. Panašiai, kaip ir įmonės UAB „Juodeliai“ atveju, įmonė parduoda ir medžio briketus, ir malkinę medieną, kaip atskirus produktus. Todėl įmonė siūlo keletą skirtingų alternatyvų. Taigi šių produktų pakaitalai – dujinis šildymas. Taip pat galimos retesnės pastatų šildymo alternatyvos kaip šilumos siurblių šildymas ar geoterminis šildymas.

12 lentelėje yra pateikta visų Baltijos šalių Porter 5 jėgų modelio analizė. Pagal lentelės duomenis, galima pamatyti pagrindinius skirtumus ir panašumus, išryškėjusius analizuojant tiekėjus, esamus ir naujus konkurentus, pirkėjus ir pakaitalus.

12 lentelė. Porter 5 jėgų analizė Baltijos šalyse (sudaryta darbo autoriaus)

Porter jėga	Kriterijus	UAB „Juodeliai“ (Lietuva)	„AKZ Ltd“ (Latvija)	„Finlaid OU“ (Estija)	
Tiekėjų derėjimosi galia	Ištekliai	<ul style="list-style-type: none"> 2014 metais Lietuvoje miško žemės plotas užėmė 33 % šalies teritorijos. 	<ul style="list-style-type: none"> 2016 metų pradžioje Latvijoje miško plotas užėmė 45 % teritorijos. 	<ul style="list-style-type: none"> 2016 m. pradžioje Estijoje 50 % šalies teritorijos sudaro miškai. Įmonė žaliavą įsigyja iš Rusijos. Ši šalis irgi pasižymi dideliais miškų plotais. 	
	Tiekėjų charakteristika	<ul style="list-style-type: none"> Žaliavų tiekėjais gali būti visi fiziniai ir juridiniai asmenys. Didelę dalį miškų teritorijos valdo privatūs asmenys. 	<ul style="list-style-type: none"> Žaliavų tiekėjai - Latvijoje miškininkystės veikla užsiimantys fiziniai ir juridiniai asmenys. Apie 50 % viso miškų ploto kontroliuoja privatūs asmenys. 	<ul style="list-style-type: none"> Apie 47 % miškų teritorijos valdo privatūs asmenys. 	
	Apibendrinimas	Visos šalys pasižymi dideliais medienos ištekliais. Nemažą jų dalį valdo privatūs asmenys. Šalys ribojasi su kaimyninėmis šalimis, kurios taip pat turi gausius medienos išteklius. Todėl įmonėms nėra sudėtinga įsigyti žaliavų. Dėl šios priežasties tiekėjų derybinė galia nedidelė. Kadangi rinkoje yra didelė žaliavos pasiūla, galima lengviau derėtis dėl kainų, atsižvelgiant į jos kokybę ir tipą.			
Naujų konkurentų grėsmė	Apibūdinimas	Visose Baltijos ir kaimyninėse šalyse egzistuoja dideli miškų plotai. Ši ekonominė veikla turi daug potencialo, dėl didelės produktų paklausos užsienio rinkose bei gausaus investicijų skaičiaus iš Skandinavijos ir kitų šalių. Dėl šių priežasčių rinkoje gali atsirasti naujų konkurentų, kurie galimai keltų grėsmę tiriamoms įmonėms.			
	Įmonių stiprybės	<ul style="list-style-type: none"> Įmonės produkciją gamina dideliais mastais, todėl geba pagaminti tą patį produkcijos kiekį mažesniais kaštais. Įmonės gamina skirtingo pobūdžio produktus. Dėl didelės gamybos apimties, gaunama daugiau šalutinių produktų. Didelę dalį produkcijos įmonės eksportuoja. 			
	Taikytinos strategijos	<ul style="list-style-type: none"> Gamybos apimčių padidinimas atsiradus naujiems konkurentams. Produktų gamyboje taikyti masto ekonomijos principus. Užimti naujas rinkas, jei tokios atsiranda. Užtikrinti aukštą produkcijos kokybę. Atsižvelgti į atskirų vartotojų poreikius ir gaminti individualizuotus produktus. Diferencijuoti produktus pagal jų kainą ir kokybę, teikti skirtingos specifikacijos produktus. 			
Esamų konkurentų grėsmė	Esamų konkurentų charakteristika	<ul style="list-style-type: none"> Ši ekonominė veikla yra viena didžiausių Baltijos šalyse, todėl egzistuoja ganėtinai daug įmonių, užsiimančių analogiška veikla. Įmonių, kurių dydis yra panašus, Baltijos šalyse nėra daug. 			
	Taikytinos strategijos	<ul style="list-style-type: none"> Įmonės turi išlaikyti ir gerinti produkcijos kokybę; įgyti sertifikatus įrodančius aukštą produktų kokybę. Įmonėms svarbu išlaikyti kuo didesnį lojalių pirkėjų ratą. Pateikti į rinką naujų produktų, kuriems prekės gamintojas nėra toks svarbus. 			
Pirkėjų derėjimo si galia	Medinių palečių charakteristika	<ul style="list-style-type: none"> Papildomų paslaugų teikimas perkant šiuos produktus. Produkcijos gamyba pagal pirkėjo lūkesčius (produkto dydis, medienos tipas). 	<ul style="list-style-type: none"> Produktai standartizuoti: juos galima išsirinkti pagal numatytus matmenis. Ant pagamintų produktų gali būti įmontuojamas perkančios produkciją įmonės logotipas. 	Šio produkto įmonė negamina.	

	Konstruktinių gaminių charakteristika	<i>Šio produkto įmonė negamina.</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Įmonė labiau koncentruojasi į šiuos gaminius. • Galima įsigyti individualizuotą produktą. 	<ul style="list-style-type: none"> • Produktų diferenciacija pagal jų dydžius ribota. • Galima įsigyti 2 – 3 skirtingų medienos tipų gaminius.
	Malkinės medienos charakteristika	<ul style="list-style-type: none"> • Produktas diferencijuojamas skirstant jį pagal medienos rūšį ir kainą. • Produktą galima įsigyti įvairiais kiekiais. 	<i>Šio produkto įmonė negamina.</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Produktą galima įsigyti įvairiais kiekiais.
	Skiedrų ir pjuvenų charakteristika	<ul style="list-style-type: none"> • Produktas gali būti naudojamas, kaip kietas kuras pastatų šildymui arba žaliava baldų plokštėms gaminti. • Orientuojamasi tiek į privačius, tiek į fizinius asmenis. 	<ul style="list-style-type: none"> • Produktas naudojamas, kaip kietas kuras pastatų šildymui. • Parduodamas produktas yra paruoštas naudojimui. 	<ul style="list-style-type: none"> • Produktas naudojamas, kaip kietas kuras pastatų šildymui. • Parduodamas produktas yra paruoštas naudojimui. • Produktas gali būti parduodamas skirtingais kiekiais.
	Apibendrinimas	<ul style="list-style-type: none"> • Įmonė parduoda produkciją užsienio ir vietinėje rinkoje. • Dėl mažesnės perkamosios galios vietinėje rinkoje, pirkėjų derėjimosi galia joje didesnė. • Parduodant produkciją svarbus kainos ir kokybės santykis. 	<ul style="list-style-type: none"> • Didžiąją dalį (93 %) produkcijos įmonė parduoda užsienio rinkose. • Įmonė orientuojasi į lojalius klientus, tačiau didelių produktų diferenciacijos galimybių nesiūlo. 	<ul style="list-style-type: none"> • Įmonė labiau orientuojasi į fizinius, nei juridinius asmenis. • Įmonė parduodama produktus siūlo papildomas paslaugas. • Įmonė stengiasi pritraukti lojalius klientus. • Dėl teikiamų paslaugų įvairovės ir produktų diferenciacijos pirkėjų derybinė galia nėra itin didelė.
Pakaitalų grėsmė	Medinių palečių charakteristika	Galimi pakaitalai: analogiškos metalinės, plastikinės konstrukcijos.		<i>Šio produkto įmonė negamina.</i>
	Konstruktinių gaminių charakteristika	<i>Šio produkto įmonė negamina.</i>	Galimi pakaitalai: analogiškos metalinės, plastikinės, keraminės, mūrinės konstrukcijos; ištisos medinės plokštės, kurių tiriamos įmonės negamina.	
	Malkinės medienos charakteristika	Populiariausi pakaitalai – pastatų šildymas dujomis, biokuru ar šilumos siurbliais.	<i>Šio produkto įmonė negamina.</i>	Populiariausi pakaitalai – pastatų šildymas dujomis, biokuru ar šilumos siurbliais.
	Skiedrų ir pjuvenų charakteristika	Populiariausi pakaitalai – pastatų šildymas dujomis, malkine mediena ar šilumos siurbliais.		
	Apibendrinimas	Įmonė išplečia savo produkcijos spektrą ir gamina individualizuotus produktus. Kalbant apie pastatų šildymą, suteikiamos dvi alternatyvos: malkinė mediena ir biokuras. Todėl įmonė siekia būti konkurencinga ir laimėti konkurencinę kovą su pakaitalų gamintojais.	Įmonė gamina labiau standartizuotus gaminius. Pastatų šildymui teikia tik vieną alternatyvą, kuri nėra tokia populiari, kaip šildymas malkine mediena ar dujomis. Pakaitalų grėsmė tarp visų analizuojamų įmonių, įmonei „AKZ ltd“ yra didžiausia.	Pakaitalų grėsmė šiai įmonei nėra didelė. Įmonė siūlo ganėtinai platų produktų pasirinkimą tarp konstrukcinių produktų. Pastatų šildymui įmonė teikia kelias alternatyvas, kurios gali būti diferencijuojamos.

Apibendrinant visą 4,2 poskyrį galima teigti, kad medienos gaminių, išskyrus baldų, gamyba sudaro itin ženkliai dalį apdirbamosios gamybos ekonominėje veikloje visose Baltijos šalyse. Ištyrus tris šia veikla užsiimančias įmones skirtingose šalyse išaiškėjo, kad jos yra konkurencingos rinkoje. Visose trijose šalyse egzistuoja dideli miškų plotai, todėl įmonėms nesunku gauti reikiamas žaliavas. Didelę dalį miškų valdo privatūs asmenys, todėl galima nesunkiai derėtis dėl palankesnių įmonėms produkcijos kaštų. Todėl šiuo atveju tiekėjų derėjimosi galia nėra ypatingai didelė. Tiriant konkurentus galima pasakyti, kad šie įmonėms kelia vidutinę grėsmę. Analizuojamos įmonės yra vienos didžiausių savo šalyse, todėl produkciją gamina dideliais mastais, o ją realizuoja skirtingose rinkose. Svarbu pabrėžti tai, kad visos įmonės didžiąją savo produkcijos dalį eksportuoja užsienio rinkose, todėl joms nėra sudėtinga numalšinti naujų ir esamų konkurentų grėsmę perkeliant produkcijos dalį iš vienos eksporto rinkos ir parduodant ją kitoje. Tiriamų įmonių produkcijos pirkėjai yra tiek fiziniai, tiek juridiniai asmenys. Įmonės pirkėjų derėjimosi galią dažniais atvejais stengiasi mažinti siūlant individualius poreikius atitinkančius produktus, be to, įmonės stengiasi kurti didesnę lojalių klientų ratą. Rinkoje yra pakaitalų įmonių siūlomai produkcijai grėsmė. Vis dėlto pagal didėjančias ekonominės veiklos apimtis šalyse ir įmonių pardavimus matyti, kad pirkėjai labiau linkę pirkti įmonės siūlomus produktus, nei galimus pakaitalus. Išanalizavus šią ekonominės veiklos rūšį išaiškėjo, kad Baltijos šalyse ji yra tikrai konkurencinga. Baltijos šalyse egzistuoja daug žaliavų reikalingų šios produkcijos gamybai. Didelį konkurencingumą galima įžvelgti ir eksporto rodikliuose, visos tirtos įmonės didžiąją dalį produkcijos eksportavo kitose šalyse. Vadinasi, įmonių atstovai geba gaminti kokybiškus, skirtingų specifikacijų, naujų technologijų produktus. Produktų gamyboje taikomos protingos strategijos: siūloma naudotis pilnu prekių ir paslaugų servisu, o gamybos procese atsiradusias šalutines medžiagas įmonės apdirba ir parduoda, kaip atskirą produktą. Dėl šių priežasčių šią ekonominę veiklą galima laikyti tikrai konkurencinga. Kadangi ši ekonominė veikla yra didžiausia visose Baltijos šalyse ir ji yra konkurencinga, galima daryti prielaidą, kad visas apdirbamosios gamybos ūkis yra konkurencingas visose Baltijos šalyse.

IŠVADOS

1. Konkurencingumas gali būti vertinamas iš skirtingų perspektyvų. Ekonomikoje konkurencingumą yra priimta vertinti iš trijų pagrindinių perspektyvų: šalies, ūkio šakos ir verslo. Plačiąja prasme ekonominės veiklos konkurencingumą lemia išoriniai ir vidiniai veiksniai. Siaurąja prasme ekonominės veiklos konkurencingumą įprastai nulemia tokie ekonominiai faktoriai, kaip ekonominės veiklos sukuriama BVP dalis, eksporto apimtys, ūkio šakos produktyvumas ir jo augimas, taikomos inovacijos ir technologijos bei žmogiškųjų išteklių žinios ir išsilavinimas. Ekonominės veiklos konkurencingumas yra vertinamas pagal kokybinius ir kiekybinius rodiklius. Kiekybiniai rodikliai įprastai yra ekonominiai rodikliai: šakos našumas, šakos įmonių skaičius, šakos sukuriama BVP dalis, šakos apyvarta, šakos darbuotojų skaičius, apyvarta vienam darbuotojui, šakos darbo jėgos kokybė, šakos sukuriama pridėtinė vertė, pridėtinė vertė vienam darbuotojui, tiesioginės užsienio investicijos į šaką, materialinės investicijos į šaką. Tuo tarpu kokybiniais rodikliai gali būti ekonominės veiklos rezultatai, vyriausybės veiklos efektyvumas, verslo efektyvumas ir infrastruktūros. Įprastai ūkio šakos konkurencingumo didinimu yra suinteresuoti visi šalies gyventojai, įskaitant ūkio šakoje dirbančius verslininkus, šalies gyventojus ir politikus. Todėl visų suinteresuotų šalių iniciatyva yra kuriamos konkurencingumo didinimo strategijos, kurios atliepia pagrindinius ūkio šakos tikslus, viziją ir misiją. Taip pat šalys gali didinti ūkio šakos konkurencingumą priimdamos politinius sprendimus, kurie tobulintų švietimo ir mokestinę sistemas, ūkio šakos infrastruktūrą ir pan.
2. Investicijos yra veikla, kuomet investuotojas naudą gauna ne iškart, o ateityje. Investicijos gali būti skirstomos į vidaus investicijas ir užsienio investicijas. Užsienio investicijos dar skirstomos į tris porūšius: tiesiogines užsienio investicijas, portfelines užsienio investicijas ir kitas užsienio investicijas, pavyzdžiui, indėlius. Tiesioginės užsienio investicijos yra analizuojamos pagal skirtingas teorijas: klasikinė tarptautinių investicijų teorija, sekimo teorija, monopolinių privalumų teorija, internacionalizacijos teorija, tarptautinio produkto gyvavimo ciklo teorija, monetarinių zonų teorija, tiesioginių užsienio investicijų lokalizacijos teorija, eklektinė teorija. Investavimo procesas gali būti vykdomas trimis formomis. Pirmoji ir paprasčiausia - naujos įmonės įkūrimas, antroji forma – rinkoje egzistuojančios įmonės pirkimas. Trečioji forma - bendros su užsienio kapitalu ir užsienio kapitalo įmonės steigimas. Investicijas šalyje lemia labai daug skirtingų faktorių: politinės valdžios stabilumas, korupcijos lygis šalyje, teisinė aplinka, vidaus ar išorės konfliktų rizika, kt. Suinteresuotosios šalys norėdamos skatinti investicijas turėtų siekti lengvinti biurokratinius sprendimus, supaprastinti teisinę ir finansinę sistemas, vykdyti

šalies ar ūkio šakos marketingo politiką, skatinti šalies ūkį dalyvauti tarptautinėse organizacijose, būti atviros rinkos dalyviais, ir pan.

3. Apdirbamoji gamyba yra viena plačiausių ekonominių veiklų ir neabejotinai didžiausia pramonės rūšis. Apdirbamąją gamybą sudaro 24 skirtingos veiklos rūšys. Atlikus tyrimą, išaiškėjo, kad apdirbamoji gamyba Baltijos šalyse vystosi gana panašiai. Visose analizuojamose šalyse apdirbamoji gamyba yra bene svarbiausia ekonominė veikla, sukurianti itin didelę pridėtinę vertę visose šalyse. Apdirbamosios gamybos eksporto mastai yra ganėtinai dideli. Didesnę dalį produkcijos apdirbamojoje gamyboje dirbantys verslininkai eksportuoja, nei parduoda vietinėse rinkose. Visose šalyse šioje ekonominėje veikloje egzistuoja didelis, skirtingos kvalifikacijos darbuotojų poreikis. Nepaisant ganėtinai nedidelio darbo užmokesčio ūkio šakoje, ši ekonominė veikla turėtų plėstis ir toliau. Tai vyks dėl didėjančio vartojimo ES šalyse bei galimo naujų rinkų atsiradimo. Pagrindiniai iššūkiai kylantys šioje ekonominėje veikloje dirbantiems verslininkams - sunkiai prognozuojamos rytų rinkos bei mažėjantis gyventojų skaičius visose šalyse. Kadangi apdirbamosios gamybos pelningumas priklauso nuo eksporto apimtys, norint išlikti konkurencingiems, būtina gaminti inovatyvius produktus. Todėl Baltijos šalių apdirbamoji gamyba yra ganėtinai konkurencinga ekonominė veikla.
4. Apdirbamoji gamyba yra viena konkurencingiausių ekonominių veiklų visose trijose Baltijos šalyse. Viena iš to priežasčių – užsienio investicijos ekonominėje veikloje. Išanalizavus statistinius duomenis išaiškėjo, kad visose šalyse investicijos į apdirbamąją gamybą yra vienos didžiausių tarp visų ūkio šakų. Be to, Baltijos šalių atveju, apdirbamosios gamybos kuriama pridėtinė vertė bendruose BVP rodikliuose auga, taip pat didėja pagamintos produkcijos kiekis. Šalyse kuriasi nemažai užsienio įmonių, kurios užsiima apdirbamosios gamybos veikla. Dėl investicijų šalyse kuriami inovatyvūs produktai, kurie leidžia didinti ūkio šakos konkurencingumą. Šalys vertinamos kaip palankios teritorijos vystyti veiklą šioje ekonominėje veikloje, dėl technologijų naudojimo. Analizuojant pasirinktą ekonominės veiklos rūšį pastebėta, kad jos plėtrą lėmė didelės užsienio šalių investicijos. Investuotojai Baltijos šalių įmonėms padėjo ne tik finansiškai, bet ir suteikė reikalingą infrastruktūrą bei žinias. Pagal atliktą Porter 5 jėgų modelį matyti, kad analizuotų įmonių konkurencingumas yra didelis, jos sukuria didelę pridėtinę vertę ir eksportuodamos produktus užsienyje geba konkuruoti su užsienio įmonėmis. Apdirbamajai gamybai didelę įtaką daro investicijos, kurios įgalina ir skatina šios ekonominės veiklos rūšies konkurencingumą.

REKOMENDACIJOS

- Šalies politikai turėtų priimti sprendimus, kurie būtų nukreipti į verslo aplinkos gerinimą. Turėtų būti sutrumpinti biurokratiniai veiksmai kuriant įmones ir priimant investicijas. Visuomenėje turi būti užtikrinta tokia švietimo politika, kuri atlieptų skirtingose ekonominėse veiklose dirbančių darbuotojų poreikį. Taip pat turėtų būti nuolat gerinama esamų darbuotojų kvalifikacija; steigiami mokslo centrai, kurių sukurtos technologijos būtų pritaikomos verslo procesuose. Norint gerinti verslo aplinką ir ūkio šakos konkurencingumą, svarbu tobulinti ekonominių veiklų infrastruktūrą, steigiant laisvasias ekonomines zonas, verslo startuolių programas, vykdant šalies marketingo politiką ir kt.
- Didinant ekonominių veiklų konkurencingumą, suinteresuotosios šalys turėtų kurti pramonės konkurencingumo didinimo strategijas. Jos turėtų atliepti pagrindinius ūkio šakos tikslus bei uždavinius. Kuriant tokią strategiją būtina atsižvelgti į užsienio investicijas, kurios leistų gaminti didesnės pridėtinės vertės produktus. Pramonės strategijoje turėtų būti numatytos eksporto galimybės naujose rinkose, išsaugant strateginius partnerius ir senose rinkose. Eksportuojant gaminius užsienyje svarbu sudaryti ilgalaikę partnerystę su investuotojais.
- Atlikus GGSS analizę paaiškėjo, kad Baltijos šalims, dėl jų mažos vidaus rinkos, svarbu realizuoti kuo daugiau produktų eksporto rinkose. Be to, svarbu ieškoti galimybių naujose eksporto rinkose. Norint, kad produktas būtų konkurencingas skirtingose rinkose svarbu diferencijuoti jį pagal skirtingus vartotojų poreikius bei pateikti atnaujintos specifikacijos produktus. Konkurencingumą didina ir skirtingo pobūdžio produktų gamyba, nes patenkinamas didesnis vartotojų ratas. Dėl didesnės gamybos apimties ir masto ekonomijos, produktai pagaminama mažesniais kaštais; galima realizuoti atsiradusius šalutinius produktus.
- Ekonominėse veiklose turėtų būti skatinamas kuo didesnis rinkos dalyvių skaičius. Rinkos dalyviais galima laikyti ir tiekėjus. Atlikus trijų įmonių Porter 5 jėgų modelio analizę paaiškėjo, kad analizuojamose rinkose egzistuoja didelis tiekėjų skaičius. Taip pat pastebėta, kad analizuota įmonių veikla plečiasi visose šalyse, o įmonės sėkmingai parduoda produkciją eksporto rinkose. Viena iš to priežasčių - galimybė geromis sąlygomis gauti žaliavas, kai tiekėjai neturi didelės derėjimosi galios. Vadinasi, suinteresuotosios šalys turėtų skatinti kuo didesnę žaliavų tiekėjų ir kitų rinkos dalyvių skaičių ūkio šakų rinkose.

LITERATŪRA

1. Acs, Z. J., Desai, S, Hessels, J. 2008. Entrepreneurship, economic development and institutions. Small Business Economics. Prieiga internete: <http://link.springer.com/article/10.1007/s11187-008-9135-9/fulltext.html>.
2. „AKZ ltd“ interneto svetainė: <http://www.akz.lv/en/company-overview-0>.
3. Ali, I., Rehman, K., Yilmaz, A., K., Aslam Khan. M., Afzal, H. 2010. Causal relationship between macro-economic indicators and stock exchange prices in Pakistan. African Journal of Business Management. Academic Journals.
4. Alkas.lt. Lietuva pagal ekonominę laisvę – 13-ta pasaulyje, žemyn tempia darbo santykiai ir valdžios išlaidavimas. 2016-02-01. Prieiga internete: <http://alkas.lt/2016/02/01/lietuva-pagal-ekonomine-laisve-13-a-pasaulyje-zemyn-tempia-darbo-santykiai-ir-valdzios-islaidavimas>.
5. Ameco. 2015. Annual macro-economic database. Prieiga internete: www.ec.europa.eu/economy_finance/ameco/user/serie/SelectSerie.cfm.
6. Bhawsar, P., Chattopadhyay, U. 2015. Competitiveness: Review, Reflections and Directions. Global Business Review. 16(4) 665–679.
7. Bilbao-Osorio, B. 2014. 10 ways countries can improve their competitiveness. Prieiga internete: <https://www.weforum.org/agenda/2014/09/ten-ways-countries-can-improve-competitiveness/>.
8. Busse, M., Hefeker, C. 2005. Political Risk, Institutions and Foreign Direct Investment. Hamburg Institute of International Economics. Prieiga internete: <http://www.econstor.eu/bitstream/10419/19287/1/315.pdf>.
9. Chikan, A. (2008). National and firm competitiveness: A general research model. Competitiveness Review, 18(1), 20–28.
10. Denisia, V. 2010. Foreign Direct Investment Theories: An Overview of the Main FDI Theories. Academy of Economic Studies, Bucharest.
11. DNB. Baltijos šalių makroekonominės prognozės. Prieiga internete: <https://www.dnb.lt/lt/apzvalgos/baltijos-saliu-makroekonomines-prognozes>.
12. Dombrowski, U., Intra, C., Zahnb, T., Krenkel, P. 2015. Manufacturing strategy – a neglected success factor for improving competitiveness. Institut for Advanced Industrial Management, Technische Universität Braunschweig. ScienceDirect.
13. Dubauskas, G. 2013. Ekonomikos ir finansų teorijos. Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija. Vilnius.
14. Ekonomikos terminai ir sąvokos. 1999. Vilniaus pedagoginis universitetas. Vilnius.

15. EURES, Labour market information. Prieiga internete: <https://ec.europa.eu/eures/main.jsp?catId=2776&acro=lmi&lang=en&countryId=LV®ionId=LV0&nuts2Code=null&nuts3Code=null®ionName=National%20Level>.
16. Europos Komisija. 2014. Pranešimas spaudai. Prieiga internete: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-14-701_lt.htm.
17. Europos Komisija. Kas yra konkurencijos politika? Prieiga internete: http://ec.europa.eu/competition/consumers/what_lt.html.
18. Europos Migracijos Tinklas. Migracija: 10 metų apžvalga. Prieiga internete: <http://123.emn.lt/lt/bendros-tendencijos/migracija-10-metu-apzvalga>.
19. Estijos miškininkystės svetainė. Forestry in Estonia. Prieiga internete: <http://www.eramets.ee/en/forests-in-estonia>.
20. Fagerberg, J. 2012. Innovation, Growth and Competitiveness_IKE, Aalborg University. Prieiga internete: <http://www.janfagerberg.org/wp-content/uploads/2013/04/Innovation-Growth-and-Competitiveness.pdf>.
21. „Finlaid OU“ interneto svetainė: www.finlaid.ee/en.
22. Fletcher, K. 2016. Baltic Boom. Biomass Magazine. Prieiga internete: <http://biomassmagazine.com/articles/12763/baltic-boom>.
23. Franchise HUB. 2014. Latvijos, Lietuvos ir Baltarusijos pasienio regionų patrauklumo franšizavimui tyrimo ataskaita. Vilnius. Prieiga internete: <http://www.franchisehub.eu/download/f67fb37718f028e30e58effa8c9d5123f172838686f2081fde>.
24. Freeman, C., Louca, F. 2001. As Time Goes By: From the Industrial Revolution to the Information Revolution. Oxford University Press, Oxford.
25. Garg, R, Dua, P., 2014. Foreign Portfolio Investment Flows to India: Determinants and Analysis. Prieiga internete: <http://link.springer.com/article/10.1007/s11187-008-9135-9/fulltext.html>.
26. Genytė-Pikčienė, I. 2014-03-21. Lietuvos apdirbamoji pramonė ekonomiką stumia į priekį. Prieiga internete: <http://verslas.lrytas.lt/izvalgos-ir-nuomones/lietuvos-apdirbamoji-pramone-ekonomika-stumia-i-prieki.htm>.
27. Hamel, G., Media, D. 2008. Difference Between SWOT & TOWS Analysis. Prieiga internete: <http://smallbusiness.chron.com/difference-between-swot-tows-analysis-23169.html>.
28. Kardelis, K. 2007. Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Lucilijus. Šiauliai.
29. Kasjanovs, I. 2015-05-29. Latvian Manufacturing Cross Section. Prieiga internete: <https://www.macroeconomics.lv/latvian-manufacturing-cross-section>.
30. Kendrick, S. 2011. The TOWS Matrix Putting a SWOT Analysis into Action. Prieiga internete: <http://www.volunteerhub.com/blog/the-tows-matrix-putting-a-swot-analysis-into-action>.

31. KMEC Engineering. Biomass Pellet Production & Market Across Baltic States. Prieiga internete: <http://www.biomasspelletplant.com/news/pellet-market-baltic-states.html>.
32. Kushnir, I. 2015. World macroeconomic research, 1970-2014. Prieiga internete: http://www.kushnirs.org/macroeconomics/en/lithuania_manufacturing.html.
33. Kvainauskaitė V. Tarptautinių ekonominių santykių pagrindai: mokomoji knyga. Kaunas: Technologija, 2003.
34. Lietuvos darbo birža. Darbo rinkos tendencijos 2015. Informacinis leidinys. Prieiga internete: http://www.ldb.lt/Informacija/DarboRinka/Tendencijos_pdf/2015%20m.%20darbo%20rinkos%20tendencij%C5%B3%20ap%C5%BEvalga.pdf.
35. Lietuvos Respublikos Aplinkos ministerija. 2015 – 01 – 08. Bendra informacija. Prieiga internete: http://www.am.lt/VI/rubric.php3?rubric_id=1040.
36. Lietuvos Respublikos Finansų ministerija. 2016 – 03 – 18. Ekonominės raidos scenarijus 2016–2019 metams. Prieiga internete: https://finmin.lrv.lt/uploads/finmin/documents/files/LT_ver/Aktual%C5%ABs_valstyb%C4%97s_finans%C5%B3_duomenys/ERS_aprasymas_2016-03-18_paskelbtas%281%29.pdf.
37. Lrytas.lt. 2015-06-29. „EY“: Lietuvai investuotojų reikia dairytis Kinijoje ir JAV. Prieiga internete: <http://verslas.lrytas.lt/izvalgos-ir-nuomones/ey-lituvai-investuotoju-reikia-dairytis-kinijoje-ir-jav.htm>.
38. Malinauskas, S. Euras apnuogino Lietuvą – vidutine alga ES lenkiame tik Vengriją, Bulgariją ir Rumuniją. 2015 vasario 27d. 15min.lt.
39. McFetridge, D.G. (1995). Competitiveness: Concepts and measures. Prieiga internete: www.eclac.cl/mexico/capacidadescomerciales/TallerBasesdeDatosRep.Dom/Documentosyrepresentaciones/2.2McFetridge95.pdf.
40. McMullen, J.S., Shepherd, D.A. 2006. Entrepreneurial action and the role of uncertainty in the theory of the entrepreneur. *Academy of Management Review* 31 (1).
41. Meilienė, E., Snieška, V. 2010. Lietuvos pramonės konkurencingumo veiksniai eksporto politikos nuostatose. Kauno technologijos universitetas. Prieiga internete: <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/12369/1167-2213-1-SM.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
42. Miształ, P. 2009. International competitiveness of the Baltic states in the transformation period: Lithuania, Latvia and Estonia. Prieiga internete: <http://www.transformations.khf.vu.lt/18/ge18.pdf>.
43. Mitkutė, G., Nagreckaitė, L. Konkurencingumo tyrimo modelių analizė. Prieiga internete: http://elibrary.lt/resursai/Konferencijos/KTU_PI/KNYGA2005%20PDF/straipsniai/Plenarinis/Mitkute,%20Nagreckaite.pdf.

44. Naulickaitės, J., Solnyškinienės, J. 2015. Tiesioginių užsienio investicijų prigimtis ir apimtis įtakojančių veiksnių pobūdis: teorinių ir empirinių tyrimų apibendrinimas. Vilniaus Gedimino technikos universitetas.
45. Navickas, V. 2009. Europos sąjungos rinkų ypatumai. Kaunas: Technologija.
46. Navickas, V., Malakauskaitė, A. 2010. Konkurencingumo vertinimo metodologinės problemos ir ribotumas. Kauno technologijos universitetas.
47. Nelson, R. 2008. What enables rapid economic progress: What are the needed institutions? Columbia University. Prieiga internete: <ftp://143.106.76.79/pub/CT002/sessao%2015/2008%20-%20nelson%20-%20economic%20progress%20and%20needed%20institutions%20%20rp.pdf>.
48. Pilinkienė, V. 2009. Tarptautiniai ekonominiai santykiai. Kaunas: Technologija.
49. Porter, M. E. 1998. The Competitive Advantage of Nations. New York: Free press.
50. Rakauskienė, G., Tamošiūnienė, R. 2013. Šalies konkurencingumą lemiantys veiksniai. Vilniaus Gedimino technikos universitetas.
51. Reiljan, J., Henrikus, M., Ivanov, A. 2000. Key Issues in Defining and Analyzing the Competitiveness of a Country. Tartu University Press.
52. Rutkauskaitė, R. 2015-03-07. Pirmoji kinų investicija į apdirbamąją pramonę. Prieiga internete: <http://vz.lt/archive/article/2015/2/19/pirmoji-kinu-investicija-i-apdirbamaja-pramone#ixzz44JXwAz8z>.
53. Rutkauskaitė, R. 2016-03-16. Pretekstas optimizmui: pelnas išaugo 74%. Prieiga internete: <http://vz.lt/sectoriai/pramone/2016/03/16/pretekstas-optimizmui-pelnas-isaugo-74>.
54. Sahlberg, P. 2006. Education reform for raising economic competitiveness. Human Development. World Bank. Prieiga internete: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.308.7534&rep=rep1&type=pdf>.
55. Sakalauskaitė, R., Miškinis, A. 2014. Tiesioginių užsienio investicijų Lietuvoje pritraukimo veiksniai. Vilniaus universitetas. Prieiga internete: http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:J.04~2014~ISSN_1822-7996.V_8.N_1.PG_31-49/DS.002.0.01.ARTIC.
56. Samuolis, G. 2001. Tiesioginės užsienio investicijos ir jų apskaitos įmonėje ypatumai. Ekonomika. Prieiga internetu: <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2001~1367180774709/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/conten>.
57. Schwab, K. The Global Competitiveness Report 2015 – 2016. 2016. World Economic Forum. Prieiga internete: http://www3.weforum.org/docs/gcr/2015-2016/Global_Compitiveness_Report_2015-2016.pdf.

58. Simėnas, D. 2015-09-14. Pelningiausia valdyti verslo grupes, gaminti vaistus, užsiimti NT. Prieiga internete: <http://vz.lt/vadyba/finansai-apskaita/2015/09/14/pelningiausia-valdyti-verslo-grupes-gaminti-vaistus-uzsiimti-nt#ixzz46dzpf5QQ>.
59. Stanikūnas, R. 2009. Konkurencijos politika: teorija ir praktika: monografija. Vilnius: TEV.
60. Stanikūnas, R. 2010. Valdžios kišimasis į rinką ir jo poveikis konkurencijai. Vilniaus universitetas.
61. Šilėnas, Ž. 2015-07-01. Lietuvos pramonei – kone brangiausia energija ES. Prieiga internete: <http://www.llri.lt/naujienos/ekonomine-politika/z-silenas-lietuvos-pramonei-kone-brangiausia-energija-es/zilvinas-silenas>.
62. Treigienė, D. 2010. Investicijos. Vilnius: Technika.
63. UAB „Investicijų ir verslo garantijos“. 2015-07-22. Didina kapitalą investicijoms į Baltijos šalių įmones. Prieiga internete: <http://www.esinvesticijos.lt/lt/naujienos/didina-kapitala-investicijoms-i-baltijos-saliu-imonas>.
64. UAB „Juodeliai“ interneto svetainė: <http://www.juodeliai.com/lt>.
65. United Nations. 2008. International Standart Industrial Classification of All Economic Activities (ISIC), Rev 4. New York. Prieiga internete: http://unstats.un.org/unsd/publication/seriesM/seriesm_4rev4e.pdf.
66. Valentinavičius, S. 2000. Pramonės konkurencingumas ir ekonominė plėtra. ISSN 1392-1258. EKONOMIKA. Prieiga internete: <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2000~1367180866613/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>.
67. Visuotinė lietuvių enciklopedija. 2015. Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.
68. Žigienė, G. 2015-11-14. Baltijos šalių NT – patraukli investicija kapitalo rinkai. Prieiga internete: <http://vz.lt/rinkos/2015/11/14/baltijos-saliu-nt--patraukli-investicija-kapitalo-rinkai#ixzz45jo7j06N>.
69. Žukauskas, P. 2006. Kompanijų veiklos internacionalizacija: teorija ir praktika. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.

PRIEDAI

1 PRIEDAS

Metai	Lietuva			Estija			Latvija		
	Augimas, %	dalis, %		Augimas, %	dalis, %		Augimas, %	dalis, %	
		Pasaulis	Europa		Pasaulis	Europa		Pasaulis	Europa
1990		0.037	0.093		0.041	0.1		0.07	0.18
1991	92,90	0.071	0.18	-8,40	0.036	0.095	0,74	0.065	0.17
1992	-33,70	0.047	0.12	-20,30	0.02	0.052	-48,40	0.032	0.084
1993	-21,50	0.038	0.11	-6,60	0.017	0.051	-31,70	0.023	0.067
1994	-30,00	0.026	0.077	-3,50	0.015	0.047	-9,50	0.018	0.056
1995	1,70	0.02	0.06	10,50	0.014	0.041	-0,52	0.017	0.051
1996	4,30	0.025	0.072	-0,48	0.014	0.041	3,70	0.019	0.055
1997	9,10	0.03	0.091	20,20	0.016	0.048	16,50	0.022	0.067
1998	13,70	0.034	0.098	4,90	0.016	0.047	4,90	0.02	0.06
1999	-3,10	0.031	0.096	-1,00	0.016	0.048	-4,00	0.019	0.06
2000	12,40	0.035	0.12	20,80	0.016	0.055	6,70	0.02	0.068
2001	13,30	0.041	0.13	13,10	0.02	0.063	7,10	0.022	0.072
2002	5,20	0.045	0.14	7,60	0.022	0.068	11,40	0.025	0.077
2003	13,60	0.054	0.16	7,50	0.027	0.077	3,20	0.025	0.073
2004	12,50	0.058	0.18	3,00	0.026	0.078	6,40	0.025	0.077
2005	9,30	0.063	0.2	9,70	0.027	0.086	5,10	0.026	0.081
2006	9,60	0.065	0.21	10,90	0.03	0.095	7,40	0.028	0.089
2007	4,80	0.068	0.21	5,00	0.034	0.1	-0,58	0.034	0.1
2008	2,30	0.075	0.23	-3,80	0.033	0.1	-7,50	0.035	0.11
2009	-16,00	0.062	0.22	-23,00	0.026	0.093	-22,10	0.028	0.099
2010	8,90	0.06	0.23	18,70	0.026	0.098	14,20	0.027	0.1
2011	10,10	0.069	0.26	14,70	0.029	0.11	3,70	0.029	0.11
2012	5,00	0.068	0.28	0,86	0.028	0.11	4,30	0.028	0.11
2013	4,60	0.068	0.27	2,90	0.029	0.12	-1,20	0.028	0.11
2014	4,10	0.069	0.28	3,20	0.03	0.12	-0,33	0.028	0.11

2 PRIEDAS

	Ūkio šaka	Metai	Tiesioginės užsienio investicijos metų pabaigoje mln. EUR
C	Apdirbamoji gamyba	2011	2931,08
		2012	3144,74
		2013	3136,06
		2014	2584,87
		2015	2794,41
G	Didmeninė ir mažmeninė prekyba; variklinių transporto priemonių ir motociklų remontas	2011	1418,78
		2012	1395,46
		2013	1379,69
		2014	1505,15
		2015	1397,37
J	Informacija ir ryšiai	2011	1028,57
		2012	1138,23
		2013	1114,75
		2014	737,98
		2015	1150,02
K	Finansinė ir draudimo veikla	2011	2156,98
		2012	2397,6
		2013	2945,5
		2014	3797,46
		2015	3668,58
L	Nekilnojamojo turto operacijos	2011	1214,37
		2012	1494,22
		2013	1674,12
		2014	1777,94
		2015	1893,71
	Kitos ūkio šakos	2011	2261,78
		2012	2509,89
		2013	2450,02
		2014	2440,85
		2015	2334,88

3 PRIEDAS. EKONOMINIŲ VEIKLŲ PELNINGUMAS LATVIJOJE (TŪKST €) (LATVIJOS STATISTIKOS DEPARTAMENTAS)

Metai	2012	2013	2014
Žemės ūkis, miškininkystė ir žuvininkystė	154.2	147.1	126.4
Kasyba ir karjerų eksploatavimas	19.1	20.2	17.7
Apdirbamoji gamyba	221.9	107.7	325.0
Elektros, dujų, garo tiekimas ir oro kondicionavimas	128.6	82.7	64.3
Vandens tiekimas, nuotekų valymas, atliekų tvarkymas ir regeneravimas	3.4	2.6	-0.4
Statyba	7.7	71.6	80.5
Didmeninė ir mažmeninė prekyba; motorinių transporto priemonių remontas	305.1	327.0	314.4
Transportas ir saugojimas	222.1	203.8	193.9
Apgyvandinimo ir maitinimo paslaugų veikla	-17.2	-7.1	-14.3
Informacija ir ryšiai	125.2	124.6	129.8
Finansinė ir draudimo veikla	72.1	149.3	180.9
Nekilnojamojo turto operacijos	-150.8	17.1	75.8
Profesinė, mokslinė ir techninė veikla	48.0	59.4	95.4
Administracinė ir aptarnavimo veikla	-111.7	-93.4	-42.4
Žmonių sveikatos priežiūra ir socialinis darbas	8.9	9.5	-127.5
Meninė, pramoginė ir poilsio organizavimo veikla	32.9	32.5	38.0
Kita aptarnavimo veikla	-2.3	-0.3	-1.5
Iš viso	1 078.7	1 272.6	1 478.8

4 PRIEDAS

Ekonominė veikla	2011	2012	2013	2014
Apdirbamoji gamyba	16,5	16,1	15,9	16,0
Nekilnojamojo turto veikla	9,7	9,8	10,2	10,5
Didmeninė ir mažmeninė prekyba; motorinių transporto priemonių remontas	12,1	12,4	12,7	12,7
Statyba	7,0	7,5	7,5	7,1
Transportas ir sandėliavimas	8,7	8,9	8,7	8,0
Viešais valdymas ir gynyba; privalomasis socialinis draudimas	6,9	6,7	6,8	7,0
Informacija ir ryšiai	5,0	5,1	4,7	5,0
Švietimas	5,0	4,9	5,0	4,9
Administracinė ir aptarnavimo veikla	4,6	4,4	4,5	4,6
Profesinė, mokslinė ir techninė veiklos	3,6	3,5	3,7	4,0
Žemės ūkis, miškininkystė ir žvejyba	3,9	4,1	3,6	3,7
Elektros, dujų, oro, kitų energijos šaltinių ir kondicionavimo sistemų tiekimas	4,0	3,7	3,3	3,5

**5 PRIEDAS. APDIRBAMOSIOS GAMYBOS KURIAMA PRIDĖTINĖ VERTĖ ESTIJOJE
PAGAL EKONOMINĖS VEIKLOS RŪŠIS (TŪKST. €)**

Klasifikacija	Veiklos rūšis	Metai			
		2011	2012	2013	2014
C	Apdirbamoji gamyba	2296820,5	2347276	2476872	2659556
C10	Maisto produktų gamyba	216737,1	245801,3	262459,4	313573,2
C11	Gėrimų gamyba	57356,4	60932,8	66724,2	72990,2
C13	Tekstilės gaminių gamyba	62510,7	70086,7	66330,5	72258,3
C14	Drabužių siuvimas (gamyba)	65301	67180,1	64973,2	68093,8
C15	Odos ir odos dirbinių gamyba	15645,4	14213,7	14944,6	14878,4
C16	Medienos bei medienos ir kamštienos gaminių, išskyrus baldus, gamyba; gaminių iš šiaudų ir pynimo medžiagų gamyba	329579,3	343783,2	373003,1	429145,3
C17	Popieriaus ir popieriaus gaminių gamyba	55771,3	48977	47150,8	50014,6
C18	Leidyba ir spausdinimas	65733,5	71219,6	72437,1	74429
C19	Naftos produktų gamyba	128234,5	147004	103888,6	97680,4
C20	Chemijos produktų gamyba	97649,6	60530,1	78897,9	113592,5
C21	Vaistų pramonės gamyba	11280,7	9933,3	8638,2	8606,8
C22	Guminių ir plastikinių gaminių gamyba	86335,2	93154,5	89520,9	94083
C23	Nemetalinių mineralinių produktų gamyba	115482,5	112584,6	118733,4	120873,9
C24	Produktų iš pagrindinių metalų gamyba	10566,8	7805,4	13653,9	14805,8
C25	Metalo gaminių, išskyrus mašinas ir įrenginius, gamyba	252189,3	259604,3	313787,5	298132,2
C26	Kompiuterinių, elektroninių ir optinių gaminių gamyba	174623,6	144619,3	151311,6	161213,6
C27	Elektros įrangos gamyba	127964,1	138005,4	155734,1	151454,1
C28	Niekur kitur nepriskirtų mašinų ir įrangos gamyba	86949,2	96497,2	98715,2	109397,4
C29	Motorinių mašinų ir priekabų gamyba	92141,1	90082,4	89820,6	87140,9
C30	Transporto įrangos gamyba	17927,1	18227,4	20912,8	20173
C31	Baldų gamyba	102034,9	113435,6	117273,6	126886,9
C32	Papuošalų, juvelyrinių dirbinių, muzikos instrumentų, žaislų gamyba	41264,6	41439,4	45812,8	45576,6
C33	Mašinų ir įrangos remontas ir įrengimas	83542,7	92158,9	102148	114555,6

Klasifikacija ir veiklos rūšis	Metai	
	2011	2012
C Apdirbamoji gamyba	19686,78	21384
C10 - C12 Maisto produktų, gėrimų ir tabako gamyba	4415,315	4748,477
C13 - C15 Tekstilės gaminių gamyba; drabužių siuvimas (gamyba); odos ir odos dirbinių gamyba	1530,403	1610,898
C16 - C18 Medienos, popieriaus ir popieriaus gaminių gamyba; leidyba ir spausdinimas	2102,066	2195,799
C20 Chemikalų ir chemijos produktų gamyba	2225,317	2387,337
C21 Pagrindinių vaistų pramonės gaminių ir farmacinių preparatų gamyba	234,763	277,038
C22 - C23 Guminių ir plastikinių gaminių ir kitų nemetalinių mineralinių produktų gamyba	1672,556	1823,51
C24 - C25 Pagrindinių metalų ir metalo gaminių, išskyrus mašinas ir įrenginius, gamyba	1051,988	1129,164
C26 Kompiuterinių, elektroninių ir optinių gaminių gamyba	433,083	397,11
C27 Elektros įrangos gamyba	274,306	361,562
C28 Niekur kitur nepriskirtų mašinų ir įrangos gamyba	530,685	586,737
C29 - C30 Transporto įrangos gamyba	438,624	574,953
C31 - C33 Baldų gamyba; papuošalų, juvelyrinių dirbinių, muzikos instrumentų, žaislų gamyba; mašinų ir įrangos remontas ir įrengimas	2624,961	2995,48

7 PRIEDAS

Klasifikacija	Ekonominės veiklos rūšis	Metai				
		2011	2012	2013	2014	2015
C	Apdirbamoji gamyba	2365339	2519189	2541057	2542043	2625146
C10 - C12	Maisto, gėrimų, tabako produktų gamyba	466756	499637	517099
C13 - C15	Tekstilės gaminių gamyba, drabužių siuvimas (gamyba), odos ir odos dirbinių gamyba	143670	131236	133189
C16	Medienos bei medienos ir kamštienos gaminių, išskyrus baldus, gamyba; gaminių iš šiaudų ir pynimo medžiagų gamyba	517876	560939	527745
C17	Popieriaus ir popieriaus gaminių gamyba	35828	40323	41335
C18	Leidyba ir spausdinimas	49672	55461	61288
C19	Naftos produktų gamyba	492	355	1529
C20	Chemijos produktų gamyba	82888	82921	68050
C21	Vaistų pramonės gamyba	87936	91745	105535
C22	Guminių ir plastikinių gaminių gamyba	56084	60763	64143
C23	Nemetalinių mineralinių produktų gamyba	163378	182112	198006
C24	Produktų iš pagrindinių metalų gamyba	94199	62895	33026
C25	Metalo gaminių, išskyrus mašinas ir įrenginius, gamyba	183222	202297	217848
C26	Kompiuterinių, elektroninių ir optinių gaminių gamyba	63003	59193	82601
C27	Elektros įrangos gamyba	54354	63894	75993
C28	Niekur kitur nepriskirtų mašinų ir įrangos gamyba	60794	69918	74563
C29	Motorinių mašinų ir priekabų gamyba	34296	41694	49241
C30	Transporto įrangos gamyba	30416	28877	26301
C31 - C32	Baldų gamyba, papuošalų, juvelyrinių dirbinių, muzikos instrumentų, žaislų gamyba	105364	110526	120116
C33	Mašinų ir įrangos remontas ir įrengimas	135111	174402	143448